

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu (KDDD)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historie a význam Houšky u Staré Boleslavi
History and significance of Houška by Stará Boleslav

Jiří Veselý

Vyučující: doc. PhDr. Petr Koura, Ph. D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B DĚ–ZSV

2023

Odevzdáním této práce na téma „Historie a význam Houšky u Staré Boleslavi“ potvrzuji, že jsem ji vypracoval samostatně a s použitím náležitých pramenů uvedených v seznamu literatury. Potvrzuji, že práce nebyla použita k absolvování jiného předmětu a k získání jiného či stejného titulu.

Praha, 30. 10. 2023

.....

podpis

Rád bych tímto velmi poděkoval několika osobám, bez nichž by tato práce nevznikla. Zejména děkuji mému vedoucímu kvalifikační práce, panu doc. PhDr. Petru Kourovi, Ph.D. za skvělé vedení, cenné tipy, velkou ochotu a možnost se na něj kdykoliv obrátit. Dále za odbornou konzultaci zaměstnancům Oblastního muzea Praha–východ – historikovi Mgr. Martinu Hůrkovi a pracovníci Evě Kryškové, DiS za příjemné jednání a vyhledání co nejvíce písemných i vizuálních zdrojů potřebných ke kompletaci bakalářské práce; Petru Encovi, průvodci na brandýském zámku a znalci dějin Brandýsa i okolí; Ing. Ladislavu Pytlounovi, osobnosti staroboleslavské, potažmo houštecké atletiky za předání cenného svědectví o poválečné Houštce; Věře Vrbíkové a Alexandře Červinkové za rozhovor ohledně prvorepublikové éry referované oblasti.

Jiří Veselý

ANOTACE

Záměrem této práce je vytvořit první ucelený přehled dějin území Houšky, přitom poukázat na významnost této lokality. Dnes je Houška opuštěná a místní pomalu na pozoruhodné místo zapomínají. Pro většinu návštěvníků je většinou Houška pouze lesoparkem a okolím Staré Boleslavi, kde si mohou aktivně odpočinout. Bakalářská práce by měla připomenout, že neexistuje jen „park Houška“, ale rovněž Houška doby bronzové, Houška – lovecký ráj, lázně Houška nebo Zátokova Houška.

KLÍČOVÁ SLOVA

Houška; doba bronzová; mohylová kultura; lázně Houška; Emil Zátok; Kim Ir-sen; Stará Boleslav

ANNOTATION

An intention of this thesis is to create the first comprehensive summary of history of the Houška area plus point out the significance of this locality. Today, Houška is abandoned and local people are slowly forgetting about this noteworthy place. For most of the visitors, Houška is a forest park and surroundings of Stará Boleslav, where they can relax actively. The following lines should remind people that there's not just „the Houška park“, but also the bronze age Houška, Houška – hunting paradise, spa Houška or Zátok's Houška.

KEYWORDS

Houška; bronze age; tumulus culture; The Houška spa; Emil Zátok; Kim Ir-sen; Stará Boleslav

Obsah

ÚVOD – SKRYTÁ KŘÍŽOVATKA	7
METODOLOGIE PRÁCE	9
1 PŮVODNÍ NEHOSTINNÁ KRAJINA HOUŠTKY	12
1.1 Ráz krajiny v etymologii místopisného názvu	12
1.2 Vodstvo v okolí Houšky	13
2 BRONZOVÝ PRAVĚK	15
2.1 Mohylová kultura v Polabí	15
2.2 Archeologický průzkum Houšky	16
3 STŘEDOVĚKÁ A RANĚ NOVOVĚKÁ HOUŠTKA	18
3.1 Houška v obležení honců	18
3.2 Založení lázní v Houštcce	24
3.4 Vzestup a pád lázní	27
4 OBTÍŽNÁ 2. POLOVINA 19. STOLETÍ	29
4.1 Pod správou toskánských Habsburků	29
4.2 Rychlé střídání majitelů na přelomu 19. a 20. století	30
5 HOUŠTKA DO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	34
5.1 Jan Suda	34
5.2 Poslední léta plnohodnotných lázní	36
6 VYUŽITÍ HOUŠTKY NĚMCI ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	40
6.1 Zamýšlený „Projekt Praha“	40
6.2 Z lázní lazaret	42
7 S POLITIKOU A SPORTEM SMĚREM DO SOUČASNOSTI	47
7.1 Houška internátem pro korejské děti	47
7.2 Sport v Houštcce aneb přírodní tělocvična Emila Zátopka	52
7.3 Atletika, amfiteátr a studenti v rolích pozorovatelů dění v Houštcce	55
ZÁVĚR – TERRA (IN)COGNITA	59

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	62
PŘÍLOHY	70
TEXTOVÉ PŘÍLOHY	70
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	82

ÚVOD – SKRYTÁ KŘIŽOVATKA

Souměstí Brandýs nad Labem-Stará Boleslav se stalo za dobu své existence svědkem rozličných událostí českých dějin. Hovoříme pochopitelně i o době před rokem 1960 – do tohoto data existovala dvě města, rozdělená tokem Labe. Řeč bude primárně o pravém břehu řeky, neboť se zde nachází Stará Boleslav, ukrývající ve svých hvozdech lesopark s několika budovami. Návštěvník, jenž v dnešní době přichází do Houšky bez předchozích znalostí o dané oblasti, už zřejmě nepozná, že místo v sobě skrývá zapomenutou lázeňskou tradici. Možná se jeho zrak upne na moderní běžecký stadion a bude se domnívat, že sport není pro houštecký areál cizí. Pokračuje dále a s nesnází obhlíží jiné kouty areálu a jen ztěžka nachází indicie, které by mu napověděly, jaké podoby na sebe Houška mohla ve své historii brát. A právě proto bych nazval toto území „skrytou křižovatkou“. „Křižovatkou“ z důvodu množství lidí se tu dnes procházejících; a „skrytou“, jelikož tyto mnohé osoby již nevědí, co křižovátka přesněji ukrývá – a to jak z hlediska minulosti, tak z hlediska budoucnosti, ba i přítomnosti. I z tohoto důvodu se snažím pojmut historii oblasti původně plné houští komplexně, protože je potřeba ukázat všechny její slavné okamžiky a připomenout je veřejnosti, aby genius loci opět ovládl okolí a namísto bezcílného přešlapování poblíž objektů, postižených nekompromisním zubem času, započala ochrana fragmentů, které se ještě na území Houšky nesetkaly s destrukcí. Krok po kroku budou představeny jednotlivé historické epochy oblasti z několika různých hledisek.

Ideálním výsledkem bakalářské práce by mělo být znovunabytí povědomí o dřívějším účelu lokality použitím několika různých postupů, které budou představeny v nadcházející části. Sekundární cíl tkví v představení regionálních dějin jakožto neopomenutelné součásti výuky historie – malé dějiny nemusí při edukaci vystupovat jen jako kulisy, ale jako plnohodnotní partneři dějin velkých. I z tohoto důvodu nazývám tuto lokalitu jako „skrytou křižovátku“. Na první pohled se zdá, že vytvářím oxymorón, poněvadž pod pojmem „křižovátka“ si lidé vybaví místo, které nikdy nespí. V regionálních dějinách Houška hojně figurovala a byla svědkyní signifikantních historických událostí. Důkazy nalezneme v různých dobových periodikách ve formě inzerce na slatinné lázně, které zde fungovaly více než po dobu jednoho století. Konkurovaly i nedalekým toušeňským lázním, které nakonec přežily ty houštecké a fungují dodnes. Místo ale nebylo známé jen svým blahodárným účinkem na lidské zdraví. Jednalo se také o kulturní bod, oblíbené místo honců a později i nemocnici (lazaret), kde se léčili němečtí vojáci. Všechny tyto etapy Houšky umožňují nejen vyučujícím dějepisu, ale i historikům lépe přiblížit povahu oné doby v historii laické i již

částečně poučené veřejnosti. Například, pozastavíme-li se u Korejské války (1950 až 1953), studentu se může jevit jako nedostupná a příliš vzdálená. Patrně by pro řadu žáků i dalších lidí bylo překvapující, kdyby se dozvěděli, že chátrající a vybydlená budova kousek od Staré Boleslavi má s tímto konfliktem co do činění (respektive s následky). Exemplum v edukaci hraje i na základě mých dosavadních zkušeností důležitou roli. Prohlubuje zájem u těch, kteří se historií zabývají, popřípadě je pouze zajímá. Vyučovací hodina tak nebude mít povahu nedostupnosti, při níž jsou vylíčeny klíčové boje a úspěchy obou armád, ale naopak podnítl veřejnost se problémem zabývat komplexně. Tímto se zároveň pokouším exaktněji vyjádřit svůj záměr, jenž by měl naplnit tento text. Terciárním předsevzetím by mělo být sestavení první ucelené odborné práce o Houštce, a to především z důvodu dosavadní fragmentace pramenů. Pevně doufám, že s použitím náležité metodologie, kterou představím v další části závěrečné práce, se tento cíl podaří splnit. A nakonec kvartérní a finální cíl. Houštka byla po více než století známá svými lázněmi, o kterých ale běžný uživatel internetu příliš nezjistí. Proč zanikly a z jakého důvodu se je nepodařilo obnovit?

METODOLOGIE PRÁCE

O historii Houštky neexistuje z historického hlediska žádná ucelená monografie. Diplomové práce o oblasti již vznikly, nicméně v oboru architektury. Převážně v nich nalezneme možnosti dalšího využití stávajícího areálu a návrh nové podoby oblasti. Proto je zřejmé, že v těchto textech absentuje širší dějinný kontext. Zároveň jsou uvedeny spíše významnější milníky historie areálu, což je však vzhledem k povaze ostatních kvalifikačních prací více než pochopitelné. Stěžejní jsou pak projektové části, kde za pomoci vizualizace absolventi představují svůj plán budoucího využití místa, které má velký potenciál. Přesněji tyto texty není proto třeba dále v práci rozebírat, pouze chci ukázat diferenciaci mého záměru a jiných prací, u kterých je Houštka také hlavním tématem.

Pakliže chceme v současné i původní odborné literatuře najít text věnovaný zkoumanému území, je na místě nahlédnout do děl, pojednávajících o větších územních celcích, v tomto případě o Brandýsu nad Labem/Brandýsku, Staré Boleslavi/okolí Staré Boleslavi. Kvůli roztržitosti a prvotní nedostupnosti zdrojů padla volba na široké spektrum historických, především písemných pramenů. Zastoupení zde mají také vizuální prameny, jež mapují především podobu lázní od jejich vzniku po současnost. Část z nich je soukromá – z vlastní sbírky (jedná se především o dopisnice či pohlednice). Protože ozvěny dějinného koloritu Houštky jsou stále v povědomí pamětníků, rozhodl jsem se také využít metodu orální historie. Kterak konkrétněji uplatňuji jednotlivé metody při psaní závěrečné práce a jak s historickými prameny pracuji, vysvětluji v následujících odstavcích.

Celkově má práce z převážné části kompilační charakter. Ten se projevuje především v kapitole jedna, dva a tři, jež popisují dobu před hlavním rozkvětem Houštky, období před vznikem lázní. První oddíl se týká etymologie místopisného názvu, neboť je zajímavé si představit původní podobu krajiny podél řečiště. Již pojmenování odkazuje na něco neproniknutelného, nehostinného. V tomto případě bylo užito knihy, bez níž se neobejde žádný badatel při zkoumání etymologie místních jmen, *Místní jména v Čechách* Antonína Profouse.¹ Cenné informace předává rovněž Justin Václav Prášek v díle *Brandejs nad Labem: město, panství a okres*.² A protože voda bývá s léčebnými ústavy neodmyslitelně provázána, bylo na místě přidat také pasáž o korytu řek Jizery a Labe, anžto se v těsné

¹ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A–H*. 2. vydání. Praha: Československá akademie věd, 1954.

² PRÁŠEK, Justin V. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl III*. Brandejs [Brandýs] nad Labem: Král. Komorní Město, 1913.

blízkosti Houštky nachází ústí vodní královny Českého ráje do druhého nejmohutnějšího českého toku. Při mapování okolního terénu nejlépe poslouží plán ze 17. století z kartografické dílny italského inženýra Carla Cappiho.³ Nedílnou součástí budou též mapy Stabilního katastru, které poslouží ke komparaci se současným stavem. Následoval i terénní výzkum s cílem zmapovat aktuální přírodní poměry v oblasti. Dalším důvodem průzkumu in situ byl fakt, že přírodní památku Hluchov, která nejlépe reprezentuje starou podobu lokality, lze najít přímo v těsné blízkosti Houštky. Druhý i třetí oddíl je vyloženě kompilační povahy. Probíranou etapou je pravěk, přičemž pilířem pro tyto kapitoly je dílo Radomíra Pleinera a Aleny Rybové, *Pravěké dějiny Čech*.⁴ Tato publikace však poskytuje spíše základní poznatky, přesnější informace přímo o houšteckých nálezech poskytují *Ročenky OJM Brandýs nad Labem*.⁵

Rozmanitější paletu pramenů, především soudobých, nabídne zbytek práce, mapující nejvýznamnější období zkoumané oblasti. Vznik lázní odstartoval „zlatou dobu“, jejíž popis tvoří jádro závěrečné práce. Vzhledem k tomu, že pracuji s dobovými prameny, je nutné přihlédnout ke kontextu doby i osobnostem tvůrců. Mezi zásadní otázky by patřila i ta, jak tehdejší společnost přijala založení lázní (zejména staroboleslavští a brandýští občané). Dobovou reflexi z řad představitelů obou měst se nepodařilo dohledat. Tehdejší popis, jak Houštka vypadala, publikoval staroboleslavský kanovník a staroboleslavský děkan Josef Horčice v *Časopisu Společnosti vlastenského museum v Čechách*.⁶ Oslavný článek, velebící jak tehdejšího rakouského císaře Františka I., tak počín zakladatele lázní, Josefa Neumanna, vypovídá o jisté náklonnosti Josefa Horčice ke svému panovníkovi. Vzhledem k tomu, že článek se objevil v periodiku roku 1828, mohl se autor sám účastnit přijetí císaře přímo v Houštce. Zda byl skutečně přítomen na místě činu, nelze v textu doložit. Nicméně areál mu byl dobře znám, jelikož deskripce místa je více než detailní. Podrobněji se samotný text objeví v kapitole číslo čtyři (založení lázní), kde bude podroben hlubší analýze.

Další vývoj léčebného ústavu je chronologicky rozepsán dle majitelů. Co se tehdy v Houštce dělo a jaké procedury zde byly nabízeny, nám ukazují reklamy a články v novinách, dobové prospekty i odborné publikace. Dění od třicátých až čtyřicátých let je

³ CAPPI, Carlo. *Das Schloß Brandeyß in Böhme[n], vnd verschantzungen des Schwedische[n] Velds, welches Gen. Ban[n]er, vor de[n] kaiserischen verlassen, im Martio 1640*. Kartografický dokument. Mědiryt. [Okolí zámku v Brandýse nad Labem]. [Evropa]: 1640–1643, [citováno 15. 5. 2021].

⁴ PLEINER, Radomír; RYBOVÁ, Alena. *Pravěké dějiny Čech*. Praha: Academia, 1978.

⁵ *Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X., III. Ročenka*. Brandýs nad Labem: Okresní jednota muzejní, 1928.

⁶ HORČICE, Josef. Příjemné okoli Staroboleslawské. *Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách*. Praha: České museum, 1828. Roč. 2, č. 1, s. 39 [63]–71.

doplněno vzpomínkami pamětníků – vnučka předchozích majitelů Alexandra Červinková a Ing. Ladislav Pytloun, osobnost houštecké atletiky a brandýský pamětník. Druhý zmíněný navíc činí pomyslnou čáru mezi lázeňskou etapou a dobou, kdy vedle starých budov rostou stavby se zázemím pro sportovce a nad novým běžeckým oválem víří prach od treter. Prostor ve velké míře dostávají i audiovizuální prameny. Zásadní zdroj poznání a informací představuje muzeum Praha-východ v Brandýse nad Labem, které poskytlo mnoho fotografií, prospektů, odborných publikací a periodik.

1 PŮVODNÍ NEHOSTINNÁ KRAJINA HOUŠTKY

1.1 Ráz krajiny v etymologii místopisného názvu

Již přirozenou izolací, jež je dnes zajištěna místním vodstvem a charakteristickou flórou, houštecký areál nepřímo vybízí návštěvníka k relaxaci. Přitom ještě před dvěma staletími by o příjemném místě nemohla být řeč, neboť se zde v místech dnešního zaniklého lázeňského areálu rozléhaly neprostupné a husté lesy, plné bujné vegetace zejména na úrovni keřového patra. Podoba tohoto území se promítla do etymologického původu místopisného názvu zkoumaného území. Deskripce Antonína Profouse ohledně vývoje pojmenování teritoria zmiňuje jako první výraz „*Hošť*“, který se později transformoval v „*Hošťku*“ (tvar nominativu „*Hošťka*“, deminutivum od „*Hošť*“) a následně došlo k asimilaci právě zmíněného pojmenování a slova *houšť*, tedy obtížně průchozích křovin.⁷ O původu slova se obdobně vyjadřuje dr. Justin Václav Prášek, říká: „*Za dob komorních byla Hošťka neproniknutelným luhem lesnatého podrostu, z něhož zdvihaly se věkovité duby, tudíž velice příhodným útlukem zvěře, za níž z lesa ploužíval se častěji vlk.*“⁸ Všimněme si, že Prášek hovoří o „*Hošťce*“ s „t“ namísto „ť“. Dokonce doplňuje, že „*Hošťka*“ je správné pojmenování, přičemž vzápětí jmenuje variantu dnes používanou, čili „*Houšťka*“, nicméně v době sepsání knihy, v desátých letech dvacátého století, o ní píše jako o chybné.⁹ Správný tvar místopisného názvu pro každé určité období je složité objevit, protože se s roky poměrně dynamicky měnil¹⁰, jak dokazuje i článek z roku 1894 profesora Antonína Bělohoubka v *Českém časopisu pro průmysl chemický*, kde autor nazývá místo dnešním pojmenováním „*Houšťka*“, zároveň se ohledně původu substantiva shoduje s pisateli dříve jmenovanými. Praví: „*Převeliký počet křovin a porostlin valně stěžoval přístup do lesů na pravém břehu se nalézajících, a odtud vzniklo jméno celé krajiny: houšť, houština, houšťka lesní – posléze pak „Houšťka“ a „Houška“;...*“¹¹. „*Houšťka*“ se zároveň vyskytuje i v monografii *Lázeňské místo Houšťka u St. Boleslavi*, v podobném duchu ohledně etymologie místopisného názvu odkazující na mohutné stromy, mezi nimiž „*bujil podrost tvořící neproniknutelnou téměř*

⁷ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A–H*. 2 vydání. Praha: Československá akademie věd, 1954, s. 731.

⁸ PRÁŠEK, Justin V. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl III*. Brandejs [Brandýs] nad Labem: Král. Komorní Město, 1913, s. 418.

⁹ PRÁŠEK, Justin V. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl III*, 1913, s. 418.

¹⁰ Právě kvůli četným změnám v pojmenování referovaného území bych rád upozornil, že všechny následující výrazy v práci odkazují výhradně na Houšťku u Staré Boleslavi, jež je předmětem závěrečné práce: „*Houška*“; „*Houšťka*“; „*Hošťka*“; „*Hošť*“; „*Houšť*“; „*Houšťka*“; „*Hauška*“.

¹¹ BĚLOHOUBEK, Antonín. Zpráva o výsledku chemického zkoumání vody ze zřídla „*Matky Boží Pomocné*“ z lázní houšteckých u Brandýsa nad Labem. *Časopis pro průmysl chemický*. Praha: Společnost pro průmysl chemický, 1894. Roč. 4, č. 3, s. 102. ISSN 1803-327X.

*houšť, pro kteroužto okolnost již od nepamětných dob les ten i celá krajina Houšťkou byla nazývána.*¹²

Nepřeborné množství druhů flóry bylo způsobeno přítomností lužního lesa na území Houšťky. Původně se vyskytoval ve velké míře na pravém břehu řeky Labe, kdy jeho největší koncentraci bylo možné sledovat podél druhého nejdelšího toku na českém území od Kolína po Mělník, z původních přírodních pozůstatků jmenujme například přírodní památku Úpor-Černínovsko u Neratovic a Mělníka, nebo kupříkladu Národní přírodní rezervaci Libický luh u Velkého Oseka. Nejbližze zkoumanému území se nachází přírodní památka Hluchov¹³, poskytující patrně nejlepší představu krajiny Houšťky před rozkvětem lázeňství.¹⁴ Charakteristické byly pro tuto oblast duby letní, olše lepkavé, lípy srdčité, javory mleče, jilmy habrové apod. Pravidelné záplavy, patřící k uvedenému typu lesů, zajišťovaly dostatečnou vláhu půdy po celý rok.

1.2 Vodstvo v okolí Houšťky

Ze severu dodnes obepíná území tůň zvaná Staré Labe. Přestože tvarem připomíná bývalý meandr, nelze s jistotou říci, zda byla součástí nejmohutnější řeky na dnešním českém území, nebo příslušela k Jizeře, která se vlévá do Labe jen dva kilometry jihovýchodně od houštecké oblasti. Šířka vodní plochy Labi neodpovídá – budeme-li komparovat Staré Labe s pravými slepými rameny, například Kozelskou tůň u Neratovic, Starým řečištěm Labe u Kostelce nad Labem nebo Boreckou tůň u vsi Borek, naskytne se nám pohled na poměrně velké vzdálenosti od jednotlivých břehů ramen. I písemné prameny se vyjadřují spíše neurčitě, Antonín Bělohoubek se v příspěvku do *Českého časopisu pro průmysl chemický* zmiňuje o rozvětvení obou řek v historii v této oblasti, proto považuje Staré Labe za jedno z ramen Labe nebo Jizery.¹⁵ Tehdejší ředitelství lázní roku 1894 přisuzuje vodní plochu spíše druhému zmiňovanému toku, resp. jeho bývalému korytu: „*Původně nesouvisela Houšťka se Starou Boleslaví, poněvadž mezi oběma místy protékala Jizera, jak zřejmě vysvítá z mapy panství brandýsského, již narýsoval v roce 1640 vlašský inženýr Carlo Cappi.*“¹⁶ Skutečně při pohledu na jmenovaný kartografický počín se zdá, že řečiště Jizery bývalo blíže, než je tomu

¹² *Lázeňské místo Houšťka u St. Boleslavi*. Praha: Ředitelství lázní, 1894, s. 8.

¹³ PP Hluchov se nachází cca 1 km od západního okraje houšteckého areálu.

¹⁴ Fotografie přímo z přírodní památky Hluchov si lze prohlédnout v přílohové části závěrečné práce.

¹⁵ BĚLOHOUBEK, 1894, s. 102.

¹⁶ *Lázeňské místo Houšťka u St. Boleslavi*. Praha: Ředitelství lázní, 1894, s. 8.

dnes¹⁷. Zároveň porovnání rozměrů konečného úseku dolního toku Jizery a Starého Labe hovoří ve prospěch toku pramenícího u hory Smrk. Tůň dosahuje šířky 10–30 metrů, poslední kilometry před ústím Jizera vykazuje širší čítající 25–30 metrů. K variantě Jizery jako zdrojové řeky se přiklání i Karel Suchý ve svém příspěvku ve *Sborníku Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem*.¹⁸ Severní stěna brandýského zámku měří zhruba 57 metrů, a pokud uplatníme takto získané „měřítko“ na plán Carla Cappiho, vychází šířka bývalého toku na 30–50 metrů, přičemž spodní hodnota by měla být maximální, původní řečiště by tak vycházelo mnohem mohutnější, než je dnes, tudíž takové zkoumání z dobového plánu není relevantní. Nicméně 17. století by mělo být poslední, kdy si Jizera brázdila cestu tímto starým korytem.¹⁹ Josef Ladislav Píč učinil průzkum řečiště toku, jenž protéká Mladou Boleslaví, Turnovem či Železným Brodem a došel k závěru, že původní trajektorie řeky vedla podél starých vesteckých polí, dále se zařezávala do lesního porostu v Houštce a její mírné vlny omývaly břeh v místech, kde později vyrostly lázeňské vily.²⁰ Údajný důkaz dávné přítomnosti vody v okolí přepychových obydlí měla poskytovat propadající se lesní půda.²¹

¹⁷ CAPPI, Carlo. *Das Schloß Brandeß in Böhme[n], vnd verschantzungen des Schwedische[n] Velds, welches Gen. Ban[n]er, vor de[n] kayserischen verlassen, im Martio 1640*. Kartografický dokument. Mědiryt. [Okolí zámku v Brandýse nad Labem]. [Evropa]: 1640–1643, [citováno 15. 5. 2021].

¹⁸ SUCHÝ, Karel. Lázeňská místa Houštka, Ostrov a Toušeň. Příspěvek k dějinám českých lázní. In: *Sborník Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 66. [ISBN 14-633-65].

¹⁹ [J.L. – J.Z.]. Houštka – železité, solné, boro – jedličnaté lázně vanové, parní a skapací. *Telegraf*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: U&we Advertising, s.r.o, 2006., s. 9.

²⁰ PÍČ, Josef Ladislav. Staré ústí Jizery. *Památky archaeologické a místopisné*. Praha: Archaeologický sbor Musea království Českého, 1903. Roč. 20, č. 7–8, s. 581–582.

²¹ PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl I.* Brandejs [Brandýs] nad Labem: Král. Komorní Město, 1908, s. 9.

2 BRONZOVÝ PRAVĚK

2.1 Mohylová kultura v Polabí

O dlouhé historii oblasti z hlediska pohybu krácejících nohou po půdě Houštky svědčí archeologické vykopávky, uskutečňované zejména na úplném počátku dvacátého století. Hlavními postavami výzkumu se stali: profesor Josef Ladislav Píč, velmi znělé jméno české archeologie (též mělnický rodák) a pozdější správce brandýského muzea²² Josef Irma Čermák. Ve střední době bronzové (cca 3000 př. n. l.) osídlili pás země táhnoucí se od jižních Čech až po Střední Polabí zástupci mohylové kultury, přichozí z jižního Německa a jihozápadních Čech – dělí se na dvě větve: na severu dnešních Čech tzv. Mohylová kultura ve středních a severozápadních Čechách a na jihu Čech Českofalcká mohylová kultura.²³ Pozornost je třeba věnovat první uvedené, neboť do ní spadají i houštecká naleziště. Obecně se Mohylová kultura ve středních a severozápadních Čechách usadila ve Středolabské tabuli, části Jizerské tabule, Dolnooharské tabuli, Českém středohoří a Pražské plošině.²⁴ Směrem ke dnešnímu Královéhradeckému a Pardubickému kraji již zjevně nepostoupili, protože jejich charakteristický „mohylový podpis“ zde končí.²⁵ Vzhledem k tomu, že periodizace pravěku má v různých částech Evropy diferentní podobu, o nových osadnících lze hovořit opravdu jako o lidech z doby bronzové, poněvadž přinesli již nástroje ze slitiny mědi a cínu, což na území dnešních Čech ani Moravy nebylo dosud tolik známé a ani příliš rozšířené.

Profesor Píč i Josef Irma Čermák ve spolupráci s boleslavským klubem přátel archeologie v oblasti Houštky dosáhli mnoha zjištění a našli mnoho hmotných pramenů. Co se týče zbraní, „...vyskytují se meče a listové dýky s nýty, sekyrky buď se žlábkem nebo laloky, šipky a kopí s tulejkou, hojně nožíky a okrouhlé břitvy“.²⁶ Noví osadníci si libovali také ve zkrášlování sebe samých, ježto existují nálezy ozdob, například „jehlice, zakončené v plochou, okrouhlou destičku s vývalky jemně porýsovanými“²⁷, různé typy náramků, prstenů a v neposlední řadě nejhodnotnější proprieta, pás z tenkého bronzového plechu zakončený

²² Tehdy zvané Okresní jednota muzejní.

²³ ČUJANOVÁ; E. BENEŠ, A. PLESL, E. Mapa 5. Čechy ve střední době bronzové. [1:1000000]. In: PLEINER Radomír. RYBOVÁ Alena. *Pravěké dějiny Čech*. Praha: Academia, 1978. s. 886.

²⁴ ČUJANOVÁ; E. BENEŠ, A. PLESL, E. Mapa 5. Čechy ve střední době bronzové. [1:1000000]. In: PLEINER Radomír. RYBOVÁ Alena. *Pravěké dějiny Čech*. Praha: Academia, 1978. s. 886.

²⁵ KNOTEK, Čeněk. Pohřebiště s kulturou mohylovou v Houštku u Staré Boleslavi. In: *Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X. III. Ročenka*. Brandýs nad Labem: Okresní jednota muzejní, 1928, s. 15–22.

²⁶ KNOTEK, 1928, s. 15.

²⁷ KNOTEK, 1928, s. 15.

spirálami.²⁸ Podobné předměty byly nacházeny i u jiných obcí Středočeského kraje, k nejvýznamnějším nalezištím patří kromě Houštky místa: Malnice u Postoloprta, Velká Dobrá u Kladna, Tachlovice u Prahy nebo Mladá Boleslav.²⁹ Že příchozí kultura zde zanechala tolik pozůstatostí, vděčíme poloze zkoumaného území – u vodního toku s hustými lesy a zvířenou. Později s objevem železa přešli příslušníci mohylové kultury na nástroje vyrobené z nového kovu, čímž nastal útlum používání spěže.

Společnost Mohylové kultury ve středních a severozápadních Čechách Čeněk Knotek popsal jako usedlou a pospolitou.³⁰ Obydlím jí byly chaty, chráněné před vnějšími vlivy vrstvou hlíny. Z oděvu se bohužel nedochoval žádný exemplář, nicméně onu dlouhou dobu přechkaly již zmíněné jehlice, proto lze usuzovat, že šlo o plátna či sukna, upevněné právě bronzovou jehlicí.³¹

2.2 Archeologický průzkum Houštky

Když se čas příslušníka kmene naplnil, místem posledního odpočinku se mu stala mohyla. Převládal pohřeb žárový, kostrový figuroval ve starším období, poté zcela vymizel a mrtví se pak jen spalovali.³² Významní představitelé společenství se dočkali mohyly průměrně 10–15 metrů široké a vysoké 2 metry. Násyp nad hrobem žen a dětí často nelze jednoznačně vystopovat, protože splývá v dnešní době s terénem nebo je zaměňován s nahromaděnou zeminou.³³ Podobně se musel cítit profesor Píč, když přišel na místo, jež se nachází poblíž dnešní staroboleslavské ulice „Vlčí krtčí“, jelikož na tomto místě se nachází les s nízkým porostem a malými pahorky. Dostal ale tip na přesnější lokaci mohyl od profesora Bohumila Stréra, středoškolského profesora a spoluzakladatele domažlického muzea, avšak narozeného ve Staré Boleslavi. Vykopávky čítaly dvě mohyly, z nichž bylo získáno několik artefaktů: „*meč jižního typu s částí pochvy, dýka, jehlice se širokou hlavicí, pinzeta, více náramků, břitva, několik šipek a hliněné osudíčko.*“³⁴ Některé z těchto konkrétních předmětů lze spatřit, leč v překreslené podobě, v knize Radomíra Pleinera a Aleny Rybové, *Pravěké dějiny Čech*. Průzkum ukázal prostou konstrukci navršené zeminy s absencí kamení, což bylo překvapivé vzhledem k tomu, že kamení se u dané kultury pravidelně k tomuto účelu používalo. Chyběly i keramické výrobky. Archeologický průzkum za Josefa Irmu Čermáka si

²⁸ KNOTEK, 1928, s. 15.

²⁹ PLEINER Radomír. RYBOVÁ Alena. *Pravěké dějiny Čech*. 1. vydání. Praha: Academia, 1978. s. 440–443.

³⁰ KNOTEK, 1928, s. 15–22.

³¹ KNOTEK, 1928, s. 15–22.

³² KNOTEK, 1928, s. 15–22.

³³ KNOTEK, 1928, s. 15–22.

³⁴ KNOTEK, 1928, s. 15–22.

kladl za cíl prohlédnout zbylé vytipované mohyly v čele s tou dosud největší. Na průzkumu měli zájem také Karel Buchtela, příznivec brandýského muzea, a dr. Albín Stocký, ředitel zemského muzea pražského.³⁵ Průběh prací dokumentují fotografie, které si můžeme prohlédnout ve III. ročence Okresní jednoty muzejní. V srpnu 1927 práce započaly. Jak uvádí Knotek, byla vykopána dosud největší houštická mohyla s ostatky ženy – 17 m široká, 53 m měřil obvod a výška činila 1,5 m. Tentokrát i seznam nalezených předmětů obsahoval více zástupců – bronzové náramky; jehlice o 26 cm, spojující kdysi oděv; keramika, u dříve provedených průzkumů nenalezená; náušnice a jantarové zbytky, původně s největší pravděpodobností součásti náhrdelníku.³⁶

Na severovýchodním svahu této mohyly bylo objeveno další tělo, tentokrát patřící muži, jak dokládají fotografie.^{37,38} Vidíme skrčené dolní končetiny spolu s dobře zachovanou lebku, z hlediska předmětů však byl hrob chudší, obsahující bronzovou jehlici, úlomek šipky a u nohou malou nádobu.

³⁵ KNOTEK, 1928, s. 15.

³⁶ KNOTEK, 1928, s. 18.

³⁷ ANONYMUS. 3. *Nad druhým nálezem*. In: KNOTEK, Čeněk. Pohřebiště s kulturou mohylovou v Houštcce u Staré Boleslavi. In: *Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X. III. Ročenka*. Brandýs nad Labem: Okresní jednota muzejní, 1928, s. 15-22.

³⁸ ANONYMUS. 4. *Nález plně odkrytý*. In: KNOTEK, Čeněk. Pohřebiště s kulturou mohylovou v Houštcce u Staré Boleslavi. In: *Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X. III. Ročenka*. Brandýs nad Labem: Okresní jednota muzejní, 1928, s. 15-22.

3 STŘEDOVĚKÁ A RANĚ NOVOVĚKÁ HOUŠTKA

3.1 Houštka v obležení honců

Po střední době bronzové, bohatší z hlediska objevů předmětů, prameny ohledně popisované lokality mizí na poměrně dlouhou dobu. První, byť zprvu nepříliš vypovídající písemnou památkou, byla přednáška Rudolfa Karouška z roku 1950,³⁹ která se tehdy údajně měla odehrát přímo v Houštce. Rudolf Karoušek ve své přednášce uvádí, že místní lesy si oblíbil Karel IV., neboť rád mnohokrát pobýval v Toušeni a do oblasti dnešní Houšky se brodil přes řeku za účelem lovu.⁴⁰ Takové tvrzení se zdálo být už na první pohled pofiderní, protože Karoušek neuvádí u psané podoby svého referátu žádné zdroje. Jako nezvyklý se může jevit i můj obrácený přístup, kdy místo analýzy nejstarších pramenů postupuji z opačné strany, navíc od zavádějícího textu. Rád bych však zdůraznil, že toto byl první a prozatím jediný impuls, naznačující, že se prvorozený syn Jana Lucemburského mohl objevit v houšteckých lesích. Pochopitelně se jednalo o kusou informaci, jak už jsem několikrát zmínil. I přesto jsem se rozhodl s vyjádřením Rudolfa Karouška pracovat, hledat jeho možný základ a definitivně potvrdit, zda se nejedná o prostou fabulaci. Podíváme-li se do autobiografie Karla IV., *Vita Caroli*, jedenáctá kapitola nabídne již v úvodu důležitou informaci – „*Cum autem venissemus in Boemiam, contigit nos venire de Boeslavia in Tussyn, et cum sompnus nos cepisset invadere, supervenit nobis fortis imaginacio de illo evangelio: „Simille est regnum celorum thesauro abscondito in agro“ etc., quod legitur in die Ludmille.*“^{41,42} Místopisný název „*Tussyn*“ v tomto případě znamená Toušeň⁴³ – dnešní jádro obce (již zaniklá tvrz s okolím) se nachází zhruba 2,5 km přímou čarou od Houšky. Častou přítomnost Karla IV. na hrádku v Toušeni (i před korunovací českým králem a římským císařem) dokládá Bohuslav Balbín ve svých *Rozmanitostech z historie Království českého* (*Miscellanea historica regni Bohemiae*). Dokonce na místní tvrzi údajně sepsal část

³⁹ Rukopis Rudolfa Karouška s přepisem přednášky byl patrně podkladem pro výklad, který se v roce 1950 uskutečnil v prostorách Houšky.

⁴⁰ KAROUŠEK, Rudolf. *Lázně Hoštka*. 1950, s. 1.

⁴¹ PAVEL, Jakub et RYBA, Bohumil (ed.). *Karel IV: Vlastní životopis*. Praha: Odeon, 1978, s. 100.

⁴² Překlad (autor práce): *Když jsme však přišli do Čech, stalo se, že přijeli jsme z Boeslavi do Toušeně (Tussyn), a když se nás začal zmocňovat spánek, zastihlo nás silné přemýšlení o onom evangeliu: „Podobno jest království nebeské pokladu skrytému v poli“ atd., které se čte na den Sv. Ludmily.*

⁴³ Dnešní městyš Lázně Toušeň; Bohuslav Balbín uvádí „*Taussim*“, „*Taußen*“ a také „*Taussinie*“.

vlastního životopisu.⁴⁴ A právě k události, jež je popisována ve *Vita Caroli*, mělo dojít v roce 1338, tedy ještě v době,⁴⁵ kdy vládl Jan Lucemburský, nicméně syn „krále cizince“ už měl titul moravského markraběte. Aktivita v pořadí druhého Lucemburka na českém trůně se projevila ještě blíže „oblasti plné houští“, ve Staré Boleslavi, jak uvádí Bohuslav Balbín v díle *Historia de Ducibus, ac Regibus Bohemiae* – roku 1351 měly hradiště Stará Boleslav obklopit hradby, postavené na příkaz římského císaře. V témže období měly začít každodenní zpívané mše u místa prvního hrobu svatého Václava.⁴⁶ Opomenuta nesmí zůstat důležitost kultu tohoto světce pro Karla IV.

Prokázat, že se český král a římský císař skutečně objevil přímo v Houštce, je obtížná. Především ve čtrnáctém století chybí jakýkoliv písemný záznam o této oblasti, případné původní prameny s deskripcí průběhu lovu by tak neobsahovaly pojmenování tohoto kusu labského břehu s nivními lesy. Míru pravděpodobnosti, že se Karel IV. proháněl v nepropustném porostu, lze zvýšit poukázáním na činnost panovníků z rodu Habsburků, kteří se později stali držiteli brandýského panství. Ti si oblíbili místní podmínky pro lov zvěře, houštecký les pak dokonce povýšili na královskou oboru. Čilý ruch z populární kratochvíle šlechty a vladařského dvora musel panovat i ve středověku – pravý břeh Labe a dolní tok Jizery měly patřit k populárním místům, kde byli proháněni živočichové poletující i čtyřnozí.⁴⁷ Rok 1355 se dokonce nesl v duchu konfliktu mezi majiteli brandýského panství, pány z Michalovic (respektive jejich poručníkem Petrem z Rožmberka) a císařem, neboť císař lovil v lesích patřících právě majitelům panství, nicméně brzy byl však dříve vyostřený spor urovnán.⁴⁸ Další podrobnosti o novověké Houštce budou ještě dodány v nadcházejících odstavcích, aby byla dodržena chronologie historických událostí, jež se týkaly oblasti u Staré Boleslavi.

⁴⁴ „...tria haec loca à Salmonum piscatu notissima; Clominum, Chvvaly, Taussim (habitatione quondam Caroli IV. dum staret castrum, confecratum)“: BALBÍN, Bohuslav. *Miscellanea historica Regni Bohemiae. Liber III. Topographicus*. Czernoch, 1681, s. 11, 111.

⁴⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl patnáctý*. Praha: Šolc a Šimáček, 1938, s. 170.

⁴⁶ BALBÍN, Bohuslav. *Historia de Ducibus, ac Regibus Bohemiae*. Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio Soc. Jesu, ad S. Clementum, per Joannem Norbertum Fitzky Factorem, 1735, s. 154.

⁴⁷ PRAŠEK, Justin Václav. Zámek Brandejs nad Labem, oblíbené sídlo Rudolfa II. *Časopis Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1906. Roč. 80, č. 2, s. 16. ISSN 1210-9746.

⁴⁸ ŠNAIBERK, Miroslav. *Putování brandýskou historií*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: Miroslav Šnaiberk, 2005, s. 15. ISBN 80-239-5464-4.

První písemná zmínka o Houštce s názvem podobným dnešnímu se datuje do roku 1437, kdy čteme o luhu „*Hošt*“ či „*Houšt*“, příslušnému k Dřeveckému⁴⁹ záduší.⁵⁰ Zdrojovým dokumentem byla zástavní listina⁵¹, kde stálo, že Bedřich Tluksa z Vrabí (Gedrzych Tluxa z Wrabie) půjčuje Jankovi z Chotěmic (Jankowi z Chotiemicz) sedm set kop grošů tvrz Dřevčice (Twrz Drzewczycze) s vesnicemi, poli, vinicemi, loukami, lesy, druhy v Popovicích (Popowiczich) a právě luhy v Leblovicích a v Hošti. Po čtyřech letech měl Janek groše vrátit s dalšími položkami – vozem s nápravou, čtyři koně, ječmen i osetý ozim. Přesné datum vydání guberniální listiny obsahuje poslední řádek textu, 11. duben 1437⁵². Antonín Profous ve své publikaci *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny* zveřejnil fragment zmíněné guberniální listiny, není ale z úseku zřejmé, v jakém přesném kontextu je Houštka zmíněna: „1437 tvrz Drzewczycze s dědinami s třmi pluhy rolé, s rybníky, s lesy, s luhy w lebnowiczich a w hossti s lukami, s rybáři, s tóněmi na Labi“.⁵³

Epocha držby Houšky rodem Habsburků patří z hlediska rozvoje lokality a jejího nabytí většího významu k nejpodstatnější. Z dřívější obory a místa, kde se pořádaly hony, se staly lázně, u jejichž zrodu stál rovněž zástupce již jmenovaného panovnického rodu, František I. (II.).⁵⁴ Brandýs a Stará Boleslav vítaly hlavy státu až do první světové války, přičemž jako poslední navštívil místní zámek Karel I., koupiv nemovitost pro oblibu města i jeho okolí.⁵⁵ Kdy se Habsburkové chopili příležitosti a brandýské panství zařadili mezi své pozemky? V tomto směru byl činný již Ferdinand I., jenž hledal vhodnou lokalitu poblíž Prahy, která by navíc nebyla skoupá na už několikrát proklamovaný lov zvěře.⁵⁶ Proslulost v tomto ohledu učinila z místa téměř ideální bod, a proto Ferdinandův dvůr zaměřil svou pozornost na panství Kunráta Krajíře z Krajku, skládající se z Brandýsa a Toušeně. *Artikulové sněmu království českého* doslova uvádí: „*Item co se zámku Brandaysu s jeho přislussenstwijm dotýče/natěmž Sněmu obecnijm když držán bude / máme sepanem Kundrátem Krajířem o slussný trh jednati / aby Králi jehomilosti ten zámek Brandays kaupen*

⁴⁹ Karel Suchý ve *Sborníku Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem* hovoří o záduší „Dřevíčském“, Antonín Profous dle zdrojového dokumentu uvádí tvrz „Drzewczycze“ – dnešní obec Dřevčice asi 1 km jihozápadně od Brandýsa nad Labem.

⁵⁰ PRÁŠEK, *Brandějs nad Labem: město, panství a okres. Díl III.*, 1913, s. 418.

⁵¹ [Jetřich Tluksa půjčuje Jankovi z Chotěmic 700 kop grošů, za což má právo držet tvrz Dřevčice s vesnicemi]. Faksimilie guberniální listiny. Online. Sign. 166. A III. Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/231/charter>.

⁵² Přesněji „w Prazie od narozenie Syna Bozieho Tissiczeho Cztyrzsteho Trzidczateho leta Sedmeho ten cztwrtke przed Swatosti.“

⁵³ PROFOUS, 1954, s. 731.

⁵⁴ František II. do roku 1806 (vzdal se koruny Svaté říše římské), poté již jako František I.

⁵⁵ Rozhovor autora s Petrem Encem (nar. 1965) ze 7. července 2021.

⁵⁶ PRÁŠEK, Zámek Brandějs nad Labem, oblíbené sídlo Rudolfa II, *Časopis Musea království Českého*, 1906, s. 246.

byl / at' jiným zámekům a důchoduom w Králowstwij je při pojiti / Tat' aby jeho Králowská milost nač chowán / a držán byti wtomto Králowstwij mohl.⁵⁷ Ač proběhlo mezi oběma participanty několik jednání, nakonec neskončilo pro panovníka příznivě – Kunrát Krajř z Krajku brandýské panství s toušeňským zbožím odkázal synovi Arnoštovi. Ten nad sebou později sám vynesl rozsudek, neboť se v roce 1547 angažoval ve stavovském odboji, což Ferdinand I. nemínil ponechat bez následků. Jiří Bydžovský v *Kronice Mladoboleslavské* popisuje následky participace Arnošta Krajře z Krajku ve stavovském povstání – nebyl odsouzen k trestu smrti, přišel však nejen o brandýské panství, ale i o další majetek.⁵⁸ Obecně zabavování pozemkového majetku roku 1547 nevynesla znatelný zisk, neboť nestabilní doba nevybízela případné zájemce k odkupu konfiskátů za tržní cenu. Ferdinand I. nakonec využil nově nabytých rozsáhlých pozemků jako prostředku k úhradě vlastního dluhu vůči části domácí šlechty, jež panovníka podporovala. Další užitek plynul z faktu, že získaná panství přispěla k rychlejšímu formování systému českých komorních panství. Takový jev bylo možné spatřovat právě na území okolo řeky na Labe od Prahy na východ.⁵⁹ Od té doby jsou Brandýs a přilehlá panství s rakouským rodem již neodmyslitelně spjaty.

Populárním místem lovu byla Houštka i nadále, ale honitbu často doprovázely problémy s vlky. Ti do oblasti pronikali stále častěji a stávali se čím dál tím více nebezpečnými pro okolní obyvatele i zvěř žijící v lese.⁶⁰ Proto byl na základě podnětu arciknížete Ferdinanda II. Tyrolského, poslav zprávu o predátorech na brandýském panství, vypracován plán, který si kladl za úkol vlky vyhubit, což se tak skutečně v brandýském panství stalo.⁶¹ Nám již známé místo Vlčí krtí, kde byly provedeny vykopávky pravěkých mohyl, posloužilo jako prostory pro pasti na vlky, nazývané jako „vlčí jámy“.⁶² Lov si zde pochvaloval i císař Rudolf II., ba nechal z Houšky učinit královskou oboru s vlastní správou a královským lesmistrem.⁶³ Císař, jenž nastoupil na trůn roku 1576, si stejně jako jeho předchůdci oblíbil brandýský zámek a jal se pokračovat v jeho přestavbě a zkrášlování –

⁵⁷ Národní knihovna České republiky. Sign. 65.E.2328. *Artikulové sněmu království českého 1537*, [s. 3; v archiválii přímo uvedená jako 2.].

⁵⁸ *Kronika Mladoboleslavská od mistra Jiřího Bydžovského*, (ed.) KARLOVÁ, Zdeňka. Mladá Boleslav: Městská rada mladoboleslavská, 1935, s. 40.

⁵⁹ VOREL, Petr. Majetkoprávní důsledky panovnických sankcí roku 1547 pro pozemkový majetek rodu Tluksů Vrábských z Vrábí. *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav, 2014. Roč. 29, č. 2, s. 203–204. ISSN 0231-7494.

⁶⁰ ŠNAIBERK, Miroslav. *Putování brandýskou historií*. 1. vydání. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: Miroslav Šnaiberk, 2005, s. 15. ISBN 80-239-5464-4.

⁶¹ VOREL, s. 23.

⁶² KOUTNÍKOVÁ, Božena. Nadlesní Josef Neumann. In: *Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X. I ročenka*. Brandýs nad Labem: Okresní jednotka muzejní, 1928, s. 20.

⁶³ SUCHÝ, Karel. Lázně Houštka. Z minulosti českých lázní. In: *Fysiatrický věstník*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963. Roč. 16, č. 3, s. 205. [ISBN 14-633-65].

kromě letního sídla například i zahradě.⁶⁴ Hon v okolí centra panství se ale stával předmětem sporů mezi panovníkem a především rodem Vrábských. Ti byli nuceni utlumit své lovecké aktivity v blízkosti zámku i na dalších územích panství. Nejprve jim bylo znemožněno lovit vysokou zvěř (1562), po porušení ustanovení byla v sázce již ztráta velkostatku.⁶⁵ O tom, že se jednalo mimo jiné přímo o Houštku (respektive její oblast), neexistují záznamy, dá se ale předpokládat, že honitba probíhala v širokém pásu podél Labe, protože je teoreticky možné, že šlo i o toto území, ač nebylo nikde v původních listinách jmenováno.

O další písemnosti hovoří Justin Václav Prášek ve třetím díle svého svazku s názvem *Brandejs nad Labem: město, panství i okres* – údajně je v *Urbáři brandýského panství* z roku 1561 psáno o „revíru v Houšti“ o rozměrech „vzděli 8 a zšíři 2 provazců, celkem 16 provazců.“⁶⁶ Záměrně necituji text v původním písemném pramenu, neboť je nutné nejdříve poukázat na omyl ohledně předkládaného letopočtu. Sám Prášek v prvním svazku⁶⁷ knižní série o Brandýsu nad Labem a okolí tvrdí, že rozlohu šestnácti provazců zjistil v urbáři brandýského panství z roku 1651. Potvrdit datum nám umožní nahlédnutí do původního urbáře, skutečně pocházejícího až z roku⁶⁸ příslušícího do sedmnáctého století.⁶⁹ Zde je skutečně prezentována velikost tehdejší Houšky, konkrétně houšteckého revíru – délka osm provazců a šířka dva provazce odpovídá předloženým informacím od Justina Václava Práška. Přepočteno na dnes konvenčně používané jednotky míry, revír měřil zhruba 202 x 50,5 m. Znázorněn však není již na zmiňované mapě Carla Cappiho. Pokud se vrátíme k urbáři brandýského panství, je možné doplnit několik dalších informací. O revíry, luhy a další podobné oblasti se starali hajní, z nichž se o území, jež je předmětem závěrečné práce, staral Toušeňsko-Zápšský fořtmistr, pečující o pás země sahající od obce Vestec (Nový Vestec) a revíru Houška po Čelákovice.⁷⁰ Mimo jiných činností se pochopitelně staral o zvěř.

⁶⁴ PRÁŠEK, Zámek Brandejs nad Labem, oblíbené sídlo Rudolfa II, *Časopis Musea království Českého*, s. 246.

⁶⁵ Více o sporu panovnického dvora s rodem Vrábských zde: VOREL, Petr. Majetkoprávní důsledky panovnických sankcí roku 1547 pro pozemkový majetek rodu Tluksů Vrábských z Vrabí. In: *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav, 2014, s. 203–204. ISSN 0231-7494.

⁶⁶ PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl III*, 1913, s. 418.

⁶⁷ Jedná se o: PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl I*. 1. vydání. Brandejs [Brandýs] nad Labem: Král. Komorní Město, 1908.

⁶⁸ Justin Václav Prášek dodává, že urbář panství brandejského byl vytvořen na základě staršího urbáře z roku 1582, jehož autorem je Daniel Rabštejnský z Gutnálu: PRÁŠEK, Justin Václav. Zámek Brandejs nad Labem, oblíbené sídlo Rudolfa II. In: *Časopis Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1906. Roč. 80, č. 2, s. 17. ISSN 1210-9746.

⁶⁹ *Urbarium Jeho Mil. C. panství brandejského 1651*. 1651. Velkostatky. In: Velkostatek Brandýs nad Labem. Státní oblastní archiv v Praze, [v pramenu jako dvoustrana 90.].

⁷⁰ PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl I*, 1908, s. 347.

Jednotlivá slaniště a kůlny pro seno pro vysokou zvěř spolu se záspy pro bažanty byly evidovány, přičemž houštecký revír zahrnoval pouze jeden zásyp.⁷¹

Pronikavý zvuk loveckého rohu neutichl ani v následujících letech. Provozování populární kratochvíle příslušníků habsburské dynastie se de facto dědilo z otce na syna. Jinak tomu nebylo ani v případě Karla VI., jenž si vyrazil do lesů v okolí Brandýsa ještě před korunovací českým králem (5. září 1723). Po ceremonii se opět vrátil do Středního Polabí, aby zde pokračoval v milované činnosti. Při ní ho doprovázel František Štěpán Lotrinský, jehož si Karel VI. oblíbil natolik, že jej představil svým dcerám, tzn. i Marii Terezii. Patnáctiletého prince považoval za vhodného kandidáta na manžela nejstarší dcery – aby ho lépe poznal, pozval budoucího zetě do Čech.⁷² Klíčové setkání budoucí císařovny pak patrně ještě více posílilo symboliku Brandýsa pro habsburský rod. Místo však později v myslí panovníka poněkud zhořklo po nešťastné události v roce 1732. K datu 11. června 1732 se mezi Starým Labem a samotnou velkou řekou odehrál malý a uzavřený lov. O Starém Labi již byla řeč, proto je jasné, že právě Houštka a Hluchov byly svědky následující nešťastné události. Pouze tři střelci (nejvyšší sokolník Jan Josef hrabě Saint-Julien, nejvyšší podkoní kníže Adam František Schwarzenberg a císař Karel VI.), vzdálenost lovců osmdesát kroků a několik jelenů. Mezi knížetem a císařem vyrazilo zvíře a druhý zmíněný vypálil. Rána bohužel nezasáhla zamýšlený cíl, neboť prorazila kabát Adama Františka Schwarzenberga a vnikla šlechticovi do těla. Když panovník pochopil vážnost situace, seskočil z koně a spěchal k raněnému. Okamžitě povolal svého osobního chirurga, aby knížeti pomohl. Příští den dvaapadesátiletý muž na následky nešťastně vypálené střely zemřel.⁷³

Dosud však nebyla řeč o větším rozvoji zkoumaného území jako takového. Houštka stále zůstávala součástí loveckého rajónu, po staletí ale sloužila jen jednomu účelu. Zásadní změnu přinesl František I. (II.). Divoká příroda už nebyla v oblasti dominantní, naopak ji začaly nahrazovat pěšiny a příjemná zákoutí. Z jakého důvodu se lokalita začala proměňovat? Svou roli určitě hrála obliba území, jak již bylo několikrát zdůrazněno, nicméně transformaci téměř už proslulé části honebního ráje hrála do karet nejspíše blízkost Labe i brandýského zámku. Třetí příčina se skrývala pod zemským povrchem v podobě léčivých pramenů. K tomu došlo v desátých letech devatenáctého století, kdy lázně vznikly.

⁷¹ *Urbarium Jeho Mil. C. panství brandejského 1651*. Velkostatky. In: Velkostatek Brandýs nad Labem. Státní oblastní archiv v Praze, [v pramenu jako dvoustrana 91.].

⁷² SCHREIBER, Georg. *Habsburkové na cestách*. Přeložily ŠEDOVÁ, Lenka et BEZDÍČKOVÁ, Erika. Praha: Melantrich, s. 44.

⁷³ SCHREIBER, s. 63.

3.2 Založení lázní v Houštkce

Na začátku devatenáctého století ještě nic nenasvědčovalo tomu, že se Houštka brzy stane pomyslnou křižovatkou Staré Boleslavi. Porost v referované lokalitě byl stále hustý a hůře průchozí, to se změnilo s příjezdem hlavy státu Františka I. (II.) Vlivem probíhajících napoleonských válek trávil panovník velkou část času v brandýském zámku a podobně jako jeho předchůdci rád trávil značné chvíle na lovu v přílehlých oborách, z nichž houšteckou si velmi oblíbil.⁷⁴ Dobové svědectví Josefa Horčice v periodiku *Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách* z roku 1828: „*Když roku třináctého běžícího století nynější náš nejmilostivější země pán, František první, za smutnou příčinou, pamatné totiž tehdejší kruté války, w Brandýském zámku se zdržoval, nejen se v těch jmenovaných místech (Hluchov, Houštka, pozn. autora práce) ale i do okolí zvlášť do Haušky na honbu si vyjížděl.*“⁷⁵ V tom období se správa královské obory rozhodla původní močály vysušit a počalo klučení lokálního lesa, při kterém údajně náhodou nadlesní Josef Neumann, správce houštecké obory, při kácení dubu objevil pod jeho útroby pramen.⁷⁶ K nalezení zřídla mělo dojít v roce 1815⁷⁷.

Nadlesní nechal náhodou odhalený vývěr ohradit a pravidelně se do něj chodíval smočit, stejně tak činili i někteří lidé z okolí, když se začalo tradovat, že místní železitá voda je léčivá.⁷⁸ Další objevy pramenů kvapně přibývaly, až v roce 1818 nalezené zřídlo dostalo název „Studnice Matky Boží Pomocné“. Chemické analýzy se zdroj minerální vody dočkal v roce 1830, kdy byla provedena Adolfem Martinem Pleischlem – tekutinu popsal jako: „...vodu tichou, čistou, světlou, bez vůně, chuti slabě svíravé, inkoustové, čpavé...“.⁷⁹ O rok později MUDr. Antonín Jungmann též provedl rozbor vyvěrající vody, přičemž zjistil, že není bohatá na soli, spíše na železo, vápník a germík^{80,81} *Almanach léčebných míst, lázní a letních sídel českých* vlastnosti léčivého moku doplňuje o podstatné zastoupení složky arsenu

⁷⁴ KAROUŠEK, Rudolf. *Lázně Hoštka*. V jídelně lázní [pravděpodobně Sluneční lázně v Houštkce], 23. 4. 1950, s. 1.

⁷⁵ HORČICE, Josef. Příjemné okolí Staroboleslavske. In: *Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách*. Praha: České museum, 1828. Roč. 2, č.1, s. 39/63-40/64. ISSN 0862-7274.

⁷⁶ [iniciály autorů J.L. – J.Z.]. Houštka – železitě, solně, boro-jedličnaté lázně vanové, parní a skapací. *Telegraf*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: U&we Advertising, s.r.o, 2006, s. 9.

⁷⁷ BĚLOHOUBEK, 1894, s. 102.

⁷⁸ SUCHÝ, Lázně Houštka. Z minulosti českých lázní, *Fysiatrický věstník*, 1963, s. 205.

⁷⁹ BĚLOHOUBEK, 1894, s. 103.

⁸⁰ Zastaralý výraz pro mangan.

⁸¹ BĚLOHOUBEK, 1894, s. 103.

a lithia s tím, že voda má průměrnou roční teplotu 9 °C a patří k nejbohatším, co se týče podílu uhličitanu železnatého.⁸²

Můžeme alespoň nahlédnout na místo tohoto nejznámějšího pramene? Profesor Antonín Bělohoubek odkazuje na „zahrada lázeňského hostince“, což by mělo odpovídat bývalým Slunečním lázním, kde se již od počátků lázní hosté stravovali. Pozůstatky jednoho z mnoha dalších pramenů se dnes nachází na hlavní promenádě mezi bývalou restaurací a hlavní lázeňskou budovou. V dobré formě je zaznamenán na fotografiích, jedná se ale o uhličito-kyslíkaté zřídlo, upravené pro konzumaci až okolo roku 1905. Vývěr se ale nacházel na místě bývalé stáčírny minerální vody Václavka, současná podoba připomíná vše možné, jen nikoliv místo, kam si lidé do džbánek chodili natočit produkt místní přírody – navršená zemina a ruiny stáčírny připomínají dlouho zašlou slávu lázní.⁸³

Jak vypadala raná podoba lázeňské Houšky? Fořtmistr Josef Neumann (narozen 12. března 1757⁸⁴ v Jihlavě)⁸⁵ se ihned po nalezení pramene pustil do úprav krajiny a houštinu přetvořil na příjemný háj – zkulivoval území, vysázel aleje v Hluchově, Houšce i stromořadí staroboleslavské, dodnes existující.⁸⁶ Hvozď upravil tak, že divoký porost volně přecházel do anglického parku, majícímu dostatečně široké cesty pro projetí vozů.⁸⁷ Opět připomeňme Josefa Horčice: „*Do jmenovaného roku (1813, pozn. autora práce) powstaly w Haušce a w Hluchowě wšelikeré procházky mezi topoly dvěma řady wysazenými; chodby (chodiště) zelenotemné, listim a stinem swým letního času přichozí občerstwující, sem tam besidky a mistečka k odpočinuti ustanowená a sedadly opatřená; některé pro svůj zrůst, welikost aneb jiné vlastnosti pamatné stromy; ostrůwek, růžový nazwaný, pro množství keřů růžových pěkně v létě kvetaucich; několik studnic neb pramenů wody mineralni a t. d.*“ Vůbec za svůj citlivý přístup k přírodě a úpravě Houšky je v publikacích z 19. století velmi kladně hodnocen. Z obrazových materiálů lze získat představu o vzhledu rodících se lázní. Postup prací byl očividně velmi rychlý. Už jaro až léto 1820 odhalilo podobu, již znázornil Josef Horčice ve svém článku. Přístup do krajiny léčivých pramenů byl umožněn z Brandýsa

⁸² KAFKA, Josef. *Almanach léčebných míst, lázní a letních sídel českých*. Praha: E. Grégr, 1898, s. 36-37.

⁸³ Dle Ing. Ladislava Pytlouna, pamětníka z Brandýsa nad Labem.

⁸⁴ Nad fotografiemi (pořízené z maleb, uložené v Oblastním muzeu Praha–východ) s podobiznou Josefa Neumanna obsahují rok narození 1758. Podle matriky se však nadlesní narodil v roce 1757.

⁸⁵ BRNĚNSKÉ BISKUPSTVÍ, DĚK. JIHLAVA Č. 3. 1757–1765. *IV. Matrika narozených pro obce Bedřichov, Bukovno, Dřevěné Mlýny, Hrádek, Hybrálec, Jihlava, Henčov, Horní Kosov, Hruškové Dvory, Kosov, Sasov, Staré Hory, Zborná, Malý Beranov, Na Kopci, Pančava a Studénky*. Č. knihy 6406. Moravský zemský archiv v Brně. [v matrice s. 56].

⁸⁶ KOUTNÍKOVÁ, 1928, s. 20.

⁸⁷ SUCHÝ, Karel. Lázeňská místa Houška, Ostrov a Toušeň. Příspěvek k dějinám českých lázní. In: *Sborník Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 36. [ISBN 14-633-65].

cestou se stromořadím, ze Staré Boleslavi podél obce Písek.⁸⁸ Nově pravidelně vysázené stromky ohraničovaly prašné, ale upravené široké pěšiny. Za alejemi se tyčily koruny původních ztepilých listnatých obrů, zajišťující stín v horkých dnech a příjemné klima pro pobyt.⁸⁹ Minerální pramen byl zastřešen dřevěným altánem, mírně vyvýšeným oproti okolnímu terénu. Přímo u zřídla se mohli návštěvníci posadit na lavičkách, vedle besídky se jejich zrak mohl upnout na obvodové živé ploty.⁹⁰ Josef Neumann si dal záležet také na detailech. Pod mnohými stromy se nacházela příjemná posezení s vyhlídkou na zbytek lesoparku, nechyběly ani plechové tabulky s nápisy⁹¹, „z nichžto wyswítá jak jeho nábožnost, tak jeho láska k vlasti a zvláště k země pánu“⁹². Německy psaný text podle Josefa Horčice občas doplňoval český překlad, nicméně, vidíme-li před sebou cyklus houšteckých maleb, vidíme sice díky detailní kresbě desky s německým nápisem (na různých místech), český však chybí. Vyobrazení pochází z roku 1820, Josef Horčice napsal svůj příspěvek osm let poté, takže překlad byl pravděpodobně připraven v tomto období. V jižní části Houštky, ležící nejbližší řece Labi, mohli hosté obdivovat umělé jezírko trojúhelníkového tvaru. V nejširší části vodní plochy rostly na malém ostrůvku růže – tento působivý kout připomenul už Josef Horčice ve svém líčení houšteckého prostředí v první polovině tohoto odstavce. Stejně tak je nazván na popisu dobové kresby – Roseinsel. Ve středu půvabného a drobného kousku souše se tyčil do výšky památník na pobyt císaře Františka I. (II.) v Brandýse a jeho lov v místních lesích – Obílený monument nese na přední straně letopočet 1813.⁹³ Josef Horčice v článku osobnosti Neumanna i Františka I. (II.) neustále velebí, stejně tak místo samotné. Jedinou výtku směřuje k nadměrnému výskytu komárů.⁹⁴ Nebylo divu, anžto proces vysoušení nebyl zdaleka dokončen. Podmáčená půda vysychala dlouhou dobu a v okamžiku založení lázní bylo odvodnění v brzké fázi.

Dosavadní dřevěné besídky pro návštěvníky přestávaly stačit počtu příchozích osob, z toho důvodu bylo roku 1820 rozhodnuto vybudovat nevelký lázeňský objekt s jednoduchým

⁸⁸ HORČICE, 1828, s. 39 [63].

⁸⁹ ANONYMUS. *Ansicht der Mineralquelle und der Hauptalle*. Online. Dreizehn Stück Abbildungen von den vorzüglichen Parthien in den Anlagen um Brandeis, auf der Kammeralherrschaft Brandeis : Konvolut. Sig. Pk 5160, 4. ÖNB Bildarchiv und Grafiksammlung. Dostupné z: <https://onb.digital/result/10EE01A5>.

⁹⁰ ANONYMUS. *Ansicht der Mineralquelle*. Online. Dreizehn Stück Abbildungen von den vorzüglichen Parthien in den Anlagen um Brandeis, auf der Kammeralherrschaft Brandeis : Konvolut. Sig. 5160, 12.

⁹¹ Texty po překladu do češtiny v přílohové části bakalářské práce.

⁹² HORČICE, 1828, s. 40 [64].

⁹³ ANONYMUS. *Ansicht der Roseinsel*. Online. Dreizehn Stück Abbildungen von den vorzüglichen Parthien in den Anlagen um Brandeis, auf der Kammeralherrschaft Brandeis : Konvolut. Sig. Pk 5160, 5.

⁹⁴ HORČICE, 1828, s. 69.

zařizováním, o stavbu se zasloužil Jan Wolfram.⁹⁵ Za založení lázní tak vděčíme jak Neumannovi, tak císaři Františkovi I. (II.), poněvadž bez vzájemné spolupráce a empatii vůči krajině v okolí Houštky by se území nikdy nezkuřovalo a neproměnilo. Fořtmistr doprovázel také mnohdy panovníka na potulkách a na lov, od císaře dostal několik tabatěrek původem od Napoleona – Marie Louisa, nejstarší dcera Františka I. (II.), byla totiž Napoleonovou manželkou.⁹⁶ Sama Božena Koutníková, pisatelka článku o nadlesním Josefu Neumannovi, měla dle vlastní výpovědi příležitost jednu z tabatěrek vidět na vlastní oči. Když ale přišly hubené časy a začaly ovlivňovat rodinu, její matka byla nucena vzácný předmět prodat. Vlastnictví tabatěrky Boženu Koutníkovou bylo způsobeno tím, že dědeček autorky příspěvku byl samotným vnukem zakladatele lázní, dr. Václav Neumann. Prvotní podoba Houštky oživala vždy díky naraci její babičky, jež o upraveném koutu Staré Boleslavi často vyprávěla.⁹⁷

3.4 Vzestup a pád lázní

Rok 1824 se nesl ve znamení velkého návratu císaře Františka I. (II.) do Brandýsa nad Labem. Svědectví nám zanechal opět Josef Horčice: „*Roku 1824 sám nejmilostivější Země Pán a Země Pani ty háje a lázně swau přítomnosti poctiti všeco swau známou pozorliwosti zhlednauti ráčili. Potěšený z toho pan fořtmistr aby najewo dal, jak welice té vznešené milosti si wáži, dal v Haušce postawiti sochu kamennou... Do toho času ji pan zakladatel žádal, aby Hauška s Hluchowem spojená jméno Otce vlasti naši, a lázně jméno Mateře vlasti přijaly, a odtud onny: Františkovy háje nebo luhy a tyto Karolininy lázně se naziwaly.*“⁹⁸ Nová úprava Houštky se panovníkovi velmi zamlouvala a Neumannovi se od něj dostalo několika poct, proto přikročil Neumann k ideji, že lázně přejmenuje na počest nejvzácnějších hostů – fořtmistrův název se ale neuchytil.⁹⁹ Pomník, o němž Josef Horčice mluví, je dnes začleněn přímo do sportovního areálu Houštky, ale bez předchozí znalosti polohy památky jej lze jen těžko spatřit.

Třicátá léta devatenáctého století znamenala rozvoj pro referované území, protože dobrá pověst o lázních se rychle šířila po zemi, začalo přibývat klientů z řad české nobility,

⁹⁵ BĚLOHOUBEK, Antonín. Zpráva o výsledku chemického zkoumání vody ze zřídla „Matky Boží Pomocné“ z lázní houšteckých u Brandýsa nad Labem. *Časopis pro průmysl chemický*. Praha: Společnost pro průmysl chemický, 1894. Roč. 4, č. 3, s. 102. ISSN 1803-327X.

⁹⁶ KOUTNÍKOVÁ, 1928, s. 20.

⁹⁷ KOUTNÍKOVÁ, 1928, s. 20.

⁹⁸ HORČICE, 1828, s.

⁹⁹ ANONYMUS. Lázně Houštky. *TOK – časopis regionu Polabí*. Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: [Neznámý nakladatel], 1996. Roč. 5, č. 11, s. 18.

jejichž ubikacemi byly nejčastěji komnaty brandýského zámku či měšťanské domy.¹⁰⁰ Šlechta, jedoucí na rekonvalescenci do Houšky, také sponzorovala stavbu kaple Povýšení sv. Kříže, přičemž jedním z přispěvatelů se stala vévodkyně z Berny, návštěvnice zámku v Brandýse. Kaple byla zbudována sice již roku 1834, ale kvůli nedostatečné údržbě, možná způsobené úpadkem lázní, ji čekalo po třiceti třech letech nucené zboření.¹⁰¹ Vraťme se ale zpět v čase. Rok před stavbou kaple se nesl opět v radostném duchu, jelikož houštecké lesy přivítaly znovu Františka I. (II.), ovšem již na poslední vizitě. Na místě se také zastavil cestou na korunovaci českým králem Ferdinand V. Dobrotivý s chotí Marií Annou (1836) a pobyl zde pár chvil, aby si prohlédl areál a poznal účinky léčivých pramenů.¹⁰²

K datu 26. března 1835¹⁰³ ve věku sedmdesáti sedmi let umírá Josef Neumann. Ve staroboleslavské matrice zemřelých se uvádí: „*Pan Josef Neumann, jubilowany forštmistr na panstwi Brandyskym, pocházející z Jihlawi*“¹⁰⁴. Zároveň i srdce malé oblasti poblíž Staré Boleslavi spolu s Neumannovým přestává tlouci. Karel Suchý popisuje nástupnickou správu lázní za „lajdáckou“ a „naprosto neschopnou“.¹⁰⁵ Kroky nových majitelů, které vedly k vyjádření Karla Suchého, nejsou známy. Dá se ale očekávat, že po smrti Josefa Neumanna i Františka I. (II.) Houška přišla o dvě osoby, nejvíce zasloužilé o výstavbu lázní a šíření dobrého jména do širého okolí. Nástupci zprvu nedisponovali takovou energií jako jejich předchůdci.

¹⁰⁰ ANONYMUS. Lázně Houška. In: *TOK – časopis regionu Polabí*. Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: [Neznámý nakladatel], 1996. Roč. 5, č. 11, s. 18.

¹⁰¹ SUCHÝ, Lázeňská místa Houška, Ostrov a Toušeň. Příspěvek k dějinám českých lázní, *Sborník Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem*, 1965, s. 67.

¹⁰² ANONYMUS. Koupě lázeňského velkostatku. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1900. Roč. 4, č. 103, s. 5.

¹⁰³ V rozličných písemných pramenech se rok úmrtí Josefa Neumanna liší, ve sbírce Oblastního muzea Praha-východ je u podobizny fořtmistra uveden rok 1835; Karel Suchý nebo Antonín Bělohoubek uvádí rok úmrtí 1842. Staroboleslavská matrika zemřelých uvádí rok 1835, přičemž věk v okamžiku skonu odpovídá údajům v jihlavské matrice narozených – tento údaj tedy můžeme sledovat nejspolehlivějším.

¹⁰⁴ STARÁ BOLESLAV, ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. 1828–1840. *IV. Matrika zemřelých pro obec Borek, Dřísy, Křenek, Lhota, Nový Vestec, Písek a Stará Boleslav 1828–1840 s indexem*. Státní oblastní archiv v Praze, [v matrice s. 48].

¹⁰⁵ SUCHÝ, Lázně Houška. Z minulosti českých lázní, *Fysiatrický věstník*, 1963, s. 207.

4 OBTÍŽNÁ 2. POLOVINA 19. STOLETÍ

4.1 Pod správou toskánských Habsburků

První snahy o znovuoživení zkoumané oblasti přišly v roce 1857, kdy Houštku koupil Ludvík Krása, brandýský cukrář a měšťan. Tomu se sice podařilo přilákat pozornost, ale jiné skupiny osob, než zřejmě chtěl, a sice spíše výletníků než lázeňských hostů, ježto při propagaci a lákání zákazníků využil volné nedělní dny a pokusil se přes oblast směřovat náboženské poutě.¹⁰⁶ Neutěšený stav lázni mohl být způsobený i odchodem odborných pracovníků (kteří s ubývající klientelou odcházeli za jinou prací) a neznalost Ludvíka Krásy v oboru balneologie.

Na výsluní se posléze snažil s Houškou po roce 1860 dostat toskánský vévoda Leopold II., později úspěšnější arcivévoda a ku prospěchu Houšky obdivovatel okolí, Karel Salvator Rakousko-Toskánský z větve tzv. toskánských Habsburků. Přestože se provedné práce v areálu dosud připisovaly jednotlivým majitelům, je nutné připomenout, že velkostatek Houška stále patřil k majetku vládnoucího rodu. Počátky toskánské linie Habsburků klade Jan Županič do roku 1737, během kterého se stal František Štěpán Lotrinský vladařem ve velkovévodství, které dalo název této větvi rodu. Jeho následovníci zde s přestávkami působili do roku 1859 (do sjednocení Itálie). Nucený exil téhož roku znamenal celkový přesun dvora toskánských Habsburků.¹⁰⁷ Jejich centrum se přesunulo do Brandýsa nad Labem, který si oblíbil Leopold II. Toskánský. Definitivně však zámek i panství koupil o rok později, roku 1860. Když po deseti letech zemřel, pozemky se rozdělily mezi jeho tři mužské potomky (čtvrtý, Jan, se vzdal arcivévodských titulů a příjmů). Ludvík Salvator získal Brandýs, Ferdinand II. Toskánský Ostrov u Karlových Varů a právě Karel Salvator byl tím, kterému připadla Houška.¹⁰⁸ Během éry jeho správcovství nechal Salvator postavit lázeňské vily, umístěné blíže k městu Stará Boleslav, a moderní lázeňský dům (1867), čítající dvě patra, který de facto stojí dodnes a odmyslíme-li si nástavbu, dodělánou po 2. světové válce, v chátrající budově můžeme najít torzo dřívější podoby stavby, zejména při pohledu na tvary oken v přízemí, prvním a druhém patře. Máme také záznamy

¹⁰⁶ SUCHÝ, Lázeňská místa Houška, Ostrov a Toušeň. Příspěvek k dějinám českých lázní, *Sborník Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem*, 1965, s. 68.

¹⁰⁷ ŽUPANIČ, Jan. Postavení toskánské sekundogenitury v rámci habsburského rodu. In: GREGOROVÍČOVÁ, Eva (ed.), *Ludvík Salvátor Toskánský, vědec a cestovatel, v roce 170. výročí narození*. Praha: Národní archiv, 2018, s. 53. ISBN 978-80-7469-085-3.

¹⁰⁸ HOLEC, František. TÝFA, Josef. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sv. 7. Praha a okolí*. Praha: Svoboda, 1988, s. 118.

s možnostmi léčby určitých chorob i s cenami procedur, jež mohli pacienti podstupovat – mezi klienty patřily především ženy, které se léčily s nervovými onemocněními, pakostnicí, chudokrevností a hostcem¹⁰⁹. Skapací lázeň vyšla na 1 zlatý; solná lázeň 0,8 zlatých; salón, tj. velký pokoj na 25 zlatých měsíčně a pokoj třetí třídy 10 zlatých měsíčně.¹¹⁰ Pro představu, měsíční plat zedníka roku 1883 činil 35 zlatých a v případě úředníka ještě o 10 zlatých méně.¹¹¹

Přestože zpočátku byl zaznamenán příliv návštěvníků a léčených, během 80. let 19. století zájem veřejnosti o pobyt v houšteckých lázních klesal, až na sklonku století Karel Salvator pro malou návštěvnost a neperspektivitu místa místní objekty i pozemky prodal. Co způsobovalo kolísání návštěvnosti, není úplně jasné – Karel Suchý podezřívá opět nečinnou správu lázní. Dalším faktorem mohlo být otevření Lázní Toušeň v roce 1868, které tak začaly velmi blízké Houštce konkurovat, a to i přesto, že toušeňské lázně byly umístěné více ve středu obce, a tudíž by neměly mít velkou tendenci i možnost se rozšiřovat, protože poloha mezi zastavěnou plochou omezuje potenciál na stavební rozvoj – na rozdíl od izolovaného houšteckého lesa.

4.2 Rychlé střídání majitelů na přelomu 19. a 20. století

Profesor Antonín Bělohoubek, hojně citovaný v tomto textu, byl rovněž jedním z těch, kteří zkoumali složení houštecké minerální vody. Deskripce v sobě nesla informace o přítomnosti kapaliny alkalické s podstatnou složkou arsenu, lithia, manganu a železa a podstatnou větu, že se jedná o jednu z nejvzácnějších minerálních vod na území Království českého.¹¹² Protože taková slova hovořila jen ve prospěch lázní, pražská dřevařská firma Jan Stöhr a synové, koupivši pozemky zkoumané oblasti roku 1892, umístila prohlášení profesora Bělohoubka i do propagačních materiálů, dnes si jej můžeme zpětně prohlédnout v *Časopise lékařů českých*. Nabízený sortiment služeb musel působit velmi široce, při pohledu na reklamu vidíme množství léčených nemocí a také možnost slevy, jestliže klient přijede v konkrétně daný kalendářní měsíc. Nutno podotknout, že i profesor Bělohoubek ve vlastní zprávě v *Českém časopisu chemickém* společnost vlastníci lázně podpořil slovy, že se „se snaží, aby lázeňské toto místo opět se povzneslo a bývalé obliby v obecnstvu českém poznovu

¹⁰⁹ Zastaralý výraz pro kloubové onemocnění dna.

¹¹⁰ SUCHÝ, Lázně Houštka. Z minulosti českých lázní, *Fysiatrický věstník*, 1963, s. 207.

¹¹¹ SEJBAL, Jiří et al. *Základy peněžního vývoje*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 314. ISBN 80-210-1734-1.

¹¹² ANONYMUS. Lázně Houštka. In: *TOK – časopis regionu Polabí*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: [Neznámý nakladatel], 1996. Roč. 5, č. 11, s. 18.

zase sobě získalo.“¹¹³ Druhou, z hlediska Houštky chudší inzerci, nalezneme od firmy Jan Stöhr a synové v *Průvodci národopisné výstavy Československé*.¹¹⁴ Ta je již pouze stručná a odkazuje jen na lázně obecně.

Přestože výčet následujících majitelů připomíná kolotoč, Houštce se postupně navracel starý lesk. Hlavní alej, vedoucí od vily Smetánka za Starým Labem směřovala k hlavní budově, poté se před zraky lázeňských hostů rozprostřel francouzský park a jako živý a barevný průvodce je dovedl k restauraci. Poblíž stály přepychové vily, například Fibiška, Vrchlická nebo Dvořanka, z nichž už ani jedna dnes neexistuje, pouze zprvu uvedená Smetánka. Jak vidno z fotografií, ani o sochařská díla nebyla nouze.¹¹⁵

Do ruky se nám dostává i nabídka tehdejších služeb a jídelní lístek místní kuchyně (1894). Z léčby se nabízelo: parní a skapací lázeň (zvláštní a společná); borojehličnatá, solná a železitá lázeň. Zákazník si mohl procedury také předplatit, v tomto případě si mohl koupit šest opakování.¹¹⁶ MUDr. Jan Vít, lázeňský a obvodní lékař ve Staré Boleslavi, zmiňuje, že voda v Houštce je vhodná k léčbě: chudokrevnosti; děložních nemocí u žen; čmýry¹¹⁷; revmatismu; nervové nemoci; celkově po prodělání těžké choroby. Místní voda z pramene byla také vhodná k léčbě, což potvrdil Dr. Gustav Gabrhel, profesor hygieny: „*Vzhledem k výsledkům svrchu uvedeným lze tudíž o vodě léčebné studně v Houštce pronésti úsudek v ten smysl, že táž, chovajíc minimální počet minimální počet bakteriálních zárodků vůbec a neobsahujíc žádné bakterie závadné neb choroboplodné, vyhovuje velmi dobře požadavkům hygienickým po stránce bakteriální na vody tohoto druhu kladeným.*“¹¹⁸

Rok 1897 znamenal už několikátou změnu majitele, tentokrát šlo o První záložnu ve Vysokém Mýtě. Ředitelství lázní v knize *Lázeňské místo Houštka u Staré Boleslavi* nového kupce chválilo, doslova prohlásilo, citují: „*o zvelebení její horlivě se stará*“.¹¹⁹ V textu stojí, že Houštku vysušil ve smyslu odvodnění Starého Labe a naopak nechal vykopat novou strouhu.¹²⁰ Zanedlouho se ale v tisku objevil článek, oznamující opětovný prodej oblasti i lázní. Hrozilo, že lázně změní vrcholné představitelů již po třech letech, dokonce se objevila

¹¹³ BĚLOHOUBEK, 1894, s. 103.

¹¹⁴ ANONYMUS. [Inzerce dřevařské firmy Jan Stöhr a synové]. In: *Průvodce národopisné výstavy Československé*. Turnov: Václav Kudrnáč; Hradec Králové: Bratři Peřinové, 1895, s. [52].

¹¹⁵ ANONYMUS. Lázně Houštka. *TOK – časopis regionu Polabí*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: [Neznámý nakladatel], 1996. Roč. 5, č. 11, s. 18.

¹¹⁶ *Lázeňské místo Houštka u St. Boleslavi*. Praha: Ředitelství lázní, 1894, s. 36.

¹¹⁷ Nom. čmýra, zastaralý výraz pro menstruaci.

¹¹⁸ *Lázeňské místo Houštka u St. Boleslavi*. Praha: Ředitelství lázní, 1894, s. 29-30.

¹¹⁹ *Lázeňské místo Houštka u St. Boleslavi*. Praha: Ředitelství lázní, 1894, s. 15.

¹²⁰ *Lázeňské místo Houštka u St. Boleslavi*. Praha: Ředitelství lázní, 1894, s. 15.

v dubnu zpráva v tisku, která oznamovala odkoupení lázeňského velkostatku JUDr. Maximem Reinerem a Leopoldem Schulzem, ředitelem Úvěrního ústavu majitelů domů v království českém. Představovala velkolepé plány obou mužů – počet vil měl být navýšen a budovy i styl léčby by čekala modernizace.¹²¹ Proč ke koupi nedošlo, není zřejmé, navíc pouze o tři dny později byla zpráva dementována. V samotném znění JUDr. Maxim Reiner pokládá původní článek za nepravdivý, že by se svým společníkem hodlal houštecké lázně odkoupit. Pozoruhodné je, že se Houštka stala v červnu téhož roku také majetkem Lázeňského družstva v království českém, jehož členem byl právě i Reiner. Tisková zpráva obsahovala výzvu, aby občané přispěli na podporu lázeňství 200 korun upsáním podílu, za což by výměnou obdrželi určitá privilegia, pravděpodobně rázu výhod při lázeňské péči.¹²² Ještě důležitější postřehy se nachází v příbuzném článku tiskoviny, nalezneme zde zjednodušený přehled vybavení lázní: „*dvoupatrový lázeňský dům o 45 pokojích, budovu restaurační a lázeňskou], vily uprostřed lesů zřízené a k letnímu pobytu dobře se hodící, z nichž vila Vrchlická je o 5, vila Fibiška o 2 pokojích s příslušenstvím, vila Smetanka má 4 byty po 3 místnostech a vila Dvořanka 2 byty po 5 místnostech, o pavilonech v lese postavených a za letní restaurace zařízených ani nemluvíce. Lázeňská budova obsahuje úplně zařízení lázeňské o 10 kabinách se 12 zcela měděnými vanami, kabiny opatřené potřebnými přístroji pro lázně parní a vanové a 1 kabinu s lázněmi elektrickými. Parní kotel k tomu potřebný nalézá se ve velmi dobrém stavu, rovněž tak jest ve stavu dobrém úplně a bohatý inventář restaurační.*“¹²³

Houštka také usilovala o zlepšení dopravního spojení, v kurzu byla vlaková stanice „Houštka“, umístěná mezi zastávkami Brandýs nad Labem a Toušeň – ta již železnicí obsluhována byla.¹²⁴ Předpokládalo se, že směrem ke stanici bude zbudován most přes Labe – v tom případě by zastávka musela být přibližně v brandýské místní části Královice, pěšky asi 1 km přímou čarou od zkoumaného území. Návrh však zrealizován nebyl.

V neposlední řadě zbývá doplnit, že podle *Katolických listů* navštívilo roku 1903 k 31. červenci 1049 hostů.¹²⁵

¹²¹ ANONYMUS. Koupě lázeňského velkostatku. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1900. Roč. 4, č. 103, s. 5.

¹²² ANONYMUS. Pozvání k upisování podílů Lázeňského družstva v království českém. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1900. Roč. 4, č. 151, s. 13.

¹²³ ANONYMUS. Pozvání k upisování podílů Lázeňského družstva v království českém. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1900. Roč. 4, č. 151, s. 13.

¹²⁴ ANONYMUS. Z kraje. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1903. Roč. 7, č. 207, s. 3.

¹²⁵ ANONYMUS. Léčivé železité lázně Houštka. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1903. Roč. 7, č. 212, s. 4.

Vlastnictví lázeňského areálu První záložně ve Vysokém Mýtě nevydrželo dlouho a letopočet 1904 znamenal příchod jiného ředitele, Jana Sudy. Zpráva o odkoupení se objevila v časopise *Lovecký obzor*.¹²⁶

¹²⁶ ANONYMUS. Zprávy osobní. *Lovecký obzor*. Praha: Josef V. Rozmara, 1904. Roč. 7, č. 11, s. 88.

5 HOUŠTKA DO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

5.1 Jan Suda

Jan Suda vydržel oproti svým předchůdcům v ředitelském křesle nezvykle dlouho, třináct let. Údajně ihned přiložil ruku k dílu a jal se obnovovat Slatinné lázně a zvelebovat park.¹²⁷ I on si přál zlepšení dopravy do oblasti Houšky, proto se rozhodl angažovat roku 1911 v projektu návrhu zřízení vodní elektrárny na Jizeře, kdy navrhoval, že by část vyrobené energie mohla být použita na pohon možné elektrické dráhy Praha–Brandýs nad Labem–Stará Boleslav (a tedy by došlo ke zlepšení dopravní obslužnosti Houšky).¹²⁸ Jan Suda tím předběhl dobu, protože v březnu roku 2021 proběhlo schválení přípravy elektrifikace silničních úseků mezi Prahou a Brandýsem nad Labem-Starou Boleslaví.¹²⁹ Přestože Suda měl na mysli železnici či tramvajovou dopravu, je vidět, že projekt modernizace a elektrifikace, byť autobusové přepravy, je na stole už velmi dlouho. Na trase se předpokládají bateriové autobusy, s tím, že by jejich nabíjení probíhalo přes pantograf jen na určitých úsecích s trakčním vedením. Přání vést přímou linku¹³⁰ mezi Prahou a Starou Boleslaví vyjádřil i týdeník *Slavie*¹³¹, který jinak proklamuje Houštce slávu, ač zdůrazňuje, že její potenciál nebyl stále naplněn. Doslova je zde řečeno: *Lázně Houška jsou velmi známy, ač nemají toho času takové návštěvy, jaké opravdu zasluhují.*¹³² Z oblasti se stalo proslulé letoviště, kam mířili Pražané za rekreací. Přístup do Labe byl pozvolný a upravený, takže v horkých měsících na březích řeky nacházeli útočiště ti, kteří se chtěli zchladit.¹³³

Provedeny byly i další vrty, kterak informoval *Pokrok západu*. Voda byla nalezena v hloubce 98 m a přítomní výzkumníci pěli chválu nad její kvalitou – jednalo se o vodu

¹²⁷ SUCHÝ, Lázeňská místa Houška, Ostrov a Toušeň. Příspěvek k dějinám českých lázní. *Sborník Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem*, 1965, s. 73.

¹²⁸ ANONYMUS. Elektrikářský ruch na dolní Jizeře. *Čas*. Praha: Jan Herben, 1911. Roč. 25, č. 130, s. 10.

¹²⁹ SCHEINHERR, Adam. Prahu se Středočeským krajem spojí dvě trolejbusové linky. *Praha.eu. portál hlavního města Prahy*. Online. Praha: 8. 3. 2021 [cit. 2. 6. 2021]. Dostupné z: https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/prahu_se_stredocesky_krajem_spoji_dve.html.

¹³⁰ Jedná se o spojení přes Kbely, Vinoř a Dřevčice (první dvě obce jsou dnes již pražskými částmi). Dnes tato linka existuje v autobusové podobě – 375 (Českomoravská–Brandýs nad Labem–Stará Boleslav).

¹³¹ POŽÁR, Jan. Brandýs n. L. a Stará Boleslav s okolím. *Slavie*. Praha: Racina (Wisconsin): Masek, Vojtech, 1910. Roč. 49, č. 3178, s. 4. ISSN 2159-3256.

¹³² POŽÁR, 1910, s. 4.

¹³³ POŽÁR, 1910, s. 4.

radioaktivní, průměr ostatních zdrojů na území Království českého překonávala o 50 až 60 %. Po takovém výsledku se s navrtáváním země i dále pokračovalo.¹³⁴

Kromě léčebných procedur lákal majitel podle odborného časopisu *Hostimil* i na neobvyklé atrakce, které v lese připravil. Doslova se zde píše:¹³⁵ „*Rozkošné letní sídlo, lázně Houštka u Staré Boleslavi, přešlo koupí na pana Jana Sudu, dříve restaurátora v pražské tržnici, který lázně tyto nejen důkladně opravil a moderně zřídil, nýbrž i valně rozšířil. Lázně tyto doporučují se všem, kdož touží po tichém klidu, kdo hledají osvěžení na těle i na duchu. Každý návštěvník těchto lázní překvapen byl letos, jaké změny se tu staly. Kromě železitých a jehličnatých lázní zřízeny jsou lázně slatinné. Ku procházkám do stinných lesů upraveno několik pěkných cest v lesním zátiší i pořízeno několik atrakcí (v textu skutečně s dvěma „t“, poznámka autora práce). Tak jest zde upravena jeskyně Jedibaby, kterou hlídají ještěřice a příšerné hadí nestvůry – ovšem jenom umělé. Jedibaba vaří v chatrči lektvary a různé balsámy pro raněná srdce za dohledu sov a výrů. – Pěkná atrakce jest v Čertově jeskyni, ve které se stále smaží za horké páry hříšné duše u přítomnosti několik neživých čertů a samého satanáše.*“¹³⁶ Do lázní proudily i skupiny návštěvníků nikoliv jen z řad pacientů. O čilém turistickém ruchu opět pojednávají periodika – Houštka se pak stávala cílem výletů i důležitou zastávkou před dalším putováním. Klidné zátiší u Staré Boleslavi přivítalo kupříkladu soudce při instrukční automobilové jízdě, potažmo vyjíždě¹³⁷; sportovce, soutěžící v závodě v chůzi na 19 km na trase Karlín–Brandýs nad Labem. Slavnost se po vyhlášení vítězů uskutečnila právě v Houštce.¹³⁸ Dostalo se také na školní výpravy.¹³⁹ Kromě návštěv zvenčí připravovala lázeňská správa i vlastní akce, především zábavy.

Pokud by se návštěvník procedur rozhodl udělat procházku po areálu i mimo něj, je možné, že by potkal arcivévodu Karla Františka Josefa (po smrti Františka Josefa I. roku 1916 již jako císař Karel I.). Z jakého důvodu? Budoucí císař přijel jako osmnáctiletý do Chudeřic u Bíliny, aby zde narukoval v hodnosti poručíka. Zde byl povýšen do hodnosti nadporučíka a vzápětí odjel do Prahy, aby započal studium na Karlo-Ferdinandově univerzitě. V roce 1908 se vrátil do vojenského prostředí, tentokrát však k 7. pluku

¹³⁴ ANONYMUS. Ze Staré Boleslavi. *Pokrok západu. týdeník politický, poučný a zábavný*. Omaha: [Edward Rosewater], 1912. Roč. 41, č. 42, s. 6. ISSN 2469-2859.

¹³⁵ Text podobného rázu i obsahu se objevil v: ANONYMUS. Bad Houštka. *Politik*. 1905. Roč. 44, č. 154. ISSN 1801-1918.

¹³⁶ ANONYMUS. Z českých lázní. *Hostimil*. 1905. Roč. 22, č. 24.

¹³⁷ ANONYMUS. Instrukční automobilní jízda pro soudce. *Sport a hry*. Praha, Josef Kaufmann, 1909. Roč. 8, č. 23, s. 205.

¹³⁸ KLAPAC, (?). Mezinárodní závod v chůzi Karlín–Brandýs nad Labem 19 km. O mistrovství Čech 1911.

¹³⁹ ANONYMUS. Výlet žáků měšťanské školy chlapecké v Karlíně. *Karlínské listy*. Praha: V. Kuthan, 1905. Roč. 3, č. 23, s. 3.

lotrinských dragounů, k 5. eskadroně do Staré Boleslavi. V červenci téhož roku se brandýský zámek stal jeho stálým sídlem¹⁴⁰. Pozitivní emoce nebyly však vidět jen na mladém arcivévodovi. Obyvatelé obou měst na březích řeky si nového spoluobčana velice vážili a považovali jej za osobu, která mezi ně zapadá. Karel František Josef se také často účastnil průvodů a dalších místních akcí. A právě jednou ze zajímavých událostí byly i jezdecké závody v Houštce.¹⁴¹ Arcivévoda se jich zúčastnil několikrát a při těchto příležitostech byl také vyfotografován.¹⁴²

5.2 Poslední léta plnohodnotných lázní

Po relativním klidu ohledně stálosti vlastníků nastává časový úsek plný divokých změn na postu vlastníka lázní. Nejzáslužnější krok učinil roku 1917 nový ředitel a kolínský rodák Ervin Mandelík, když nechal zbudovat tzv. Sluneční lázně na základě projektu Jana Kotěry.¹⁴³ Funkcionalistická stavba s moderními skleněnými kupolemi byla nepřehlédnutelná a výjimečná, nicméně dnešní stav bývalou slávu nijak nepřipomíná – budova již přes dvacet let chátrá a v dohledné době se žádné kroky, které by vedly k zachování či opravě budovy, nechystají. Zajímavý je i fakt, že tato budova nebyla jediným výsledkem spolupráce Jana Kotěry s rodinou Mandelíkových. Architekt totiž pro ně také navrhl a postavil továrnickou vilu v Ratboři u Kolína.¹⁴⁴ Kromě Slunečních lázní provedl Ervín Mandelík i nespočet dalších změn a úprav: zpevnění základů lázeňského domu, zavedení elektrického svícení, probrání močálových houštin a přikoupení ložisek rašeliny a založení zahradnického velkozávodu.¹⁴⁵ Kromě počínů v oblasti zvelebování lázní došlo i na spory, na nichž je možné i částečně mapovat stav česko-německých svárů První republiky. Městský úřad se vyslovil pro propuštění správce lázní Josefa Kidery, protože se mělo jednat o rodilého Němce. Mandelík se proti výzvě ohradil a uvedl, že Kidera pochází z Olomouce, tudíž Němcem není. Připustil ale možnost jeho propuštění, pokud by se ona věc zdála být nezbytně nutná, i přesto, že si uvědomoval, o jakou křivdu by se jednalo.¹⁴⁶ Hovoříme-li o

¹⁴⁰ Brandýský zámek sice stále patřil Ludvíku Salvátorovi, nicméně ten zde prakticky vůbec nepobýval. Byl známý svým cestováním, a proto mohl arcivévoda Karel bez problému začít užívat zámku jako svého sídla.

¹⁴¹ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. Brno: Barrister & Principal, 1999, s. 35.

¹⁴² ANONYMUS. [Karel na jezdeckých závodech v Houštce u Staré Boleslavi v r. 1906]; [Karel prohlíží cenu, kterou dostal za úspěch v jezdeckých závodech v Houštce u Staré Boleslavi v r. 1907]; [Karel se zúčastnil jezdeckých závodů v Houštce u Staré Boleslavi v r. 1906]. Fotografie. In: GALAUNDER, Jan. *Karel I.: poslední král český*. Praha: Paseka, 1998, s. 44–45. ISBN 80-7185-176-0.

¹⁴³ SUCHÝ, Lázně Houštka. Z minulosti českých lázní, *Fysiatrický věstník*, 1963, s. 208.

¹⁴⁴ ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Brandýse nad Labem a okolí*. Praha: 2009, s. 102.

¹⁴⁵ ROZKOŠNÁ, 2009, s. 102.

¹⁴⁶ ROZKOŠNÁ, 2009, s. 103.

nespravedlnosti a křivdách, nabízí se i krátký exkurs do další etapy života Ervína Mandelíka. V roce 1923 (9. dubna) prodal lázně Houštka podnikateli z Kutné Hory Aloisi Snížkovi, ponechav si vilu Dvořanku pro soukromé rekreační účely. Druhá světová válka znamenala pro kolínského rodáka ránu, jelikož kvůli svému židovskému původu skončil v terezínském ghettu. Velký konflikt i uvěznění přežil, zemřel roku 1971. Jeho vlastnictví lázní dokládá také Úřední list Československé republiky, pravidelně vydávaná promulgační listina.¹⁴⁷ Doslova zde stojí: „*Firm. 13.837, Rej. A XII 347/4. Zapsáno bylo do rejstříku odd. A: Sídlo firmy: Houštka u Staré Boleslavě. Znění firmy: „Lázně a zasílatelství minerální vody v Houštcce u Staré Boleslavě Ervín Mandelík“. Předmět závodu: Podnik lázeňský a prodej minerální vody. Majitel: Ervín Mandelík, velkostatkář v Radboři u Kolína. Obchodní soud v Praze, odd. VI., dne 5. listopadu 1920. č23613.*¹⁴⁸ Alois Snížek už 4. června předává lázně novým majitelům – Kateřině, Marii a Jaroslavu Podzinkovi.¹⁴⁹ Perspektiva podnikání v lázeňství patrně nebyla nejlepší, neb dle periodika *Večerní české slovo* projevila obec pražská zájem lázně už roku 1925 koupit. Technická komise hl. města Prahy ale záměr nepodpořila. Ve stejném duchu, sic výstižněji, se vyjádřilo *Rudé právo*.¹⁵⁰ Provoz lázní se však zřejmě nezastavil, neboť se v roce 1925 v týdeníku *Český západ* objevil článek, v němž se pisatel snažil přiblížit povahu oblasti a areál popsat. „*Dnes lázeňská budova má velký počet kabin ke koupání, restauraci a sál. Vzadu je dvojposchodový dům pro lázeňské hosty*“.¹⁵¹ Zajímavá je poznámka o stáčení minerální vody Václavka – stáčírna byla přímo v Houštcce a láhev o objemu 0,75 litru se prodávala za 1 Kč a 20 haléřů. Voda ale byla patrně k dostání pouze v lázních a ve Staré Boleslavi, potažmo v Brandýse nad Labem. „*Je chutná a osvěžující, škoda, že např. v Praze v žádném obchodě s minerálními vodami ji nemají.*“¹⁵²

Rok 1926 znamenal další, tentokrát definitivní, obměnu majitelů lázní. Podrobnosti o nástupcích sdělila Alexandra Červinková¹⁵³, vnučka majitelů Houštky ze druhé poloviny dvacátých let dvacátého století. Až z Moravy přijíždí rodina Čamků a Jordů, kteří areál kupují a údajně zvelebují. Objevují se především tři jména: František Čamek, Hynek Jorda a MUDr. Ludmila Jordová, roz. Dědinová. Všichni měli na chodu Houštky nemalý podíl. Patrně největší měl František Čamek, jenž se o lázně staral se svou manželkou Annou

¹⁴⁷ Zapsané firmy. *Úřední list Československé republiky*. Praha: Státní tiskárna, 1920. Roč. 1, č. 263, s. 5183.

¹⁴⁸ Zapsané firmy. *Úřední list Československé republiky*. Praha: Státní tiskárna, 1920. Roč. 1, č. 263, s. 5183.

¹⁴⁹ ZUMAN, František. Lázně Hošťka. *Naše Polabí*. Brandýs nad Labem: Okresní osvětový sbor a učitelstvo okresu Brandýského n. L., 1927. Roč. 4, č. 6, s. 81.

¹⁵⁰ ANONYMUS. Z městské rady pražské. *Rudé právo*. Praha: Fr. Toužil, 1925. Roč. 6, č. 133, s. 2.

¹⁵¹ ANONYMUS. Do lázní. *Český západ*. Plzeň: Ant. Havelka, 1925. Roč. 18, č. 36, s. 2.

¹⁵² ANONYMUS. Do lázní. *Český západ*. Plzeň: Ant. Havelka, 1925. Roč. 18, č. 36, s. 2.

¹⁵³ Rozhovor autora s Alexandrou Červinkovou z 29. září 2021.

Čamkovou, roz. Jordovou. Pár pocházel ze selské rodiny a slatinná koupel byla pro ně dosud neznámým pojmem, proto bylo nutné, aby své znalosti v této oblasti neprodleně prohloubili. Anna Čamková se přihlásila na speciální kurz do pražského hotelu Zavřel, kam pravidelně dojížděla se učit o stolování i vaření. František Čamek se staral o budovy, počítal tržbu a po konci procedur i lázeňských akcí budovu zamykal. Hynek Jorda (bratr Anny Čamkové) s manželkou Františkou pobývali v přilehlém statku a lázeňské kuchyni dodávali mimo jiné vlastní produkty, zejména mléko a smetanu. Začátky byly navíc poznamenány poválečným nepříznivým stavem ekonomiky. Zásobování vážlo a problémy byly i s odcizováním obilí. Přes zimu se skladovalo v lázeňských pokojích, i tak kvůli pokojským zásoby mizely. Statek byl rovněž ohrožen, nepomohla ani stavba plotu, chtiví obyvatelé z okolí s krádežemi nepřestali. Hynek Jorda, obyvatel statku, pořídil hlídací psy, ovšem ti bývali otráveni nebo ubiti.¹⁵⁴

Dobová nabídka služeb byla rozmanitá. Vodoléčba; různé typy lázní, mezi nimiž byly například uhličitě nebo slatinné; elektroléčba; obklady radioaktivním bahnem nebo ruční masáže. Na hosty čekalo 60 pokojů, denní poplatek za osobu 30-34 Kč denně, přičemž v květnu, červnu a září činil 26 Kč. Houšťka také měla v době sezóny jedenkrát za den přímé spojení s Prahou, jeden ranní spoj z pražského Náměstí republiky a večerní spoj z lázní zpět do hlavního města.¹⁵⁵ Jezdecký spolek z Malostranské ulice v Praze vždy v lázeňské sezóně převážel několik koní, aby se v Houštce pásli a návštěvníci s nimi mohli jezdit na vyjížďky. O víkendech probíhaly pravidelné taneční zábavy. Dobová nabídka vypadala zhruba takto: *„Lázeňská restaurace je účelně zařízená i pro mnohočlenné výpravy a kuchyně má velmi dobrou pověst. Nově postavená zasklená veranda poskytne i za nepříznivého počasí milé posezení. Čerstvé mléko a smetana od zaručeně zdravých krav z vlastního hospodářství vždy k dostání. Vlastní lázeňský lékař MUDr. Dědinová-Jordová a MUDr. Kafka. Veškeré massage provádějí zkušené masseuři pod dohledem lékaře.“* Slatinná lázeň stála 16 Kč, uhličitě-kyslitá 6-8 Kč. Pokoje měly být útulně zařízeny s kamny a elektrickým světlem.

Majitelé za dobu svého působení v Houštce museli čelit také přírodním živlům. V dubnu 1927 udeřily na území Čech silné deště, postihující zejména Středolabskou tabuli. Rovina kolem řeky měla být od Pardubic až ke Kolínu pod vodou, vyčnívat měly jen vyvýšeniny a stromořadí. *„Vodou odříznuty jsou i známé lázně Houšťka u Staré Boleslavě. Louky u Brandýsa a St. Boleslavě k Borku, Světicí a Zárybám, i dále ke Kostelci a*

¹⁵⁴ Rozhovor autora s Alexandrou Červinkovou z 29. září 2021.

¹⁵⁵ [Prospekt lázní Houšťka]. Oblastní muzeum Praha-východ. Sbírká písemností a tisků Oblastního muzea Praha-východ. Inv. č. 3204.

Lobkovicům, jsou rovněž pod vodou“.¹⁵⁶ Určité škody ale musely být zaznamenány, protože v roce 1929 se v průvodní zprávě k analýze půdy okresu Brandýs nad Labem objevují požadavky na úpravu okolí pro zamezení případné další potopy.¹⁵⁷ Horní vrstva zeminy byla dle analýzy lehká, plná humusu. Problém byl ve spodině, protože ta kvůli svému jílovitohlinitému složení nepropouštěla vodu (či jen velmi složitě).¹⁵⁸ Neproniknutelnost půdy způsobovala také problémy se samotnou ornici – vznikaly močály a velká část oblasti byla trvale podmáčená. Tím pádem byl narušen i růst rostlin, pročež se objevuje víceméně odolná flóra, schopna rozvoje i v náročnějších podmínkách.¹⁵⁹ Co bylo navrhováno? „*Požadavky na zlepšení: a) Odvodnění, jež se může státi i strouhami na 60-70 cm hlubokými, v polích lépe drenáží, b) obrana proti zátopám, jakou poskytne regulace Labe, c) poté prohlubování půdy, aby bylo docíleno mohutnější provzdušené vrstvy vegetační, d) k témuž účeli občasně povápnění, e) hnojení s ohledem na pěstované plodiny, bez obavy před ztrátami vyplavením (za splnění předpokladu b), ježto spodina jest dobrou sorpční silou vybavena.*“¹⁶⁰ Byť předchozí verdikt zněl negativně, rok 1934 přinesl i pozitivní zprávu – objev nového naleziště rašeliniště.¹⁶¹ Do jaké míry bylo doopravdy využito, přesně nevíme.

S přibližujícím se největším vojenským konfliktem světových dějin totiž význam lázní upadal. Vývoj špatným směrem indikoval týdeník *Přítomnost*, v jehož rubrice o léčebných ústavech napříč státem se sice zmínka o Houštce vyskytuje, text ale napovídá, že nejlepší doby pominuly.¹⁶² Areál je popisován jako „*malé, staré lázničky*“¹⁶³, které kdysi měli rádi Pražané.

¹⁵⁶ ANONYMUS. Rozvodněné řeky. *Večerní České slovo*. Praha: Melantrich, 1927. Roč. 9, č. 90.

¹⁵⁷ SPIRHANZL-ĎURIŠ, Jaroslav. Půdy okresu Brandýs n. L. Praha: V komisi Fr. Řivnáče, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské dříve Ant. Purkrábek v Praze, 1929, s. 68-69.

¹⁵⁸ ŠPIRHANZL-ĎURIŠ, 1929, s. 68.

¹⁵⁹ ŠPIRHANZL-ĎURIŠ, 1929, s. 68.

¹⁶⁰ ŠPIRHANZL-ĎURIŠ, 1929, s. 68–69.

¹⁶¹ ANONYMUS. Týdenní přehled. *Legie*. Praha: Antonín Pastýřík, 1934, č. 45, 1934.

¹⁶² PEROUTKA, Ferdinand. Naše Lázně. *Přítomnost*. Praha: František Borový, 1939. Roč. 16, č. 34, s. 535.

¹⁶³ PEROUTKA, 1939, s. 535.

6 VYUŽITÍ HOUŠTKY NĚMCI ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

6.1 Zamýšlený „Projekt Praha“

Druhá světová válka znamenala začátek konce balneologické tradice v Houštkce. Jak naznačil článek ze závěru předchozí kapitoly, věhlas místa pomalu utichal a velký konflikt ještě snížil pravděpodobnost, že by mohla přijít nová vlna změn, jež by mohly vrátit oblasti lesk a dřívější slávu. Kdy přesně došlo k zastavení omezení lázeňského provozu, nebylo možné dohledat. Prokazatelně k tomu došlo určitě roku 1944, protože v té době se slatinné koupele změnilly v lůžka pro zraněné vojáky. Této epoše jsem věnoval celou podkapitolu. Kormidlo, určující směr k novému účelu Houšky, otočila německá okupační správa. Cíl Němců byl totiž mimo jiné převzít kontrolu nad mnohými neakademickými výzkumnými institucemi.¹⁶⁴ Hermann Göring, předseda říšského sněmu, zastával mimo jiné funkci „Vrchního říšského lovčího“ (*Reichsjägermeister*). Tato pozice umožňovala nacistickému politikovi dohled nad všemi lesy a veškerou honitbou na území státu. Moc nad touto oblastí se mu podařilo získat už roku 1934, nedlouho po Noci dlouhých nožů – zde můžeme vidět paradox v Göringově osobnosti. Sám se totiž profilloval jako ochránce zvířat, nicméně zároveň byl schopen nelítostných exekucí mnoha osob.

Už v roce 1935 byl založen Říšský lesnický úřad (*Reichsforstamt* – RFA), který prakticky disponoval pravomocemi srovnatelnými s běžným ministerstvem. Zabýval se pochopitelně dřevařstvím, dále například péčí o krajinu a také způsoby, jak chránit přírodu. Lesnictví dominovalo také napříč obory tradičních akademických institucí. Záměrem pověřené instituce bylo mimo jiné napravit škody napáchané dřívějšími zásahy jednotlivců a tím přírodu opět přiblížit lidem, kteří odešli do velkých měst a ztratili kontakt s loukami a hvozdy. Další cíl, který si RFA kladla, spočíval v zastavení nekontrolovaného „vykořisťování“ lesů.¹⁶⁵

Skladba zalesněných území v protektorátu Čechy a Morava vykazovala častý výskyt smrku, jenž se vysazoval během procesu omlazování hájů. Zároveň klesal počet smíšených lesů, neboť ty často musely ustoupit plánovanému vysazování stromů kvůli produkci papíru

¹⁶⁴ ŠIMŮNEK, Michal. ‘Project Prague’ Reich Institute for the Cultivation of Forest Plants and Research of Forest Species (Reichsinstitut für Forstpflanzenzüchtung und Baumrassenforschung) in Houška (Haustka) by Stará Boleslav (Altbunzlau) in Bohemia, 1941–1945. In: *Annals of the History and Philosophy of Biology*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2019, s. 32.

¹⁶⁵ ŠIMŮNEK, 2019, s. 34–35.

(od osmnáctého století). Výzkum pokračoval i v analýze půd a klimatu. Vědečtí pracovníci si po zmapování situace lesního porostu slibovali nalezení vhodného prostoru pro budoucí vlastní výzkumnou instituci. Emeritní profesor z *Forstliche Hochschule* v Eberswalde Alfred Dengler informoval Heinricha Ebertse z RFA o úmyslu založit nový institut šlechtění stromů. Původní volbou byl Göttingen, nevhodnost zeminy pro zamýšlený úkol organizace (kultivace různých druhů borovice, modřínu a smrk). Součástí projektu měly být i velké skleníky s halami a mnohokrát zazněl požadavek, aby pozemek nebyl daleko lesnické fakulty univerzity. Úvahy o významnějším zapojení zemědělství a lesnictví do výuky byly většinou kladně přijaty a Ludwig Arnold Schlösser, hlava výzkumného institutu v Kleinwanzleben a nejčastěji skloňované jméno v otázce vůdčí osoby v čele nového projektu, doporučil Prahu a její okolí jako příhodný bod pro položení základů ústavu. Tím de facto odstartoval „Projekt Praha“. Lokalizaci prováděl Alfred Buntru, rektor *Deutsche Technische Hochschule* v Praze. Do finále se dostaly: Průhonice, Měšice u Prahy a Brandýs nad Labem. Volba padla na třetí místo díky tamější vhodné půdě – v součtu se plánovalo zabrat 70 ha přímo v Houštce. Budova Slunečních lázní měla být dokonce přestavěna – zbavena prosklených kupolí (pro stavbu skleníků) a proměněna v ústředí institutu. V této fázi se do příprav vložil i Karl Hermann Frank, ač musel čekat na finální slovo Hermanna Göringa. Zřejmě přišla souhlasná odpověď, neboť 30. prosince 1942 byly zaslány podklady pro stavbu lovecké myslivny.¹⁶⁶

Naděje v úspěšnou realizaci příští rok začaly slábnout. Ludwig Arnold Schlösser byl odstaven na vedlejší kolej, protože říšské ministerstvo školství nebylo o záměru řádně zpraveno. Odpůrci „Projektu Praha“ opět oživily původní myšlenky na předtím zvažované lokality, takže pozice Houštky náhle nebyla tak silná, jak se zdálo. Kritizovány byly i vysoké, dlouhotrvající teploty ve Středním Polabí, kterých se část odborníků obávala. Vyjasnění mělo přijít v květnu 1943 – Houštku navštívil Alfred Dengler se zástupci RFA. Vyčíslili přibližné náklady¹⁶⁷ na přestavbu a provoz institutu (už 29. března 1943 bylo v korespondenci požádáno o poskytnutí 80 000 až 100 000 říšských marek na výdaje za přestavbu a prvotní vybavení prostor)¹⁶⁸, nicméně RFA později odmítla vynaložit peníze za transformaci budov i okolí. Projekt ohrozil také plán poskytnutí budov čtyřiceti dvěma rodinám z Německa, jimž

¹⁶⁶ ŠIMŮNEK, 2019, s. 36–44.

¹⁶⁷ O financování projektu více v: DEUTSCHES STAATSMINISTERIUM FÜR BÖHMEN UND MÄHREN. 1943–1945. [Korespondence ohledně založení výzkumného šlechtitelského ústavu v Houštce] In: Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, Praha. Inv. č. 675. Sign. 110-4/524. Místo: NA Praha.

¹⁶⁸ DEUTSCHES STAATSMINISTERIUM FÜR BÖHMEN UND MÄHREN. 9. srpna 1943. *Reichsinstitut für Forstpflanzenzüchtung und Baumrassenforschung*. In: Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, Praha. Inv. č. 675. Sign. 110-4/524. Místo: NA Praha.

bombardování obrátilo život naruby. Poslední ránu nové organizaci zasadilo rozhodnutí poskytnout stavby v areálu Wehrmachtu pro léčbu zraněných vojáků.¹⁶⁹

6.2 Z lázní lazaret

Ponurá kapitola z dějin Houštky nastává v roce 1944. V září až listopadu tohoto roku byla většina nemovitostí Houštky zabrána pro péči o raněné vojáky, staralo se o ně šest lékařů a třicet pět zdravotních sester.¹⁷⁰ Staroboleslavský učitel, Jaroslav Čvančar, popisoval události od posledních dnů 2. světové války až po následující rok 1946. Společně se svou ženou se bezprostředně setkávali s raněnými vojáky a příběhy z lazaretu – tyto epizody si pedagog zapisoval. „*Lázeňský lesní park i s budovami byl koupen před válkou jakýmsi lékařským konsorciem (patrně majitelé uvedení ve 2. odstavci oddílu 6.2, pozn. autora práce) z Prahy, které podniklo v lázních přestavby, dosud neukončené, od záboru schválně zadržované, aby Němci jich nemohli využít pro své vojenské účely lazaretní a léčebné.*“¹⁷¹ Jaroslav Čvančar se narodil v Mělníku a jako třídní premiant nastoupil na technickou vysokou školu. Z důvodu častých nemocí musel ale studia zanechat a přestoupil na učitelský ústav. Po prvotních zkušenostech z obce Obríství nastoupil na mělnickou měšťanskou školu, odkud odešel po devatenácti letech. Rok počátku druhé světové války mu sice přichystal místo ředitele v Byšicích, pro režim byl ale nepohodlný a nuceně odešel na zdravotní dovolenou a též do předčasného důchodu. Při událostech v roce 1945 aktivně vystupoval proti nacismu a psal si o této životní etapě deník.¹⁷² Vzhledem k tomu, že se jedná o narativní pramen, je však nutné brát text s rezervou, na což ale upozorňují již samotní editoři.¹⁷³

Petr Enc, průvodce na zámku Brandýs nad Labem a místní historik, na otázku ohledně stavu lazaretu těsně po válce odpověděl, že němečtí ranění vojáci leželi v houšteckém lazaretu ještě na přelomu srpna a září. Těžce raněné Rusové postříleli, neboť byli ve vážném stavu se snětí či chybějícími končetinami a lékaři si již nevěděli rady. Očití svědkové popisovali, že se jednalo o akt milosrdenství, protože z vojáků už zbyly jen tělesné schránky, které trpěly. Pakliže se ale podařilo někoho zachránit, byl transportován na doléčení do Toušeně či do lazaretního vlaku v brandýské místní části, Královicích.

¹⁶⁹ ŠIMŮNEK, 2019, s. 52–59.

¹⁷⁰ ENC, Petr. POTMĚŠIL, Jakub. *Čvančarovy deníky*. Ústí nad Labem: AOS Publishing, 2016, s. 207. ISBN 978-80-87624-34-0.

¹⁷¹ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 25.

¹⁷² ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 6–7.

¹⁷³ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 8.

Houštka ze Čvančarova deníku vystupuje již na začátku. Přes Starou Boleslav prchala v dubnu 1945 řada uprchlíků, tzv. německých Besarabců¹⁷⁴ (etničtí Němci žijící na území Besarábie v Rumunsku, později taktéž generalizované pojmenování pro přesídlené Němce z východní, jihovýchodní a východní Evropy).¹⁷⁵ Při noční hlídce Jaroslav Čvančar narazil podle vlastních slov na vojáka, u něhož se zdraví natolik zlepšilo, že se mohl vzdálit z areálu houšteckého lazaretu. „Mezi nočními zvědavci byl i německý voják, ošetřovanec z lazaretu v Houštce. Napadal na pravou nohu a bylo na něm vidět, že někoho v tom nekonečném proudu uprchlíků vyhlíží, že po někom pátrá. Uměl slušně česky a na dotazy, co tu pohledává, ochotně odpověděl, že hledá svého tátu, kterého už tuze dlouho neviděl, že už je tu kolikátou noc a že ho nalézt musí, poněvadž neví, jestli se s ním později vůbec ještě shledá.“¹⁷⁶ Díky přihlížejícímu občanovi se Jaroslav Čvančara dozvěděl, že příslušník německé armády je v lazaretu již od podzimu 1944, kdy Němci do oblasti u Staré Boleslavi přišli. Zde mělnický rodák právě zdůrazňuje, že lázeňské budovy byly vyhrazeny pro jejich potřebu.¹⁷⁷ Přesné budovy nejmenuje. Zcela jistě se jedná o hlavní budovu v srdci parku a poté tzv. Sluneční lázně. Zdali došlo i na využití lázeňských vil, není přesně specifikováno. Víme informaci, že zhruba sto metrů od kostela sv. Václava byla zřízena v budově tělocvičny „U Karla“¹⁷⁸ zubní ordinace.¹⁷⁹

Odpověď na dotaz, jak vypadala v rozmezí let 1944-1945 místa, kde lidé dříve spíše odpočívali a bavili se, již byla nastíněna ve druhém odstavci kapitoly. Pamětnice Bohumila Kolmanová byla pro Petra Ence a Jakuba Potměšila cennou pokladnicí dobového svědectví, protože působila přímo na pracovišti mezi pacienty. Byť byla nedoučenou zdravotnicí, sloužila na obvazišti v Houštce. Doslova ve spartánských podmínkách s kolegy usilovně zachraňovala život těm, kterým mnohdy nebylo pro nedostatek léčiv a dalšího zdravotnického materiálu pomoci.¹⁸⁰ Houštka ale neposkytovala útočiště jen německým vojákům, nýbrž i zraněným českým občanům, převážně z okolí. Doslova Bohumila Kolmanová uvedla¹⁸¹: „V Houštce ležela paní, Češka z vesnice, a měla hrozně prostřílený nohy. Bylo jí hrozně zle. Tenkrát nebyl penicilín, vůbec nic. Kolikrát jsem pak na ni

¹⁷⁴ O přesunu Němců, původně žijících v rumunské Besarábii, se podle Petra Ence a Jakuba Potměšila zmiňuje více soudobých písemných pramenů.

¹⁷⁵ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 11–7.

¹⁷⁶ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 11.

¹⁷⁷ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 11.

¹⁷⁸ Dnešní adresa: Maxe Švabinského 117, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav.

¹⁷⁹ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 207.

¹⁸⁰ ENC, Petr. POTMĚŠIL, Jakub. *Za 5 minut 12*. Ústí nad Labem: AOS Publishing, 2019, s. 75. ISBN 978-80-87624-73-9.

¹⁸¹ Výpověď byla citována přesně i s nespisovnými výrazy.

vzpomínala. Byla jsem tam u jejího převazu, měla ty nohy hrozně oteklý. Taková hezká mladá paní. Asi umřela. Měla ty nohy rozstřílený a hrozně všecko zhnisaný, to těžko mohla přežít. Ale ti německý doktoři se ji tak nějak snažili ošetřovat. Ale všecko to bylo k ničemu. I ti jejich vojáci, co tam leželi bez rukou nebo beznohý. To všecko bylo tak zhnisaný. Ty válečný rány, co měli, nemohl nikdo z nich opravdu přežít.¹⁸² Z jaké fronty každý voják pocházel, se elévka ve zdravotnictví nedozvěděla. Podle jejího svědectví lidé často prokřičeli celou noc bolestí. Předpokládáme-li, že chyběla i základní léčiva, lékaři museli ve značné míře improvizovat. Hygiena se de facto rovnala nule. Zápach z hnisu se podle Bohumily Kolmanové šířil budovou a nešlo se ho nijak zbavit. Německý lékařský personál se ale choval k českým zaměstnancům velmi dobře, jak pamětnice vypověděla. A nejen ke kolegům – „Ty německý sestry se o ně¹⁸³ moc dobře staraly, a taky o naše lidi, co tam přivezli. Nerozlišovaly, kdo je Čech a kdo je Němec. Nemyslete si, že se o ně nestaraly. Naopak.“¹⁸⁴ Z hlediska kapacity byla rovněž situace tristní. Stany se okolo budov nestavěly, nicméně pokoje bývaly přeplněné, na jednu místnost připadlo dle výpovědi Bohumily Kolmanové pět až sedm vojáků, v „cimrách“¹⁸⁵ jich mohlo být více, přesný počet ale pamětnice neuvedla.

Přístup do areálu Houštky byl po dobu fungování lazaretu přísně zapovězen, výjimku měly zde pracující osoby včetně Bohumily Kolmanové. Oblast hlídali vojáci a Hluchov byl v obležení vojenské techniky. Jaroslav Čvančar se 8. a 9. května pokoušel dostat do oblasti, nebyl ale vpuštěn.¹⁸⁶ Ven a zpět se mohli dostat také někteří pacienti, jejichž zdravotní stav jim umožňoval se alespoň na chvíli projít městem.¹⁸⁷

Chaos v lazaretu nastal se začátkem května 1945. Úprk Němců tehdy poznamenal Starou Boleslav i Brandýs nad Labem. Z Houštky podle Jaroslava Čvančara unikli strážní a štábní lékař.¹⁸⁸ Toto tvrzení nelze plně ověřit, anžto jej bývalý pedagog obdržel zprostředkované od jiné osoby, jež navíc není pojmenována. Z ostatních vzpomínek ovšem můžeme vyvodit, že stále velká většina původních pečovatelů zůstala a dál ošetřovala nemocné a raněné. „Špatně se k našim lidem nechovaly (německé zdravotní sestry, pozn. autora práce). A za to, že zůstaly s těmi zraněnými, se k nim pak naši lidi chovali slušně a jednu z nich jsem tu po válce viděla u někoho doma, kam si ji asi vzal na práci.“¹⁸⁹ Tak

¹⁸² ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 74.

¹⁸³ Myšleno o mladší zdravotní sestry.

¹⁸⁴ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 74.

¹⁸⁵ Přesná formulace pamětnice Bohumily Kolmanové.

¹⁸⁶ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 24, 28.

¹⁸⁷ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 11.

¹⁸⁸ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 24, 28.

¹⁸⁹ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 75.

pravila Bohumila Kolmanová v otázce zbylých lékařů. To, že němečtí zdravotníci projeví zájem setrvat v Československu, potvrdila další pamětnice Jiřina Hlavičková. Protože lazaret již kapacitně nedostačoval, byla založena nová nemocnice v Brandýse nad Labem. Čtyři němečtí lékaři zde ještě podle Jiřiny Hlavičkové, tehdy se léčící s nemocnými ledvinami, setrvali ještě po dobu šesti let. Ochota se vrátit do své vlasti byla též pramalá. Místní zdravotničtí specialisté měli na německé kolegy vzpomínat v dobrém, zejména kvůli tomu, že se od nich mnohé přiučili.¹⁹⁰

Pravá hrůzná část končící války v Houštce přišla právě v první květnové dny posledního roku světového konfliktu. Úvod v tomto tématu učinil již Petr Enc na začátku kapitoly o místním lazaretu. Zranění němečtí vojáci, ať už lehce či těžce, byli zanecháni v lazaretu, tudíž nespádali do operativní evakuace spoluobčanů. Jak už bylo řečeno, provoz se ze dne na den nezastavil. Příchod Rudé armády ovšem znamenal pro část pacientů konec, jelikož se ruští vojáci rozhodli podle místních některé velmi těžce zraněné osoby zastřelit. Akt milosrdenství nebo krutost? Bohumila Kolmanová sice pracovala v Houštce jako zdravotní sestra, na vlastní oči zabíjení neviděla. „*Říkalo se taky, že ty moc raněný pak postříleli. Jenom jsem to slyšela, že ty polomrtvý vojáky bez nohou, bez rukou tam pak zastřelili. Ta smrt, to pro ně muselo být milosrdný, oni by beztak stejně umřeli, ale nic bližšího o tom nevím.*“¹⁹¹ V tomto případě se opět jedná o nepodloženou výpověď. Je těžké proto posuzovat, jestli příslušníci Rudé armády chtěli „ukončit trápení“ německých vojáků v agonii, nebo zda byla spoušť zmáčknuta ještě s jiným motivem, případně kolik osob zahynulo. Jaroslav Čvančar tvrdí: „*V lazaretě zůstaly některé německé ošetřovatelky a konají tam dále službu. Zbylo tam ještě několik těžce zraněných německých vojáků. Rusové je tam nechali, až na raněné SS-many. Ty bezohledně vynesli na dvůr a tam je postříleli.*“¹⁹² Přes všechny pochybnosti se jednalo o vraždu. Víme však, že nebyli zabiti zcela všichni. Lehce ranění přežili. Otazníky se jistě vznášejí nad českými pacienty, které zmínila především Bohumila Kolmanová. Petr Enc zdůraznil, že z hledání záznamů a jmen zemřelých se stal nadlidský úkol kvůli faktu, že Němci v Houštce z hlediska dokumentace uplatnili taktiku spálené země. Pokud někde listiny stále leží, jsou rozesety po mnoha archivech či je schraňují jejich potomci. Brandýský historik a průvodce na zámku tak byl nucen využít hlavně knihu úmrtí městského hřbitova. Dle zápisů byli přivázeni ranění ze širšího okolí, zejména po

¹⁹⁰ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 133–134.

¹⁹¹ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 134.

¹⁹² ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 49.

únorovém a březnovém bombardování Prahy a okolí. V Houštce se tak pokoušeli zachránit život obyvatelům Neratovic, Vinoře, Kbel, Toušeně či Byšic.¹⁹³

„Včera přinesla má žena zprávu, že v Houštce byla hromadná poprava, že tam bylo zastřeleno dvacet, dle jiných verzí až šedesát SS-manů!“¹⁹⁴ Německé vojáky, kteří nestačili utéci, čekal ten nejméně humánní konec. Přestože je opět na místě opatrnost ohledně verifikace výroků v memoárech, Čvančarova zpráva se potvrdila jako velmi se blížící skutečnosti. Pedagog mluví o dvaceti až šedesáti německých válečných zajatcích, pravděpodobnější je spíše vyšší číslo, celkově v hromadném hrobu spočívá odhadem 63 lidí. Tento počet zahrnuje všechna těla, která by zde měla ležet. Mezi nimi jsou ale i ostatky vojáků, kteří zemřeli už v lazaretu na svá zranění neslučitelná se životem.¹⁹⁵ Poprava, jež se udála 21. června 1945, měla hořké pokračování – těla byla po zavraždění vržena do jámy, vyhloubené protitankovými minami. Přestože byly mrtvolky zasypány zeminou, kvůli teplému počasí se těla rychle rozkládala a zápach se šířil do města, připomínka činu dráždila nosní sliznice občanů převážně v noci. Kvůli stížnostem obyvatel byli nuceni internovaní němečtí civilisté tlející těla vykopat a převézt na městský hřbitov, kde byly ostatky pohozeny do podobného neoznačeného hrobu.¹⁹⁶ Po několika pokusech o identifikaci je známo šest jmen – Wolfgang Ulbrich, Karl Heierhost, Theodor Glowik, Konrad Bregenzer, Albert Sugge a Heino Ubin. Známa jsou i data narození, takže víme, že nejmladšímu bylo pouze osmnáct let, nejstarší by zanedlouho oslavil své třicáté šesté narozeniny. Estonec Heino Ubin sloužil u Luftwaffe, ostatní byli vojíny wehrmachtu.¹⁹⁷

¹⁹³ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 75–76.

¹⁹⁴ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 88.

¹⁹⁵ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 220–221.

¹⁹⁶ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 220–221.

¹⁹⁷ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 220–221.

7 S POLITIKOU A SPORTEM SMĚREM DO SOUČASNOSTI

7.1 Houštka internátem pro korejské děti

Lázně Houštka ještě fungovaly do roku 1949 (podle Jaroslava Čvančara byl po druhé světové válce provoz obnoven ve druhé polovině července)¹⁹⁸, ale již předešlý rok byly znárodněny, patřily již pod křídla národního podniku Československé hotely.¹⁹⁹ Hlavní lázeňská budova se dočkala modernizace spojené s novou nástavbou, rysy minulé podoby stavby lze ale dodnes spatřit při pohledu na okna v přízemí, prvním a druhém patře. Správcem byl Stanislav Březina, který po druhé světové válce zaměstnával šest německých příslušníků přidělených na práci – jmenovitě: Greta Hallernbach, Irmgard Johanes, Anny Meis, Margaret Steinbach, Helena Stark a Anna Fleischmannová.²⁰⁰ Samotný Stanislav Březina měl být později brutálně vyslýchán StB. Po vlně zatýkání vysokých armádních činitelů (1949) a popravě Heliodora Píky se do exilu rozhodl odejít také generál Alois Liška.²⁰¹ Při pobytu v lázních Houštka měl Liška uprchnout s pomocí správce objektu z Československa. Eduard Stehlík v příspěvku cituje dopis, jež zaslal MUDr. Otto Lukas ministru vnitra Josefu Pavlovi (1968). Odesílatel tvrdí, že jej v rozmezí let 1956–1958 navštívil právě Stanislav Březina, kterého popisuje jako majitele houšteckých lázní. Ten měl být podobně jako bratr Otty Lukase, Karel Lukas, obviněn z napomáhání Aloisi Liškovi k útěku. Březina měl poskytnout Liškovi i osobní automobil. Vypověděl, že při výslechu byl později svázan do pytle a okopáván vyšetřovateli.²⁰² Tak se poněkud nešťastně uzavírá více než stodvacetiletá historie lázeňské péče.

Následující epocha bude z jisté části vyprávěna prostřednictvím vzpomínek člena spolku Atletiky Houštka, Ing. Ladislavem Pytlounem²⁰³ (*1943). Ing. Ladislav Pytloun zmínil ve své výpovědi (viz Textové přílohy) „přípravku“. O ní se dočteme v *Rudém právu*, narativ ale musíme vnímat v kontextu doby. Do Houšky se okolo roku 1950 sjížděli mladí lidé z celé republiky, „nejlepší ve svých oborech a svém zaměstnání“, kterým

¹⁹⁸ ENC; POTMĚŠIL, *Čvančarovy deníky*, 2016, s. 125.

¹⁹⁹ KAROUŠEK, Rudolf. *Lázně Hoštka*. V jídelně lázní [pravděpodobně Sluneční lázně v Houšce], 23. 4. 1950, s. 12.

²⁰⁰ ENC, POTMĚŠIL, *Za 5 minut 12*, 2019, s. 261.

²⁰¹ STEHLÍK, Eduard. Generál major Karel Lukas (16. 2. 1897 – 19. 5. 1949). *Historie a vojenství*. Praha: Naše vojsko, 2001. Roč. 50, č. 4) s. 916-917.

²⁰² STEHLÍK, 2001, s. 917.

²⁰³ Rozhovor autora s Ing. Ladislavem Pytlounem (nar. 1943) z 10. května 2021.

„nezaměstnanost a ostatní projevy kapitalistické „péče“ o člověka za první republiky znemožnily vzdělání.“²⁰⁴ Komunistická strana zřizovala přípravné kurzy pro zájemce z řad dělníků, oficiálně nazvané „Státní kurzy pro přípravu pracujících na vysoké školy“. Článek ze *Světa práce* zachytil atmosféru závěrečných zkoušek, které jsou rovněž protkány útoky na prvorepublikové státní zřízení, autor textu hovoří o studentech následovně: „Mluvíte s mnoha soudruhy a každý z nich je poznamenán včerejší bídou a nemožností vzdělávat se“.²⁰⁵ Ředitel kurzů Josef Podrabský se nechal slyšet, že „studijní výsledky kursistů jsou mnohem lepší než u normálních žáků na gymnasiích. To, co ostatním trvá čtyři léta, absolvují lidé z továren za jedenáct měsíců.“²⁰⁶ Do jaké míry se by se v tomto výroku mohlo jednat o propagandu KSČ? Překladatel, redaktor a chartista Josef Vohryzek ve vlastní autobiografii²⁰⁷ *Mám dojem, že už mi vůbec nepřibývá let* několikrát vzpomínal na přípravné kurzy v Houštce. Mezi lety 1940 a 1950 žil ve Švédsku, kam jej poslali rodiče, aby se zachránil před transportem do vyhlazovacích táborů. Po návratu do Prahy projevil zájem studovat filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, neměl však maturitu. Dvacetiletý čerstvý návratel neměl maturitu a její získání bylo možné dvěma způsoby – první možnost obdržet maturitní vysvědčení se nabídla ve formě složení závěrečné zkoušky soukromě (prakticky ze všech předmětů), druhá cesta by pro Josefa Vohryzka znamenala zúčastnit se „kursů pracujících na vysoké školy“. Zvolil postup číslo dva. Důvod spočíval především v dlouhém odstupu od školy, „dělnická příprava“ se proto nakonec jevila jako snazší varianta.²⁰⁸ Svůj pohled na rok strávený zpět v lavicích líčí tímto způsobem: „V tom kursu v Houštce jsme maturovali, byla to taková nalejvárna, a my jsme se za ten rok naučili všechno a nic a odmaturovali jsme. Přitom to ovšem bylo náročné, byli tam kluci, kteří odcházeli nervově nemocní, protože toho na ně bylo moc. Zvládnout za rok všechno od primy do oktávy, to bylo samozřejmě naprosto nemožné, takže to rozhodně nemělo hodnotu středoškolského vzdělání.“²⁰⁹ Josef Vohryzek tak krotil entusiastický tón redaktora *Svět práce*, který sice vyzdvihl nebývalou píli zástupců dělnické třídy, opomněl ale to podstatné – převážně pro dělníky se jednalo o nesmírně vyčerpávající období, které nebylo vykompenzováno nabytím vědomostí, respektive nesystematická výuka nakonec způsobila spíše zmatek v hlavách účastníků. Můžeme pak pochybovat o „mnohem

²⁰⁴ ANONYMUS. Od strojů do škol. *Mladá Fronta*. Praha: Mladá Fronta, 1951. Roč. 7, č. 98. ISSN 0323-1941.

²⁰⁵ ŠUBA, Vladimír. Na vysoké školy. *Svět práce*. Praha: Ústřední akční výbor československé sociální demokracie, 1951. Roč. 1, č. 35. ISSN 0139-6757.

²⁰⁶ ŠUBA, 1951.

²⁰⁷ Vydaná posmrtně v roce 2000, dva roky po smrti Josefa Vohryzka.

²⁰⁸ VOHRÝZEK, Josef. Mám dojem, že už mi vůbec nepřibývá let (3). Online. Bubínek revolveru. Praha: Revolver Revue, Arsenál 8. 8. 2016. [citováno 10. 10. 2023].

²⁰⁹ VOHRÝZEK, 2016.

lepších studijních výsledcích kursistů“ v porovnání se studenty gymnázií. Je nutné dodat, že v periodiku *Divadlo* se navíc objevuje zmínka o datu, kdy celá akce začala – 1. březen 1951.²¹⁰

Nedlouho poté se chodby a pokoje největší lázeňské budovy zaplnily exoticky znějící korejštinou. Některé děti z oblasti dnešní Korejské lidově demokratické republiky přijely v době tamní války²¹¹ do Československa. Prokazatelně zde pobývaly již v roce 1952, což víme díky natočenému příspěvku do Československého filmového týdeníku.²¹² Do Houšťky přijel za dětmi Děda Mráz, návštěva ovšem měla především propagandistický charakter. „*Děda Mráz přišel navštívit do dětského domova v Houšťce u Staré Boleslavi také korejské děti. Přinesl dětem pozdrav z jejich daleké hrdinně bojující vlasti. Řekl jim, že korejský lid s čínskými dobrovolníky za pomoci velikého tábora míru svobodu pro svou zem vybojuje. My v Československu snažíme se aspoň zčásti nahradit korejským dětem to, co jim vzali američtí útočníci.*“²¹³ Událost se konala dle vnitřních proporcí budovy na záběrech kamery ve Slunečních lázních. O příjezdu korejských sirotek je veden záznam i v kronice 2. osmileté střední školy, později základní devítileté školy – „*22. září uvítali žáci všech zdejších škol na náměstí ve St. Boleslavi asi 200 korejských dětí, které přijely se svými korejskými učiteli a vychovateli ze zámku v Lišně u Benešova. Lišno se stalo jejich útlukem po dlouhém transportu z válečného území v Koreji*“.²¹⁴ Uvítání se účastnil i korejský velvyslanec. Děti byly podle školního kronikáře nalezeny bez rodičů, v lesích nebo u partyzánů. Vyučovány měly být spolu s českými dětmi. Zde se dostáváme do mírného rozporu s vyjádřením Ing. Ladislava Pytlouna – podle něj byly převážně mladší korejšťáci izolováni a výuka probíhala s jejich vyučujícími. Do školy bylo zařazeno třicet tři zahraničních žáků.²¹⁵ Obdobně se o přivítání korejských sirotek zmiňuje kronika újezdní hlavní školy, později 1. osmileté střední školy. „*Po slavnostním uvítání doprovodili jsme všichni s hudbou korejské*

²¹⁰ ANONYMUS. 2. schůze předsednictva Divadelní dramaturgické rady. In: *Divadlo*. Praha: Všichni nakladatelé/Ministerstvo školství, věd a umění. Ročník 2, č. 5–6.

²¹¹ Korejská válka, vojenský konflikt (1950–1953).

²¹² Děda Mráz. In: *Československý filmový týdeník*. Č. 2/1953 [repríza epizody filmového týdeníku]. ČT2, 10. 1. 2003 [původní rok výroby: 1953]. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/203562262700002/>.

²¹³ Děda Mráz. In: *Československý filmový týdeník*. Č. 2/1953 [repríza epizody filmového týdeníku]. ČT2, 10. 1. 2003 [původní rok výroby: 1953]. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/203562262700002/>.

²¹⁴ Státní okresní archiv Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích. Základní škola Stará Boleslav, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav. *Stará Boleslav: Kronika 2. osmileté střední školy, později základní devítileté školy 1951–1974. 1971–1974.* [oddíl Školní rok 1952–53].

²¹⁵ Státní okresní archiv Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích. Základní škola Stará Boleslav, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav. *Stará Boleslav: Kronika 2. osmileté střední školy, později základní devítileté školy 1951–1974. 1971–1974.* [oddíl Školní rok 1952–53].

*hosty do jejich nového domova v Houštce. Naše děti se vmísily mezi korejské, dávaly jim vlahky a květiny, vedly se s nimi podivuhodně se s nimi dorozuměly.*²¹⁶

V roce 1956 navštívil Houštku severokorejský vůdce Kim Ir-sen. Dne 21. června přijel do Prahy, kde se nejdříve setkal s prezidentem Antonínem Zápotockým. Poté se vydal do Houšky – zde můžeme komparovat mezi sebou tři pohledy na tuto neobvyklou událost – reportáž Československého filmového týdeníku, článek o setkání v *Rudém právu* a vzpomínky Ing. Ladislava Pytlouna, který na mladé Korejce pamatuje ze svých mladých školních let.

Nejdříve si představme zpracování již zmíněného Československého týdeníku. „*Korejská vládní delegace navštívila během svého pobytu také internát v Houštcce, kde již netrpělivě čekaly korejské děti, žijící v Československu. A skutečně, není třeba slov. Šťastné obličejové a zářivé obličejové všech dětí hovořily slovy nejvřelejšími. Vždyť přijel jejich Kim Ir-sen! Přijel ze vzdáleného domova, který kdysi opustily v plamenech za třeskotu napalovaných pum a do kterého se opět vrátí s úsměvem, bez bázně před budoucností.*“²¹⁷ Není zřejmě překvapením, že Kim Ir-sen nechybí téměř na žádném záběru kamery. Během přivítání na Pražském hradě vidíme Ir-senovo potřesení ruky s Antonínem Zápotockým, zbytek delegace se očividně drží dále od hlavního dění, místo na výsluní poskytuje hlavnímu představiteli korejské delegace. Přichází stříh a s ním pohled na upravenou fasádu bývalé hlavní houštecké lázeňské budovy. Usměvavý Kim Ir-sen vystupuje z vozu a vítá se s dětmi. Později se s nimi téměř v objetí prochází parkem. Pamětník Ladislav Pytloun, tehdy školák, přihlížel události spolu se spolužáky. Obrazy na filmovém plátně budí dojem, že Ir-sen strávil v Houštce celý den, skutečnost byla jiná. Diktátor si měl budovu prohlédnout, pozdravit s obyvateli internátu a zase pak odjet. Schůzka se údajně odehrála poměrně rychle – příjezd, drobné umělecké představení dětí, rozloučení a odjezd. A přestože reportáž působí na diváka velmi otevřeně, veřejnost shledání nepřihlížela. Naopak, ve skutečnosti se podle Ing. Ladislava Pytlouna setkání jevílo jako velmi uzavřené.

V *Rudém právu* byl otištěn článek, který se také snažil setkání velkolepě vykreslit. Mimo jiné v něm stálo: „*Slavnostně zněly fanfáry korejských chlapců na balkoně internátu v Houštce, když auta s korejskou vládní delegací vjela do brány parku. Z vozů vystupují*

²¹⁶ Státní okresní archiv Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích. Základní škola Stará Boleslav, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav. *Stará Boleslav: Kronika újezdni hlavní školy, později 1. osmileté střední školy 1942–1957. 1942–1957.* [oddíl Školní rok 1952–53].

²¹⁷ [Kim Ir-sen na návštěvě Československa]. In: *Československý filmový týdeník*. Č. 27/1956 [repríza epizody filmového týdeníku]. ČT2, 21. 4. 2011 [původní rok výroby: 1956]. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/206562262700023/>.

usměvavý soudruh Kim Ir-sen, soudružka Pak Den Anj, ministr školství a kultury Fr. Kahuda, tajemník ÚV KSČ V. Pašek a další osobnosti.“²¹⁸ De facto se popis v tisku svým pojetím může srovnávat s provedením Československého filmového týdeníku. Zpravodaj dodává, že Kim Ir-sen obdržel od dětí dary – knihu fotografií, znázorňují jejich každodenní život v Československu. Severokorejský vůdce též měl apelovat na děti, aby se dobře učily. Na konci celé akce mělo dojít ke zpěvu korejských i československých písní, přičemž po dlouhém loučení měl Ir-sen z Houštky odjet.²¹⁹

Ing. Ladislav Pytloun v rozhovoru vzpomíná na to, že vztahy českého žactva s Korejci byly dobré, nicméně s okolím studenti z ciziny příliš nehovořily. Interakce probíhaly hlavně na školní půdě, do města jinak korejské děti příliš nechodily, zdržovaly se povětšinou v Houštce, kde hrály fotbal a provozovaly další aktivity. Několik chlapců běhalo také za místní atletický klub.

Pokud si dnes půjdeme prohlédnout bývalou hlavní lázeňskou budovu, jistě vaši pozornost upoutají obrysy písmen, sejmutých ze štítu po Sametové revoluci. Štít dříve nesl nápis „Domov Kim Ir-sena“. K přejmenování došlo ještě před Kim Ir-senovou cestou do Houštky, a sice během září 1954, kdy už budova poskytovala domov korejským dětem.²²⁰ Název v Brandýse nad Labem i Staré Boleslavi zlidověl, dodnes místní objekt nazývají jménem „věčného prezidenta severokorejského lidu“. Pozůstatky liter tak působí jako memento na minulé události, současně vybízí člověka, jenž místo ani okolnosti jeho vzniku nezná, zamyslet se nad historií a účelem celého areálu.

²¹⁸ ANONYMUS. Radostné setkání s korejskými dětmi. In: *Rudé právo*. Praha: [s.n.], 1956. Roč. 36, č. 174. ISSN 0032-6569.

²¹⁹ ANONYMUS. Radostné setkání s korejskými dětmi. In: *Rudé právo*. Praha: [s.n.], 1956. Roč. 36, č. 174. ISSN 0032-6569.

²²⁰ ANONYMUS. Domov korejských dětí v Houštce nese jméno Kim Ir Sena. *Rudé právo*. Praha: [s.n.], 1954. Roč. 34, č. 253. ISSN 0032-6569.

7.2 Sport v Houštce aneb přírodní tělocvična Emila Zátopka

Historie atletického klubu se začala psát roku 1940, kdy atlet pražské Sparty Jiří Hladil a člen výboru SK Stará Boleslav Vladimír Nedvěd se rozhodli založit lehkootletický klub. Druhý jmenovaný díky svému postavení tlumočil požadavek představenstvu SK Stará Boleslav a byl přijat, lehkootletický odbor byl o rok později úspěšně zaregistrován.²²¹ Cesta nebyla zpočátku jednoduchá, i přes dobré sportovní výkony členů chyběly peníze na provoz, protože se atleti museli na chvíli zhostit divadelních rolí a odehrát drama *Stříbrná paseka*, ohlas diváků ani úroveň hereckých výkonů jsou bohužel neznámé.²²² Počet členů průběžně narůstal a s koncem druhé světové války přišel první větší úspěch na celostátní úrovni. Sportovci se kvalifikovali na mistrovství Československa, které sice pro ně neskončilo vytouženou medailí, leč i čtrnácté místo bylo velkým úspěchem. O dílčí sukces se postaral Jaromír Sibera, skončiv ve skoku vysokém mužů na třetím místě. Nejcennější kov čekal téhož roku na Antonína Špirocha, jenž zvítězil na mezinárodním maratónu v Košicích a později i v závodě Praha–Brandýs.²²³ Ladislav Pytloun dodává, že pro Houštku byly významné tyto akce: velké veřejné závody (27. května 1945) a II. Staroboleslavské hry. Proč byly důležité? Zúčastnili se jich atleti z celého území republiky. S novým rokem atletický klub čítal už 31 mužů, 5 žen a 4 dorostence.²²⁴ Fenomenální úspěch potkal dle Ladislava Pytlouna již uvedeného Antonína Špirocha, před nímž se otevřela brána na mistrovství Evropy v Oslu. Z osmnácti běžců doběhl čtrnáctý, ovšem i tak znamenala účast v mezinárodní soutěži pro sportovce velkou motivaci do budoucna. Zásadní věc ale v Houštce stále chyběla. Rok 1949²²⁵ tak znamenal pro atletický oddíl vybudování vytoužené vlastní profesionální dráhy. Byrokratické nutnosti obstarával Jiří Hladil a v okamžiku, kdy se mu podařilo zařídit vše potřebné, náhle chyběl materiál na stavbu běžeckého oválu. Řešení poskytla brandýská část města Vrábí, jejíž komín cihelny posloužil napůl poničeným zdivem.²²⁶ Kromě atletického oválu bylo dokončeno hřiště na kopanou a vystavěny budovy se zázemím pro sportovce, jak přidává Ladislav Pytloun.

²²¹ PYTLOUN, Ladislav et al. *50 let atletiky ve Staré Boleslavi*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, 1991, s. 1.

²²² PYTLOUN, 1991, s. 2.

²²³ PYTLOUN, 1991, s. 4.

²²⁴ PYTLOUN, 1991, s. 5.

²²⁵ Vzhledem k tomu, že se kolektiv autorů rozhodl věnovat čistě historii spolku a výkonům jeho členů, nejsou zde reflektovány události z roku 1948.

²²⁶ PYTLOUN, 1991, s. 9.

Moderní dráha přilákala řadu nových posil, a to především u mladších a starších dorostenců. Nebyla nouze ani o znamenité sportovní výkony. Ladislav Jirout se stal nejlepším atletem ze Staré Boleslavi svým šestým místem ve vrhu koulí na mistrovství Evropy v Bruselu. Pokud budeme tvrdit, že se z houštecké závodní dráhy stala malá mekka atletiky, jistě nebudeme přehánět. Zdařilá konstrukce oválu umožňovala efektivní trénink, a tak není divu, že zde startovaly kluby se znělými jmény, např. Slavia Praha, Sparta Praha, Hradec Králové, Olomouc, Jablonec nad Nisou, Ústí nad Labem ad. Skvělé podmínky pro provozování sportu na dráze i mimo ni přilákaly také dalšího, později světově známého atleta.²²⁷

Na mapu světové atletiky Houštku z velké části umístil Emil Zátopek. Jak se úspěšný olympionik o stadionu dozvěděl? Ing. Ladislav Pytloun, který již poskytl konzultaci ohledně každodenního života korejských dětí, považuje za klíčové oficiální otevření houšteckého atletického stadionu. „*Já bych to viděl takto: Tenkrát, když se někde udělal nějaký nový stadion, tak tam Emila Zátopka zvali. Protože postavili stadion v Čelákovcích a Zátopek tam má taky dva světové rekordy. Takovým průkopníkem Houštky byl ale doktor Fišer, to byl trenér běžců, ten trénoval Jungwirtha a další a ten s nimi sem hrozně moc jezdil. V podstatě Houštku objevil a nedal na ní dopustit.*“ Navzdory tomu, že Zátopek měl být na ceremonii pouze vzácným hostem, na Houštku od první návštěvy rodák z Kopřivnice nedal dopustit. Kvalitní trénink mu zajišťovalo místní klima s adekvátní vlhkostí – humidní prostředí zajišťovalo okolní vodstvo v čele s Labem, Jizerou a slepými rameny obou řek. Olympionik a blízký Zátopkův přítel Ludvík Liška v dokumentu *Zátopek* dodává, že velikán atletiky trénoval u Staré Boleslavi mimo trať, v lese.²²⁸ „*Ty lužní lesy u Labe, Emil²²⁹ je miloval. Vzdoušek je tady nádhernej, vlhkost vzduchu akorát, žádný rozcvičování na ploše, jak to je běžné. Do lesa, najít si měkoučkou rovinu, najít si palouček, kde se člověk vyválel, rozhejbal*“, prohlásil Štěpán Škorpil.²³⁰ Zátopek měl také dle televizního dokumentu vzpomínat, že houštecké mikroklima mu připomnělo pro něj nejlepší lokalitu na běhání, a sice Finsko. Vodstvo, rovina a čerstvý vzduch. Ideální podmínky pro sportování. Sportovci si navzájem dávali tipy na vhodné úseky tras v lesích, jak vypíchl Ladislav Pytloun.

²²⁷ PYTLOUN, 1991, s. 12–14.

²²⁸ ONDRÍČEK, David. *Zátopek* [televizní dokument]. iVysílání České televize, 2016. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/13857-uspech-emila-zatopka>.

²²⁹ Emil Zátopek.

²³⁰ ONDRÍČEK, David. *Zátopek* [televizní dokument]. iVysílání České televize, 2016. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/13857-uspech-emila-zatopka>.

„Abych na to nešel v Helsinkách jen tak „z výkopu“, jak se říká, chtěl jsem si zkusit na závěr sezóny něco delšího pro kontrolu. Výborně se mi k tomu hodila Velká cena na 20 km ve Staré Boleslavi. Na skvělé dráze v Houšťce, ošetřované nejobětavějším hospodářem Jardou Siberou a chráněné vysokým lesem před větrem i prachem, bych to mohl zkusit i na světový rekord, myslel jsem si“.²³¹ Tyto tři věty nejlépe shrnují Zátokův vztah k Houšťce. Důvodem dobrých vzpomínek skvělého sportovce na místní stadion byly dle Ladislava Pytlouna i nevídané závody, jež na malém stadionu sledovalo až deset tisíc lidí. Jeden z nezapomenutelných okamžiků se odehrál 29. 9. 1951, když Emil Zátopek zaběhl na dráze světový rekord. U tohoto okamžiku byl i Československý rozhlas. „Lesní stadionek Sokola Stará Boleslav v Houšťce je dnes jevištěm světové události v tělesné výchově. Emil Zátopek, náš atlet číslo jedna, se pokouší, a můžeme říci, že s plným úspěchem, o překonání svých dvou světových rekordů, které postavil před čtrnácti dny na stadionu Československé lidové armády na Strahově“.²³² „²³³ Vzhledem k ruchu, který okolo reportéra panuje, můžeme věřit oněm počtům diváků, které uvedl Ladislav Pytloun. „Teď práskl výstřel, to znamená, že uplynula šedesátá minuta a můžeme říct, že světový rekord byl už podruhé“²³⁴ překonán.“²³⁵ Ladislav Pytloun se s kolektivem vyjádřili k velkému dnu následovně: „Za nejvýznamnější propagaci atletiky v Houšťce v roce 1951 můžeme označit první světový rekord na nové dráze, který zaběhl před více jak deseti tisíci diváky v hodinovce Emil Zátopek. Samozřejmě, že při takovém sportovním podniku nemohli chybět novináři, řada pražských rozhodčí a činovníků. Před zcela naplněnými ochozy diváků, kteří vytvořili nebývalou zvukovou kulisu od prvních metrů po startu až po závěr závodu, odstartoval staroboleslavský trenér Jaroslav Novák. Ten tehdy ani netušil, že jeho výstřel bude pro Emila Zátopka znamenat dosažení světového rekordu nejen v hodinovce, ale i světové výkony při mezičasech na 15 km, 10 mil a na 20 km.“²³⁶ Bylo tomu skutečně tak – v hodinovém závodu uběhl Zátopek 20 052 metrů a

²³¹ ZÁTOPEK, Emil. ZÁTOPKOVÁ, Dana. *Dana a Emil Zátopkovi vypravují*. Praha: Naše vojsko, 1960, s. 100.

²³² Závody v Praze v běhu na 20 000 metrů, 15. 9. 1951. Emil Zátopek vytvořil dva nové světové rekordy – 20 000 m: čas 1:01:16; hodinový běh: 19 558 m. Dostupné z: ZÁTOPEK, Emil. ZÁTOPKOVÁ, Dana. *Dana a Emil Zátopkovi vypravují*. Praha: Naše vojsko, 1960, s. 241; 243.

²³³ *Auditorium*. 1951 – dva světové rekordy Emila Zátopka [rozhlasový pořad]. Online. ČRo, 29. 9. 2021, 6:00. Dostupné z: <https://www.mujrozhlaz.cz/auditorium/1951-dva-svetove-rekordy-emila-zatopka>.

²³⁴ K rekordům se počítá i nejlepší čas v běhu na 10 mil: 48:12,0 – de facto padly tři světové rekordy. Dostupné z: ZÁTOPEK, Emil. ZÁTOPKOVÁ, Dana. *Dana a Emil Zátopkovi vypravují*. Praha: Naše vojsko, 1960, s. 241; 243.

²³⁵ *Auditorium*. 1951 – dva světové rekordy Emila Zátopka [rozhlasový pořad]. Online. ČRo, 29. 9. 2021, 6:00. Dostupné z: <https://www.mujrozhlaz.cz/auditorium/1951-dva-svetove-rekordy-emila-zatopka>.

²³⁶ PYTLOUN, 1991, s. 14–15.

stopky byly ve 20km závodě zastaveny v čase 59:51,8²³⁷ – tedy zlepšení o necelou minutu a půl méně oproti bývalému času a již dřívějšímu světovému rekordu. V Houštce se ze Zátopkova světového rekordu radovali ještě několikrát. Dne 26. října 1952 stanovil atletický matador následující časy a nové světové rekordy – 15 mil: 1:16:26,4; 25 000 m: 1:19:11,8; 30 000 m: 1:35:23,8.²³⁸ Bylo by nevhodné zapomenout na Stanislava Jungwirtha, kterému se sice nepodařilo zlomit světové rekordy, lehce si však poradil s těmi československými. Dokonce zde padl i doposud nejlepší evropský vrh koulí – Jiří Skobla se s výkonem 17,09 m ocitl mezi světovou špičkou. Číslo překonaných světových i kontinentálních rekordů se prozatím zastavilo na úctyhodném čísle dvacet čtyři.²³⁹

Atletický stadion v Houštce byl nakonec svědkem třiceti dvou světových rekordů, sto dvaceti nejlepších národních sportovních hodnot a jednoho evropského rekordu. Potkal širokou galerii osob vynikajících ve sportu, např. koulaře Ladislava Jirouta, sprinteři Josef Machek a Vladimír Šimáček, běžec Stanislav Jungwirth (rok 1952 pro něj znamenal pokoření dvaceti pěti československých rekordů, o pět let později dokonce pokořil i nejlepší světový výkon v běhu na 1500 m Fina Olaviho Salonena), Ing. Ladislavem Pytlounem zmíněný Ludvík Liška. Na malém stadionu zhruba třicet kilometrů za Prahou se také Jiřímu Skoblovi podařilo překonat evropský rekord ve vrhu koulí (výkon 17,09 m)²⁴⁰.

7.3 Atletika, amfiteátr a studenti v rolích pozorovatelů dění v Houštce

„V roce 1958 byla v Houštce ustanovena lehkootletická základna při Slavoji Stará Boleslav, která především měla být zaměřena na práci s mládeží. Oddíl přinesla rozvoj mládežnických kategorií a větší mobilizaci trenérského zázemí, bez kterého si nelze rozvoj lehké atletiky představit. Mladí atleti závodili o olympijské kroužky v motivační soutěži, která měla především rozšířit zájem o královnu sportu.“²⁴¹ Družstva žen postoupila na konci padesátých let do 2. ligy, což byl na elévky a děvčata mladších ročníků velký úspěch – dařilo se dokonce porážet silná a zkušená družstva.²⁴² Bohužel šedesátá léta byla již po stránce vrcholových výkonů slabší, i přesto se na oválu mezi vysokými stromy trénovalo dále. Z hlediska ženské atletiky se stal klíčovým rok 1963, poněvadž družstvo atletek se rozhodlo

²³⁷ ZÁTOPEK; ZÁTOPKOVÁ, Dana a Emil Zátopkovi vypravují, 1960, s. 241.

²³⁸ ZÁTOPEK; ZÁTOPKOVÁ, Dana a Emil Zátopkovi vypravují, 1960, s. 243.

²³⁹ PYTLOUN, 1991, s. 15.

²⁴⁰ PYTLOUN, 1991, s. 15–16.

²⁴¹ PYTLOUN, 1991, s. 21.

²⁴² PYTLOUN, 1991, s. 21.

přestoupit ze Slavoje Stará Boleslav do Slavie Brandýs. Motiv pro takové rozhodnutí není dnes přesně znám, Ing. Ladislav Pytloun ve svém díle spíše uvažuje o příčině, nicméně nedává na sobě znát jakoukoliv nevraživost či snad rozhořčení. Pokud jde o působení v novém klubu, podařil se ženám postup do celostátní ligy, kde setrvaly dvě sezóny. A zatímco v oddílu docházelo k radikálním změnám, sláva dráhy od Jaromíra Sibery neslábla, naopak. Vhodného prostředí se využilo pro přesun Rošického memoriálu (původně na Strahově), od kterého si staroboleslavští slibovali hojnou účast sportovců. Skutečně přijelo mnoho závodníků, velká část z nich ze zahraničí. Hosté z Evropy se do Houštky pravidelně sjížděli i v pozdějších letech, neboť jméno Emil Zátopek bylo ve světě stále velmi známé. Odkaz velkého československého běžce je v Houštce vidět dodnes. Atletický klub stále funguje a dále nabírá nové zájemce. „*Atletický stadion s fotbalovým hřištěm v Houštce má slavnou minulost, jakou se v Česku může pochlubit jen málokteré obdobné zařízení. Atletická dráha se škvárovým povrchem postavená někdejší reprezentantem v atletice panem Siberou měla v době svého vzniku světovou úroveň a byla vyhledávána nejedním předním běžcem jak pro její kvalitu, ale i kvůli umístění v lesním prostředí a téměř komorní atmosféře.*“²⁴³ Původní škvárová dráha už neodpovídala modernímu pojetí běžecké tratě, a proto se na konci devadesátých let přistoupilo k rekonstrukci. Dne 20. dubna 2002 se stadion opět otevřel všem sportovcům, když pásku slavnostně přestříhla Dana Zátopková. Učinila tak na povrchu, jenž byl použit i na olympijském stadionu v Mnichově.²⁴⁴

Odchod korejských dětí znamenal pro Houštku příliv studentů Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy²⁴⁵. Ing. Ladislav Pytloun se o nich zmiňuje rovněž ve své knize, kdy měli obývat kromě bývalých lázeňských budov i části zázemí stadionu v Houštce.²⁴⁶ Po místních cestách a pěšinách mimo jiné kráčely nohy cizinců, protože koleje nesloužily jen pro Čechoslováky, ale i pro studenty jiných národností.²⁴⁷ Jako ubytování pro vysokoškolské studenty sloužila Houštka od roku 1964 až do začátku nového tisíciletí, nicméně vzhledem k tomu, že hlavní budova byla naposledy modernizována v roce 1985²⁴⁸, stavba začala chátrat. Paralelně nedocházelo ani k toku investic do opravy tzv. Slunečních lázní (bývalá

²⁴³ KAPAL, Vladimír. Houštecký stadion roste do krásy. *Tok*. Brandýs nad Labem, 2000. ISSN 1212-8813.

²⁴⁴ ANONYMUS. „Nový Zátopkův stadion přivítal první atlety. *Telegraf*. 2002, s. 10.

²⁴⁵ Budova, kde byli předtím ubytováni korejské děti, sloužila jako vysokoškolská kolej od roku 1964: PAŽOUT, Vladimír. *Znalecký posudek č. 39/3013/2014*. Online. Praha, 16. 6. 2014. Dostupné z: https://www.brandysko.cz/assets/File.ashx?id_org=904&id_dokumenty=31762 [cit. 4. 10. 2023], s. 5.

²⁴⁶ PYTLOUN, 1991, s. 61.

²⁴⁷ Rozhovor autora s Ing. Ladislavem Pytlounem (nar. 1943) z 10. května 2021.

²⁴⁸ PAŽOUT, Vladimír. *Znalecký posudek č. 39/3013/2014*. Online, s. 5.

menza)²⁴⁹, tudíž i ty si záhy žádaly alespoň částečnou rekonstrukci. Veškeré lázeňské objekty jsou dnes ve špatném stavu, již bylo rozhodnuto o demolici poslední zmíněné tehdejší výkladní skříně Houšky.²⁵⁰ Pro areál (mimo sportovní stadion) se dlouho hledalo využití, ale nerozhodnost a absence snahy o záchranu budov způsobily, že se budovy dnes prakticky nedají zachránit.

Vhodné rovinné oblasti s lesy a stavbami po lázeňské éře využívaly také KSČ pro své sjezdy a semináře. Například 5. až 7. září 1966 se v Houšce konalo setkání vedoucích pracovníků ČSAV²⁵¹, SAV²⁵² a předsedů stranických organizací.²⁵³ Kromě severokorejského diktátora Kim Ir-sena na místo v roce 1972 zavítal i Fidel Castro. S doprovodem přiletěl do Prahy na pozvání ÚV KSČ a prezidenta Gustáva Husáka, aby se kromě klasického programu zúčastnil i středočeské mírové slavnosti v Houšce.²⁵⁴ Ing. Ladislav Pytloun mimo rozhovor glosoval, že na tomto setkání převažoval počet dohlížejících policistů nad zvědavci z řad veřejnosti. Akci zachytila kamera štábu Československého filmového týdeníku. „*Po návštěvě Slovenska zúčastnila se kubánská stranická a vládní delegace tradiční středočeské mírové slavnosti v Houšce. Soudruh Gustáv Husák vyjádřil z první socialistické země amerického kontinentu hlubokou solidaritu Čechů a Slováků s kubánským lidem a s jeho revolučním bojem. Bouřlivě pozdravován účastníky shromáždění ujal se pak slova Fidel Castro. Ve svém projevu mimo jiné vyzdvihl historii historickou a revoluční úlohu Čechů a Slováků v minulosti i dnes. Ovacemi bylo přijato jeho závěrečné svolání slávy komunistické straně Československa a našemu pracujícímu lidu.*“²⁵⁵ Prostor před tribunou s Fidelem Castrem a československými politiky v čele s Gustávem Husákem byl zaplněn, ale nikoliv závratně. Komentář hovořil o bouřlivých ovacích na konci projevu kubánského diktátora, nicméně ty na záběrech chybí. V popředí davu lze spatřit několik desítek až stovek lidí s kubánskou vlajčkou, jinak však příchozí působí tak, že se zastavili náhodou při cestě kolem. Zde, možná netradičně, se nabízí paralela s moderní Houškou. Původně vyhledávané místo je

²⁴⁹ Rozhovor autora s Ing. Ladislavem Pytlounem (nar. 1943) z 10. května 2021.

²⁵⁰ ČTK. *Brandýs nad Labem chystá demolici Slunečních lázní, stav bývalé koleje posoudí statik*. Online. Seznam Zprávy. Poslední aktualizace: 13. 12. 2022, 10:04. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/regiony-zpravy-stredocesky-kraj-brandys-nad-labem-chysta-demolici-slunecnich-lazni-stav-byvale-koleje-posoudi-statik-221217>. [citováno 14. 10. 2023].

²⁵¹ Československá akademie věd.

²⁵² Slovenská akadémia vied.

²⁵³ ŘÍHA, Oldřich. *K 50. výročí vzniku KSČ*. Praha: Academias, 1971, s. 164.

²⁵⁴ ANONYMUS. [První tajemník ÚV KS Kuby a předseda revoluční vlády Kubánské republiky přiletěl s doprovodem do Prahy]. In: *Vlasta*. Praha: Mona, 1972, s. 2. ISSN 0139-6617.

²⁵⁵ Fidel Castro se v čele kubánské delegace rozloučil s Československem. In: *Československý filmový týdeník*. Č. 28/1972 [repríza epizody filmového týdeníku]. ČT2, 10. 7. 2022 [původní rok výroby: 1972]. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/222562262700024/>.

dnes oblastí, kde se zdrží jen opravdu málokdo, nepočítáme-li do úvahy sportovce, docházející na atletický stadion. Najde multifunkční areál další využití, díky kterému si získá i další, nejen sportovní renomé?

Soudobé dějiny tak nabízí zamyšlení nad budoucností Houšky. Vzhledem k proměně její podoby je úvaha o návratu lázeňství, byť v omezené míře, téměř nemožná. Od padesátých let dvacátého století se okolí značně proměnilo a veškerá technika, jež patřila k vybavení léčebného ústavu, je nepoužitelná. Obnova starých budov či výstavba nových objektů, revitalizace parku, zlepšení infrastruktury – to vše jsou nákladné položky. Znovuzrození lázní proto zůstává jen představou. Který projekt nakonec dostane zelenou a podaří se ho zrealizovat?

ZÁVĚR – TERRA (IN)COGNITA

Houštka je mnohými lidmi v jistém slova smyslu vnímána jako „terra incognita“. Hmatatelným dědictvím, které je i po více než dvě stě letech na očích, jsou stadion, tenisové kurty, dvě zanedbané budovy a lesopark. Z původní Houšky vyzařuje hlavně tradice sportu, ostatní dění zůstává pozapomenuto. Dopadly neúspěchem i cíle, stanovené v úvodu bakalářské práce? Primární cíl, který byl při psaní bakalářské práce vytyčen, bude vyžadovat určitý odstup. Znovunabytím povědomí o účelu a historii Houšky jsem ale nemínil jen dát podnět k obnově částečně zpustlé oblasti, nýbrž i kodifikaci dostupných informací o historickém významu areálu. Jak jsem již v práci poznamenal, informace o zkoumané oblasti jsou obecně špatně dostupné. Pokud existují, soustřeďují se na krátké historické období, či jsou příliš stručné. Bakalářskou práci pokládám za jeden z rozcestníků, který zájemcům nabídne informace o teritoriu a navrhne jim směr výzkumu, pokud se budou chtít věnovat zevrubněji určitému období v dějinném vývoji oblasti. Kodifikace znalostí o areálu je už obtížnější. Vzhledem k celkovému nedostatku pramenů o Houšce po velmi dlouhé období (prakticky od doby bronzové po začátek 19. století) převažuje tendence se věnovat detailně určitým kapitolám, poté tvořící jádro rozboru tématu. Je tím myšlena převážně éra 1818 až po současnost. Kvůli této komplikaci soudím, že pokud vyjde historie Houšky knižně, tak ať už bude autor jakýkoliv, převáží u něj stejná tendence, pakliže do té doby nebude učiněn nový historický objev, jenž by vyplnil z větší části „předlázeňské“ období oblasti. Panství bylo sice pod správou Habsburků, barvitější dění na houštecké půdě vyjma lovu do začátku devatenáctého století ale zůstává poměrně neprobádané, respektive, bavíme-li se striktně o vymezeném prostoru (navíc malém), sběr pramenů i sekundární literatury je obtížnější. Avšak nerad bych, aby se ze závěru stalo místo stížností, pouze bych rád upozornil budoucí následovníky, že spektrum zdrojů bude velmi široké.

Cíl číslo dva, ukázat na událostech (malých dějinách) v Houšce návaznost a připoutanost k velkým dějinám, se podařil. Nečekaně se však spojil s kvartérní metou – zodpovědět, proč nedošlo k obnovení lázní. Je evidentní, že areál těžil (a dosud těží) mimo jiné i z pozornosti, jež se mu dostává během výročí úmrtí sv. Václava. Můžeme hovořit celkově i o vhodné poloze z hlediska návštěvnosti – Stará Boleslav jako poutní místo i výletní cíl přitahovala a dosud přitahuje velké skupiny osob. Vybízí takový výrok k téměř až primitivnímu závěru, že lázně skončily svůj provoz kvůli neatraktivitě v porovnání s okolím? Podle dosud zjištěných poznatků musím odpovědět, že ne. Možná svým dalším vyjádřením vzbudím počáteční nepochopení, leč budu se jej snažit vysvětlit. Příčinou neobnovení

léčebného ústavu spočívalo především ve svižných politických změnách a absenci rodinných vazeb mezi jednotlivými majiteli. Již několikrát se v devatenáctém století zdálo, že Houštka bude opuštěna, protože majitelé se mezi sebou velice lišili zázemím, cíli a majetkem. Dalším důvodem může být argument, že žádný z nových vlastníků neměl s předchozím žádné bližší příbuzenské vztahy, areál se tak v rodině nedědil a představa o vzhledu a fungování Houšky se tak mnohdy velice lišila. Protiargumentem může být fakt, že velkostatek Houška patřil rodu Habsburků, takže tvrzení o dědictví mezi různými majiteli lze na první pohled napadnout. Fakticky ano, vládnoucí rod (i s toskánskou linií) pozemky vlastnil. V otázce vztahu k referovanému území by už odpověď byla zdrženlivější. Na pravý břeh Labe totiž padal stín brandýského zámku, jenž v jakési pozemkové hierarchii stavěl lesní lázně na nižší příčce. Stejně škodlivě působily na celkovou stabilitu v oblasti prudké politické změny. Zastavme se u třicátých let a čtyřicátých let dvacátého století. Už před druhou světovou válkou se zdálo, že lázně upadají z hlediska významu. Do toho vstoupilo v roce 1944 rozhodnutí, že z Houšky se stane lazaret. Protože mezi předválečnými majiteli nebyl nikdo příbuzensky spřízněn, nebyla po osvobození Československa potřeba ani touha lázně obnovit. Jaroslav Čvančar sice píše, že se v roce 1945 lázeňská péče obnovila, ale po roce 1948 opět nastaly problémy. Definitivní uzavření přišlo po útěku generála Aloise Lišky, o němž jsem rovněž psal. Jistě, i kdyby mělo Houšku ve vlastnictví několik generací jedné rodiny, stejně by jí to nezachránilo před znárodněním. To, že se změnil účel celého areálu, znamenalo, že se přestala udržovat lázeňská zařízení, tudíž by s přibývajícím časem rostla také obtížnost vrátit vše do původního stavu. Období let 1989–2010 ještě dávalo naději na vzkříšení alespoň části lázeňského ducha, bohužel po letech sporů se budovy rozpadají, jak poznamenal Ing. Ladislav Pytloun. Domy mají již tak narušenou statiku, že je doporučena jejich likvidace. Již v červnu 2023 proběhlo rozloučení se Slunečními lázněmi. V prvním říjnovém týdnu téhož roku torzo budovy stále stojí. Celý tento odstavec ukázal, jak zdánlivě homogenní útvary se ukazují být heterogenními. Houška není jedním, neměnným subjektem, ale organismem, pulzujícím v různých dobách jiným tempem, pročež bych si dovolil tvrdit, že na příkladu Houšky lze rozhodně vyučovat i tzv. velké dějiny. Oponenti této teze by mohli mít námitky, které rozhodně připouštím a očekávám – nedostatek času při běžné hodině dějepisu, nezáměr žactva a možná i zbytečná informace navíc. Faktem je, že čtyřicet pět minut je neúprosných a pedagog je občas nucen k tomu, aby látku zjednodušil, což není vždy prospěšné řešení. Vyučující pak přispívá k vytvoření nepřehledného útvaru izolovaných ostrovů, jenž se nikdy nemohou propojit a místní obyvatelé nemohou interagovat. Stejně bude fungovat vědomost, v dobré víře zredukovaná, ale ve výsledku pro studenta hůře pochopitelná pro nedostatek

kontextu. Informace s obsahem, neslučitelným se zbytkem povědomí o problematice. Výsledkem je pak zmatení jazyků – učitel nerozumí žákovi, ten zase nechápe pedagoga. Aby se takovým situacím dalo co nejlépe předcházet, je potřebné umět improvizovat a nastavit reálné cíle hodin. Na čtyři otázky, jež jsem si položil už v úvodu práce a byly pro její dokončení klíčové, padla volba záměrně. Aby vznikla myšlenka a následně koncept, je třeba mít alespoň částečné povědomí o daném tématu. Jakmile je tento předpoklad splněn, je na řadě sběr pramenů a jejich kodifikace. Při této fázi je nebezpečí vychýlení kurzu k jakémusi centralismu, pokud zcela propadneme námi zvolené problematice. Na závěr se již rýsuje finální podoba a přichází kladení otázek a reflexe. Položme si znovu dotaz z prvních odstavců textu závěrečné práce – proč lázně zanikly? Z dosud prostudovaného materiálu se ukazuje několik trhlin v úspěšném provozování lázní u souměstí nad řekou Labe. Jak už bylo řečeno, scházela motivace majitelů, kteří by předávali velkostatek svým potomkům. Dále šlo o nestálý příliv zákazníků, kteří v nepravidelných vlnách přicházeli a opět odcházeli. V potaz musíme vzít také konkurenci v podobě toušeňských lázní. Kontinuita v prosperitě Houštky tak prakticky neexistovala. Chybějící jistota pro další týdny a měsíce odrazovala osoby, které by tradici v balneologii rozvíjeli. Pravděpodobně i nedostatek efektivních inovací v areálu byl důvodem, proč mnohokrát došlo k úpadkům lázní. To všechno jsou patrně důvody, proč k obnově parků, zahrad, působivých domů nedošlo – cíl práce číslo čtyři byl tímto zodpovězen.

Zkoumané území má i dnes široké využití. To si uvědomovali jak sportovci, tak Josef Neumann. Všechny dosud zrealizované projekty, od lázní až po stadion mají jeden společný prvek – ctí místo a nenarušují ho. Současná doba starým budovám nepřije. Pro špatný stav se chystá jejich demolice, roku 2023 proběhlo dokonce rozloučení s Kotěrovou budovou tzv. Slunečních lázní. Bude další projekt jakéhokoliv rázu projevem respektu k Houštkce?

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

ANONYMUS. *Ansicht der Mineralquelle und der Hauptalle*. Online. Dreizehn Stück Abbildungen von den vorzüglichen Parthien in den Anlagen um Brandeis, auf der Kammeralherrschaft Brandeis : Konvolut. Sig. Pk 5160, 4. ÖNB Bildarchiv und Grafiksammlung. Dostupné z: <https://onb.digital/result/10EE01A5>.

ANONYMUS. *[Guberniální listina, ve které Jetřich Tluksa půjčuje 700 kop grošů Jankovi z Chotěmic]*. 11. dubna 1437. Faksimilie guberniální listiny. Online. In: fond České gubernium – guberniální listiny, Praha (0993-1526) Sign. 231. Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/231/charter>

ANONYMUS. *Urbarium Jeho Mil. C. panství brandejského 1651*. 1651. Inv. č. 5931. In: Velkostatek Brandýs nad Labem. Státní oblastní archiv v Praze.

ARTIKULOVÉ SNĚMU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO 1537. Faksimilie. Online. Sign. 65.E.2328. Národní knihovna České republiky. Dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_65_E_2328__2KU2RZ4-cs#search.

BALBÍN, Bohuslav. *Historia de Ducibus, ac Regibus Bohemiae*. Typis Universitatis Caroloferdinandae in Collegio Soc. Jesu, ad S. Clementum, per Joannem Norbertum Fitzky Factorem, 1735, s. 151–154.

BALBÍN, Bohuslav. *Miscellanea historica Regni Bohemiae. Liber III. Topographicus*. Czernoch, 1681, s. 11, 111.

BRNĚNSKÉ BISKUPSTVÍ, DĚK. JIHLAVA Č. 3. 1757–1765. *[Matrika narozených pro obce Bedřichov, Bukovno, Dřevěné Mlýny, Hrádek, Hybrálec, Jihlava, Henčov, Horní Kosov, Hruškové Dvory, Kosov, Sasov, Staré Hory, Zborná, Malý Beranov, Na Kopci, Pančava a Studénky]*. Č. knihy 6406. Místo uložení: Moravský zemský archiv v Brně.

BYDŽOVSKÝ, Jiří. *Kronika Mladoboleslavská od mistra Jiřího Bydžovského*, (ed.) KARLOVÁ, Zdeňka. Mladá Boleslav: Městská rada mladoboleslavská, 1935.

CAPPI, Carlo. *Das Schloß Brandeýß in Böhme[n], vnd verschantzungen des Schwedische[n] Velds, welches Gen. Ban[n]er, vor de[n] kayserischen verlassen, im Martio 1640*.

Kartografický dokument. Mědiryt. [Okolí zámku v Brandýse nad Labem]. [Evropa]: 1640–1643. In: Sběrka map Přírodovědecké fakulty univerzity Karlovy.

PAVEL, Jakub et RYBA, Bohumil (ed.). *Karel IV.: Vlastní životopis*. Praha: Odeon, 1978.

DEUTSCHES STAATSMINISTERIUM FÜR BÖHMEN UND MÄHREN. 1943–1945. *[Korespondence ohledně založení výzkumného šlechtitelského ústavu v Houštce]* In: Německé

státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, Praha. Inv. č. 675. Sign. 110-4/524. Místo: NA Praha.

DRUHÁ OSMILETÁ STŘEDNÍ ŠKOLA. *Stará Boleslav: Kronika 2. osmileté střední školy, později základní devítileté školy 1951–1974*. In: Základní škola Stará Boleslav, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav. Státní okresní archiv Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích.

LÁZNĚ HOUŠTKA. [*Prospekt s nabízenými lázeňskými službami*]. In: Sběrka písemností a tisků Oblastního muzea Praha-východ. Inv. č. 3204. Oblastní muzeum Praha-východ.

PAVEL, Jakub et RYBA, Bohumil (ed.). *Karel IV: Vlastní životopis*. Praha: Odeon, 1978.

STARÁ BOLESLAV, ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. 1828–1840. *IV*. Matrika zemřelých pro obce Borek, Dřísy, Křenek, Lhota, Nový Vestec, Písek a Stará Boleslav 1828–1840 s indexem. Státní oblastní archiv v Praze.

ÚJEZDNÍ HLAVNÍ ŠKOLA/1. OSMILETÁ STŘEDNÍ ŠKOLA. *Stará Boleslav: Kronika újezdní hlavní školy, později 1. osmileté střední školy 1942–1957*. Státní okresní archiv Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích. In: Základní škola Stará Boleslav, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav. Státní okresní archiv Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ENC, Petr. POTMĚŠIL, Jakub. *Čvančarovy deníky*. Ústí nad Labem: AOS Publishing, 2016, s. 207. ISBN 978-80-87624-34-0.

ENC, Petr. POTMĚŠIL, Jakub. *Za 5 minut 12*. Ústí nad Labem: AOS Publishing, 2019, s. 75. ISBN 978-80-87624-73-9.

GALAUNDER, Jan. *Karel I.: poslední král český*. Praha: Paseka, 1998, s. 44–45. ISBN 80-7185-176-0.

HOLEC, František. TÝFA, Josef. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sv. 7. Praha a okolí*. Praha: Svoboda, 1988, s. 118.

Lázeňské místo Houštka u St. Boleslavi. Praha: Ředitelství lázní, 1894.

KAFKA, Josef. *Almanach léčebných míst, lázní a letních sídel českých*. Praha: E. Grégr, 1898, s. 36-37.

KLAPAČ, (?). Mezinárodní závod v chůzi Karlín–Brandýs nad Labem 19 km. O mistrovství Čech 1911.

KNOTEK, Čeněk. Pohřebiště s kulturou mohylovou v Houštce u Staré Boleslavi. In: *Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X. III. Ročenka*. Brandýs nad Labem: Okresní jednota muzejní, 1928, s. 15-22.

KOUTNÍKOVÁ, Božena. Nadlesní Josef Neumann. In: *Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X. I ročenka*. Brandýs nad Labem: Okresní jednota muzejní, 1928.

PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. Brno: Barrister & Prncipal, 1999.

PÍČ, Josef Ladislav. Staré ústí Jizery. *Památky archaeologické a místopisné*. Praha: Archaeologický sbor Musea království Českého, 1903. Roč. 20, č. 7–8, s. 581–582.

PLEINER, Radomír; RYBOVÁ, Alena. *Pravěké dějiny Čech*. Praha: Academia, 1978.

PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl I*. Brandejs [Brandýs] nad Labem: Král. Komorní Město, 1908.

PRÁŠEK, Justin V. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl III*. Brandejs [Brandýs] nad Labem: Král. Komorní Město, 1913.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A–H. 2. vydání*. Praha: Československá akademie věd, 1954.

PYTLOUN, Ladislav. *50 let atletiky ve Staré Boleslavi*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, 1991.

Ročenky OJM Brandýs nad Labem. I–X., III. Ročenka. Brandýs nad Labem: Okresní jednota muzejní, 1928.

ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Brandýse nad Labem a okolí*. Praha: 2009. s. 102.

ŘÍHA, Oldřich. *K 50. výročí vzniku KSČ*. Praha: Academies, 1971, s. 164.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl patnáctý*. Praha: Šolc a Šimáček, 1938.

SEJBAL, Jiří et al. *Základy peněžního vývoje*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 314. ISBN 80-210-1734-1.

SCHREIBER, Georg. *Habsburkové na cestách*. Přeložily ŠEDOVÁ, Lenka; BEZDÍČKOVÁ, Erika. Praha: Melantrich, s. 44.

SPIRHANZL-ĎURIŠ, Jaroslav. Půdy okresu Brandýs n. L. Praha: V komisi Fr. Řivnáče, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské dříve Ant. Purkrábek v Praze, 1929, s. 68–69.

STEHLÍK, Eduard. Generál major Karel Lukas (16. 2. 1897 – 19. 5. 1949). *Historie a vojenství*. Praha: Naše vojsko, 2001. Roč. 50, č. 4) s. 916–917.

SUCHÝ, Karel. Lázeňská místa Houštka, Ostrov a Toušeň. Příspěvek k dějinám českých lázní. In: *Sborník Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965. ISBN 14-633-65.

ŠIMŮNEK, Michal. 'Project Prague' Reich Institute for the Cultivation of Forest Plants and Research of Forest Species (Reichsinstitut für Forstpflanzenzüchtung und Baumrassenforschung) in Houšťka (Haustka) by Stará Boleslav (Altbunzlau) in Bohemia, 1941–1945. In: *Annals of the History and Philosophy of Biology*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2019.

ŠNAIBERK, Miroslav. *Putování brandýskou historií*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: Miroslav Šnaiberk, 2005. ISBN 80-239-5464-4.

Úřední list Československé republiky. Praha: Státní tiskárna, 1920. Roč. 1, č. 263, s. 5183.

VOREL, Petr. Majetkoprávní důsledky panovnických sankcí roku 1547 pro pozemkový majetek rodu Tluksů Vrábských z Vrábí. *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav, 2014. Roč. 29, č. 2. ISSN 0231-7494.

ZÁTOPEK, Emil. ZÁTOPKOVÁ, Dana. *Dana a Emil Zátopkovi vypravují*. Praha: Naše vojsko, 1960, s. 100.

ZUMAN, František. Lázně Hošťka. *Naše Polabí*. Brandýs nad Labem: Okresní osvětový sbor a učitelstvo okresu Brandýského n. L., 1927. Roč. 4, č. 6.

ŽUPANIČ, Jan. Postavení toskánské sekundogenitury v rámci habsburského rodu. In: GREGOROVIČOVÁ, Eva (ed.), *Ludvík Salvátor Toskánský, vědec a cestovatel, v roce 170. výročí narození*. Praha: Národní archiv, 2018, s. 53. ISBN 978-80-7469-085-3.

PERIODIKA

ANONYMUS. 2. schůze předsednictva Divadelní dramaturgické rady. *Divadlo*. Praha: Všichni nakladatelé/Ministerstvo školství, věd a umění. Ročník 2, č. 5–6.

ANONYMUS. Bad Houšťka. *Politik*. 1905. Roč. 44, č. 154. ISSN 1801-1918.

ANONYMUS. Domov korejských dětí v Houšťce nese jméno Kim Ir Sena. *Rudé právo*. Praha: [s.n.], 1954. Roč. 34, č. 253. ISSN 0032-6569.

ANONYMUS. Elektrikářský ruch na dolní Jizeře. *Čas*. Praha: Jan Herben, 1911. Roč. 25, č. 130, s. 10.

ANONYMUS. Instrukční automobilní jízda pro soudce. *Sport a hry*. Praha, Josef Kaufmann, 1909. R. 8, č. 23, s. 205.

ANONYMUS. [Inzerce dřevařské firmy Jan Stöhr a synové]. In: *Průvodce národopisné výstavy Československé*. Turnov: Václav Kudrnáč; Hradec Králové: Bratři Peřinové, 1895, s. [52].

ANONYMUS. Koupě lázeňského velkostatku. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1900. Roč. 4, č. 103.

ANONYMUS. Lázně Houštka. *TOK – časopis regionu Polabí*. Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: [Neznámý nakladatel], 1996. Roč. 5, č. 11.

ANONYMUS. Léčivé železité lázně Houštka. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1903. Roč. 7, č. 212, s. 4.

ANONYMUS. Od strojů do škol. *Mladá Fronta*. Praha: Mladá Fronta, 1951. Roč. 7, č. 98. ISSN 0323-1941.

ANONYMUS. Pozvání k upisování podílů Lázeňského družstva v království českém. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1900. Roč. 4, č. 151, s. 13.

ANONYMUS. [První tajemník ÚV KS Kuby a předseda revoluční vlády Kubánské republiky přiletěl s doprovodem do Prahy]. In: *Vlasta*. Praha: Mona, 1972, s. 2. ISSN 0139-6617.

ANONYMUS. Radostné setkání s korejskými dětmi. *Rudé právo*. Praha: [s.n.], 1956. Roč. 36, č. 174. ISSN 0032-6569.

ANONYMUS. Rozvodněné řeky. *Večerní České slovo*. Praha: Melantrich, 1927. Roč. 9, č. 90.

ANONYMUS. Týdenní přehled. *Legie*. Praha: Antonín Pastýřík, 1934, č. 45, 1934.

ANONYMUS. Výlet žáků měšťanské školy chlapecké v Karlíně. *Karlínské listy*. Praha: V. Kuthan, 1905. Roč. 3, č. 23, s. 3.

ANONYMUS. Z českých lázní. *Hostimil*. 1905. Roč. 22, č. 24.

ANONYMUS. Z kraje. *Katolické listy*. Praha: Josef Kratochvíl, 1903. Roč. 7, č. 207, s. 3.

ANONYMUS. Z městské rady pražské. *Rudé právo*. Praha: Fr. Toužil, 1925. Roč. 6, č. 133, s. 2.

ANONYMUS. Ze Staré Boleslavi. *Pokrok západu. týdeník politický, poučný a zábavný*. Omaha: [Edward Rosewater], 1912. Roč. 41, č. 42, s. 6. ISSN 2469-2859.

ANONYMUS. Zprávy osobní. *Lovecký obzor*. Praha: Josef V. Rozmara, 1904. Roč. 7, č. 11, s. 88.

BĚLOHOUBEK, Antonín. Zpráva o výsledku chemického zkoumání vody ze zřídla „Matky Boží Pomocné“ z lázní houšteckých u Brandýsa nad Labem. *Časopis pro průmysl chemický*. Praha: Společnost pro průmysl chemický, 1894. Roč. 4, č. 3. ISSN 1803-327X.

HORČICE, Josef. Příjemné okolí Staroboleslavske. *Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách*. Praha: České museum, 1828. Roč. 2, č. 1.

[J.L. – J.Z.]. Houštka – železité, solné, boro-jedličnaté lázně vanové, parní a skapací. *Telegraf*. Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: U&we Advertising, s.r.o, 2006.

KAPAL, Vladimír. Houštecký stadion roste do krásy. *Tok*. Brandýs nad Labem, 2000. ISSN 1212-8813.

PEROUTKA, Ferdinand. Naše Lázně. *Přítomnost*. Praha: František Borový, 1939. Roč. 16, č. 34, s. 535.

POŽÁR, Jan. Brandýs n. L. a Stará Boleslav s okolím. *Slavie*. Praha: Racina (Wisconsin): Masek, Vojtech, 1910. Roč. 49, č. 3178, s. 4. ISSN 2159-3256.

PRÁŠEK, Justin Václav. Zámek Brandejs nad Labem, oblíbené sídlo Rudolfa II. *Časopis Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1906. Roč. 80, č. 2, s. 16. ISSN 1210-9746.

ŠUBA, Vladimír. Na vysoké školy. *Svět práce*. Praha: Ústřední akční výbor československé sociální demokracie, 1951. Roč. 1, č. 35. ISSN 0139-6757.

VOHRYZEK, Josef. Mám dojem, že už mi vůbec nepřibývá let (3). Online. Bubínek revolveru. Praha: Revolver Revue, Arsenál 8. 8. 2016. [citováno 10. 10. 2023].

INTERNETOVÉ ZDROJE

ČTK. *Brandýs nad Labem chystá demolici Slunečních lázní, stav bývalé koleje posoudí statik*. Online. Seznam Zprávy. Poslední aktualizace: 13. 12. 2022, 10:04. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/regiony-zpravy-stredocesky-kraj-brandys-nad-labem-chysta-demolici-slunecnich-lazni-stav-byvale-koleje-posoudi-statik-221217>. [citováno 14. 10. 2023].

SCHEINHERR, Adam. Prahu se Středočeským krajem spojí dvě trolejbusové linky. *Praha.eu. portál hlavního města Prahy*. Online. Praha: 8. 3. 2021 [cit. 2. 6. 2021]. Dostupné z: https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/prahu_se_stredocesky_krajem_spoji_dve.html.

ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY

Rozhovor autora s Alexandrou Červinkovou z 29. září 2021.

Rozhovor autora s Petrem Encem (nar. 1965) ze 7. července 2021.

Rozhovor autora s Ing. Ladislavem Pytlounem (nar. 1943) z 10. května 2021.

AUDIOVIZUÁLNÍ PRAMENY, FOTOGRAFIE, GRAFICKÉ PRAMENY

ANONYMUS. *Ansicht der Mineralquelle*. Online. Dreizehn Stück Abbildungen von den vorzüglichen Parthien in den Anlagen um Brandeis, auf der Kammeralherrschaft Brandeis : Konvolut. Sig. 5160, 12.

ANONYMUS. *Ansicht der Mineralquelle und der Hauptalle*. Online. Dreizehn Stück Abbildungen von den vorzüglichen Parthien in den Anlagen um Brandeis, auf der Kammeralherrschaft Brandeis : Konvolut. Sig. Pk 5160, 4. ÖNB Bildarchiv und Grafiksammlung. Dostupné z: <https://onb.digital/result/10EE01A5>.

ANONYMUS. *Ansicht der Roseinsel*. Online. Dreizehn Stück Abbildungen von den vorzüglichen Parthien in den Anlagen um Brandeis, auf der Kammeralherrschaft Brandeis : Konvolut. Sig. Pk 5160, 5.

Auditorium. 1951 – dva světové rekordy Emila Zátopka [rozhlasový pořad]. ČRo, 29. 9. 2021, 6:00. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/auditorium/1951-dva-svetove-rekordy-emila-zatopka>.

Děda Mráz. In: *Československý filmový týdeník*. Č. 2/1953 [repríza epizody filmového týdeníku]. ČT2, 10. 1. 2003 [původní rok výroby: 1953]. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/203562262700002/>.

Fidel Castro se v čele kubánské delegace rozloučil s Československem. In: *Československý filmový týdeník*. Č. 28/1972 [repríza epizody filmového týdeníku]. ČT2, 10. 7. 2022 [původní rok výroby: 1972]. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/222562262700024/>.

[Kim Ir-sen na návštěvě Československa]. In: *Československý filmový týdeník*. Č. 27/1956 [repríza epizody filmového týdeníku]. ČT2, 21. 4. 2011 [původní rok výroby: 1956]. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/206562262700023/>.

ONDŘÍČEK, David. *Zátopek* [televizní dokument]. iVysílání České televize, 2016. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/13857-uspech-emila-zatopka>.

Fotografie poskytnuté Oblastním muzeem Praha-východ (v přílohové části).

OSTATNÍ PRAMENY

KAROUŠEK, Rudolf. *Lázně Hořtka*. V jídelně lázní [pravděpodobně Sluneční lázně v Houštce], 23. 4. 1950.²⁵⁶

PAŽOUT, Vladimír. *Znalecký posudek č. 39/3013/2014*. Online. Praha, 16. 6. 2014.
Dostupné z: https://www.brandysko.cz/assets/File.ashx?id_org=904&id_dokumenty=31762
[cit. 4. 10. 2023].²⁵⁷

²⁵⁶ Přednáška.

²⁵⁷ Znalecký posudek ohledně bývalé hlavní lázeňské budovy.

PŘÍLOHY

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Textová příloha 1A a 1B

Rozhovor s pamětníkem Ing. Ladislavem Pytlounem, bývalým staroboleslavským závodníkem, který už je několik desetiletí klíčovou osobností atletiky v Houštce. Dodnes se aktivně zapojuje do sportovního dění ve městě. Rozhovor se týkal především pobytu korejských dětí, neboť se sirotky ze vzdálené země v Asii chodil v padesátých letech do školy. Druhá část interview se věnuje osobnosti Emila Zátopka.

Textová příloha 2

Rozhovor s pamětnicí Alexandrou Červinkovou, vnučkou majitelů Houšky ze dvacátých let dvacátého století. Předmětem rozmluvy byl především život prarodičů ve Staré Boleslavi a jejich každodenní zvládání péče o areál.

Textová příloha 3

Vlastní přepis guberniální listiny z 11. dubna 1437, kde se poprvé objevila písemná zmínka o Houštce (Hošti).

Textová příloha 4

Rozhovor s Petrem Encem, průvodcem na zámku v Brandýse nad Labem a regionálním historikem. Ve svých pracích se zabývá zejména dvacátým stoletím v Brandýse, Staré Boleslavi a okolí. Dotazy v tomto případě směřovaly zejména na Houštku.

Textová příloha 5

Ukázka textů (již přeložené do z němčiny do mateřštiny), které nechal Josef Neumann přibít na různých místech vznikajících lázní.

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 1A

Rozhovor Jiřího Veselého (autor práce; dále jako J. V.) s Ing. Ladislavem Pytlounem (dále jako L. P.) – o Houštce a pobytu dětí ze Severní Koreje (10. 5. 2021)

J. V.: Vzpomínáte si, jestli byl okolo příjezdu Kim Ir-sena ve městě povyk?

L. P.: „*Já jsem nijak necítil, že by kolem toho bylo haló. Ze školy jsme to věděli, protože jsme s Korejci chodili do školy – oni měli samostatnou třídu, ve které se učili česky. Měli tady i korejského učitele, ten je učil samozřejmě korejsky. O přestávkách jsme se s nimi (Korejci, pozn. autora práce) scházeli na chodbách – ti, kteří byli, jak bych to řekl, trochu komunikativní, ti se s námi bavili, protože pochopili, že je třeba se bavit česky, aby se líp tu češtinu naučili.*

Oni byli hodně ukáznění, chodili ve čtyřstupech do školy, žádné, že by šli někde v houfu. Musím říct, že byli dost slušní, holky měly takové šedé kostýmky, kluci měli jednotné oblečení.

Co se týče Houštky, tak po ní chodili, do města moc ne. Tam, co jsou ty lázně (Ing. Pytloun ukazuje na fotku Slunečních lázní), tak před tím, jak je dnes letní kino, tam byla taková louka. Tam oni většinou hrávali fotbal. Pak tam byl nějaký [Ri Son-tek] a ten se snažil běhat, závodit, tak za nás (Atletiku Houštka, pozn. autora práce) závodil.“

J. V.: A měl ten [Ri Son-tek] nějaké větší úspěchy?

L. P.: „*Ne ne, normální. Běhal snad 3 kilometry, snažil se.“*

J.V.: Jaké byly vztahy českých a korejských dětí, respektovaly se ty dvě skupiny navzájem?

L. P.: „*Ano, nebyly tam žádné problémy. To nepamatuji, že by něco bylo. Brali jsme je, že jsou zkrátka tady a bylo to. Chodili do školy, byli to spolužáci.*

Já ještě potom, když jsem nastoupil do gymnázia, to bylo asi v 57. roce, tak ještě s námi chodili, já dělal jedenáctiletku, tehdy vlastně nebylo klasické gymnázium – tak 9 Korejců s námi bylo ve třídě, ale byli tam asi jen 2 nebo 3 měsíce a pak se vraceli zpět do Koreje.“

J. V.: A ty třídy na základní škole, ty byly oddělené, bylo to nějak namíchané Češi – Korejci?

L. P.: „*Ne, ne, leda až pak na tom gymplu. Ten učební program byl pro ně upravený, takže se učili svoje učivo.“*

J. V.: Slyšel jsem, že mezi korejskými dětmi byli hlavně uprchlíci, je to pravda?

L. P.: „*Ne, ne, to vůbec ne, to byli sirotci, kterým stát nabídl pomocnou ruku.*“

J. V.: A pamatujete si na příjezd Kim Ir-sena?

L. P.: „*Ano, já jsem u toho byl! Vím, že ty malé Korejky tam nějak tancovaly, zpívaly. Kluci tam udělali nějaké cviky a pak šli dovnitř.*“

J. V.: A jak dlouho pobyl Kim Ir-sen v Houštce?

L.P.: „*Krátce, jenom na odpoledne. Přijel, prohlédl si to, jak děti bydlí a pak jel dál.*“

J. V.: Na závěr bych se Vás rád zeptal, jestli si pamatujete utnutí poskytování lázeňských služeb v Houštce.

L. P.: „*Muselo to být někdy před padesátými léty, hned po válce to tam zavřeli a ty lázně se přesunuly do Toušeně, což jsem nepochopil, protože – jednak je to vesnice, jednak tam jezdí hodně auta, kdežto v té Houštce byl krásný park. Oni tam tehdy z toho udělali přípravku – tzv. pro dělnické kádry, pak tam přišli ti Korejci, když odešli Korejci, tak tam zase byli zahraniční studenti – černoši, Arabové. Dokonce tady někteří zůstali, nějaký Arab si vzal Češku a tady pak i zemřel. A pak tam nastoupila Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. A když odtamtud odešla Univerzita Karlova, tak to začalo všechno chátrat. Dnes je to všechno na buldozer.*“

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 1B

Rozhovor Jiřího Veselého (autor práce; dále jako J. V.) s Ing. Ladislavem Pytlounem (dále jako L. P.) – o Emilu Zátopkovi (10. 5. 2021)

J. V.: Jak vůbec přišel Emil Zátopek na Houštku?

L. P.: „*Já bych to viděl takto: Tenkrát, když se někde udělal nějaký nový stadion, tak tam Emila Zátopka zvali. Protože postavili stadion v Čelákovících a Zátopek tam má taky dva světové rekordy. Takovým průkopníkem Houštky byl ale doktor Fišer, to byl trenér běžců, ten trénoval Jungwirtha a další a ten s nimi sem hrozně moc jezdil. V podstatě Houštku objevil a nedal na ní dopustit.*“

(Emil Zátopek na tréninky v Houštce nedal dopustit, v příhodném zdejším klimatu se mu dobře běhalo.)

J. V.: A jezdila sem za Emilem Zátopkem i manželka Dana?

L. P.: „*Takhle, Zátopková tu nemá žádný rekord, akorát rekord na 10 x 100 metrů za Spartu, nebo za co běžela. Ale s oštěpem tu moc neházela.*“

J. V.: A doprovázela ho třeba jen tak?

L. P.: „*Ano, to ano, ona sem jezdila. Potom ve středisku, v Pachlově vile, dělal správce Ludvík Liška. Zrovna nedávno umřel. Ten tam tedy dělal správce a byli s Emilem i Danou velcí kamarádi. Řekl bych i nejlepší kamarád Zátopka. Zátopek i o tom píše v knize, když byl politicky perzekuovaný, tak mu Liška pomáhal.*

A Dana sem jezdila, otevírala nám dokonce i stadion. (Ukazuje fotografii) Ta nám tady otevřela stadion.“

J.V.: Jezdil sem Emil Zátopek, i když už nedělal sport vrcholově?

L. P.: „*No, tak to mohu říct, že v 68. a 69. roce sem přivezl Gastona Reiffa²⁵⁸, to byl Belgičan, jeho soupeř, rytíř – byl pasován do rytířského řádu v Belgii. Běžel s ním dvakrát Jarní běh. To vždycky každý rok běžíme od kostela na stadion, otevíráme sezónu, 15 dubna. Tak to tady byl dvakrát. Pak tady slavil dokonce s Danou 60. narozeniny přímo v Houštce a právě ten Ludvík Liška s manželkou je s Reiffem ve Valašských Krocích.*“

²⁵⁸ Belgický atlet, ve své době držitel světového rekordu v běhu na 2000 a 3000 metrů a 2 míle, zlatý medailista z Londýna 1948.

L. P.: „Se souhlasem Zátopkových jsme založili Atletické středisko Emila Zátopka, tam byli i lidé z Prahy, například měli jsme tam i bývalého atašé, ten zařídil, že z Carrary²⁵⁹nám sem věnovali pomník Emila Zátopka z místního mramoru, ze kterého tesal sochy i Michelangelo.

Dana vyprávěla, že když tam byli na olympiádě (V Římě 1960, pozn. autora práce), tak je vozili do různých měst a do té Carrary nikdo nechtěl z těch českých sportovců a Zátopkovi se rozhodli, že tam pojedou. Stali se tam čestnými občany a ještě dnes si je tam považují.“

J. V.: Vrátím se ještě k tomu Belgičanovi (Gastonu Reiffovi). Nebyl problém ho pustit k nám přes hranice, když sem jel?

L. P.: „Právě že ne, bylo to v 68. a 69. roce, to ještě nebyl problém. Za nás běhal tady jeden Holanďan, Kees Verhoef, tomu jsem vždy jen poslal zprávu, ať přijede na závody, on si sehnal od jejich atletického svazu povolení, že může tady startovat. Přijel, nic nechtěl zaplatit (smích) a rád tady běhal. Ted' jsem se s ním setkal po letech, dokonce koupil tady dům a oženil se s Češkou a ta ted' dělá v Nizozemsku ředitelku muzea Komenského.“

²⁵⁹ Italské město na pobřeží Ligurského moře, asi 100 km od Janova.

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 2

Rozhovor Jiřího Veselého (autor práce; dále jako J. V.) s Alexandrou Červinkovou (vnučka bývalých majitelů lázní; dále jako A. Č.) – o prarodičích, kteří vlastnili lázně Houštka (29. 9. 2021)

J. V.: Víte, v jakém stavu Váš dědeček lázně Houštka přebíral?

A. Č.: *Ty lázně patrně byly ve stavu, že se dalo pokračovat. Ten statek (Houštka, pozn. autora) na tom byl hůře, ale každopádně to bylo špatné proto, že to bylo po první světové válce, což byl hrozný konflikt. Zásobování – všechno vázlo. Nikde nic nebylo a velmi se kradlo. Například i ty toušeňské lázně (dodnes fungující, pozn. autora) běžely od začátku května do konce září, přes zimu nikoliv, protože se netopilo a nebyla do pokojů rozvedená voda. Přes sezónu se šlo klasicky ubytovat, ale přes zimu se obilí kvůli častým krádežím skladovalo a zamykalo v lázeňských pokojích – ovšem přesto zde pokojské zásoby obilí kradly. Dědeček František s Annou (František a Anna Čamkovi, majitelé lázní, pozn. autora) bydleli v lázních a bratr babičky Hynek s dědečkovou sestrou šli do statku. Tam se kradlo ve velkém měřítku, oplocení proti zlodějům příliš nepomohlo. Pořídili si proto psy, ale ti byli buď otráveni nebo ubiti. Těch překážek tam bylo mnoho a začátky byly tudíž velmi obtížné. Dědeček ale mohl zřejmě hned navázat na bývalého majitele, protože procedury stále běžely. Slatina se vozila z Čelákovic.*

J. V.: V nedaleké obci Lázně Toušeň se rovněž nacházejí slatinné lázně. Jak se projevovala konkurence obou míst?

A. Č.: *To se právě pojí s těmi Čelákovicemi. Můj tatínek (otec Alexandry Červinkové, pozn. autora) pochází z toušeňské lázeňské rodiny, později tyto dvě rodiny, houštecká a toušeňská, daly dohromady. Nicméně ve dvacátých letech ještě nebyly v příbuzenském vztahu a mezi dědečkem houšteckým i toušeňským byly spory. Oba brali slatinu z Čelákovic, ale dědeček houštecký jezdil přes pozemky dědečka toušeňského – to dokonce skončilo u soudu.*

Abych se ještě vrátila k předchozí otázce – Houštka leží v inundační zóně. Přes léto, když hodně pršelo, zvedly se hladiny a na lodičkách převáželi klienty lodičkami na obědy, na snídaně, zkrátka na všechno.

Z Malostranské, z jezdeckého klubu, se převážely koně, aby se tam mohli pást, ale zároveň, aby byli k dispozici lázeňským hostům na vyjížďky. Pořádaly se taneční večery.

J. V.: Jak manželé Čamkovi zvládali provoz lázní?

A. Č.: *Babička* (Anna Čamková, pozn. autora) *se chodila učit vařit, spolu s dědečkem* (František Čamek, bývalý majitel lázní, pozn. autora) *totiž pocházeli ze selského prostředí a s provozem lázní neměli žádné zkušenosti. Dědeček provoz okoukal, ale babička byla v kuchyni – vařila a připravovala jídlo, sestavovala jídelníček. Jezdila do pražského hotelu Zavřel, koupila si tam kurz a pravidelně dojížděla se učit vařit a zjišťovala, jak to chodí v pohostinství. Byl to vyhlášený hotel u Státní opery, na místě dnešního nadzemního parkoviště u Wilsonova nádraží. Sama ovšem v Houštce nevařila, po ruce jí byli i další kuchaři. Připravovala zároveň potraviny, chodila do práce před šestou ráno. Dědeček zůstával v lázních až do dvou až tří ráno, dokud tam byli hosté. Poté počítal tržbu a zamykal budovy. A takto každý den, přitom měli tři děti, takže to nebylo nic jednoduchého. Hynek Jorda (bratr manželky majitele lázní) s manželkou Františkou bydleli na statku – Františka pomáhala do lázní vydávat obědy i večeře. Ze statku ale také dodávali mléko a smetanu.*

Když se Čamkovi stěhovali z Moravy, vypravili zvláštní vlak, kterým vezli veškerý nábytek, vybavení, kuchyni, zásoby, dvanáct dojnic, skot, krmení pro dobytek, slámu, seno. Vagóny byly tak přeplněné, že pokud se projíždělo tunelem, seno létalo na všechny strany.

Sourozenec mojí babičky Anny a Hynka byl Karel, jehož manželka byla lékařka (MUDr. Ludmila Jordová, roz. Dědinová, pozn. autora.), takže na její licenci mohli provádět lázeňskou péči. Byla také zapsána jako spolumajitelka vedle mého dědečka Františka Čamka a Hynka Jordy.

J. V.: Jak dědeček naložil s budovou Slunečních lázní?

A. Č.: *Zde bych ráda uvedla, že je tu možná jedna nesrovnalost. Sluneční lázně měl postavit můj dědeček, v době Velké hospodářské krize nemohl sehnat řemeslníky. Podařilo se mu to nakonec díky jeho štědré podpoře (toto je diskutabilní, neboť dva jiné na sobě nezávislé zdroje uvádí jako zadavatele stavby Ervína Mandelíka).*

J. V.: Jaký byl tehdejší význam lázní a jaká klientela jezdila na léčbu?

A. Č.: *Jezdili sem lidé především z Prahy, zejména kvůli blízkosti. Pravý věhlas přišel až na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století, protože houštecké lázně začaly přetahovat klienty z Toušeně. Patrně to bylo i díky širším možnostem pro hosty – ty vyjížděly na koních, plavby po slepých ramenech řeky a tak dále.*

J. V.: Proč nakonec manželé Čamkovi lázně prodali?

A. Č.: *Protože si nevěděli rady. Karel Jorda, ten pracoval úplně jinde a Hynek to neuměl. Ze statku už nebylo možné do lázní chodit, protože práce tam bylo mnoho a nebylo by v silách nikoho se starat jak o dobytek, tak o lázně. Areál poté koupil dr. Dlabola, ovšem o tom nevím další informace. Ve Staré Boleslavi nakonec zůstal jen dědeček s babičkou (František a Anna Čamkovi, prarodiče Alexandry Červinkové, pozn. autora), a to ve statku až do padesátých let. Dědeček nechtěl vstoupit do JZD, tak ho zavřeli a statek zabavili.*

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 3

Vlastní přepis guberniální listiny – první písemná zmínka o Houštce u Staré Boleslavi

*Ja Bedrzich Tluxa z Wrabie wyznavam tiemto lystem obecnie przedevssiemi ktoz jey vzrzie neb cztucze slyseti budu Ze sem povyczil urozenemu a statecznemu panu Jankowi z Chotiemicz sedienum na Furstenstenie sedmi set kop grossow na Twrz Drzewczycze s diedinami s Trzmi pluchy pole s rybniky s lessy sluchy w lebnowiczich²⁶⁰ a w **hossti** s lukami a rybarzi s toniami nalabi s vinniczij sewssij w drzewcziczich a druhu w popowiczich y s lidmi wrocznimi a akmezcimi s platem w tych wsech, jenz odstina dawna k tomu przislussie ystiem platem kniezským jessto k Staremu Boleslawi slussalo neb na hrad prazsky y s jinými poplatky az do cztyrz let a po cztyrzech letech mami rok naprzied dati wiedieti a peniezie me wtom rocznie mami spolecznie dati a splniti a kdyz by mi peniezie me zaplatil avplnie dodal ystiem peniezi jessto nastawenie naklad vczyninj toczyz sdrzieti a doczela ty wsseczky vmluwy kterez su napsany wjinem listu y wedczkach zemskych swrchupsanemu panu Jankowi y jeho buducim y ktozby ktomu prawo miel Twrzie postupiti bezevsseho zmatku A przedtiem stupowani mam panu Jankowi Osieti ozim, a cztyrzi konie wozniki zadwanadczte kop grossow wratiti woz s naprawu za poltrzetie kopy grossow, Dwanadczte strychow jeczmenie praske miery padessate kur Tyto wsseczky wieci nadepsane mam aslibuji swu czisztu wieru bezewssie zle lsti postupiti jemu y jeho buducim y tiem ktoz kto v prawo mieli by A jine wsseczky sivrchky kromie swrchupsanych mam sobie pobrati budto ryby vino obile wsseczko y wsselikterake statky swrchnie na Twrzi y wedworzie kromie tiech swrchupsanych wieczy naprzied jmenowanych, kterychzmi jest tu pan Janek nechal pak przesty dluhy jinych zadnych nemam vymysliti kromie sedmi set kop grossow anaklad nastawenie, nez to wsse slibuji drzieti a Twrzie postupiti beze wssiech zmatkow A tohoto wsseho swrchupsaneho naswideomie Ja swrchupsany Betrzych swu vlastni peczet swym dobrym wiedomim y sprziznanim ktomuto listu kazal sem prziwiesiti A prolepssie swiedomie teto vmluwy prosil sem urozeného pana Albrechta z Coldicz wtadoby pukrtabi nahradie prazskem, a Slowutneho panoss y Vanka Tluxu z Wrabie bratra mého vlastnich jessto su (?) swe peczeti prziwiesili Benz jest dan w Prazie od narozenie Syna Bozieho Tissiczieho Cztyrzsteho Trzidczateho leta Sedmeho ten cztwrtek przed Swatosti.*

²⁶⁰ Obec Leblovice, potażmo Leblovska oblast, jak uvádí Julius Prášek: PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem: město, panství a okres. Díl I.* 1. vydání. Brandejs [Brandýs] nad Labem: Král. Komorní Město, 1908, s. 4.

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 4

Rozhovor Jiřího Veselého s Petrem Encem, průvodcem na zámku

v Brandýse nad Labem a regionálním historikem (7. 7. 2021)

J. V.: Setkal jste se s pamětníky, kteří pamatují éru lazaretu v Houštce? Pokud ano, jak to tam tehdy vypadalo?

P. E.: *Ano, setkal jsem se s několika lidmi, kteří ještě na lazaret pamatují, téměř všichni už dnes nežijí. Setkal jsem se například se starou paní, která tam byla po válce v tom pětáctýřicátém, když si udělala nějaký úraz na poli, tak vyprávěla, že tam ještě leželi ti němečtí vojáci, což muselo být někdy srpen/září. Ty těžce raněné (německé) vojáky postříleli, to i ta zdravotní sestra říkala, že to bylo milosrdenství, že prostě už si ani oni s nimi nevěděli rady. Byli tam chlapi se sněti a chyběli jim nohy a podobně, takže dokonce i ti doktoři prý uvítali to, že je Rusové postříleli. To byly už jen hromádky lidí, že ano. Pak tam vozili lidi z náletů, vozili tam lidi, když rozstříleli Gráfovku u Mělníka, Libiš a tam okolo, tak to všechno vozili tam. Pak byl ještě pobočný objekt k lazaretu na doléčení, to bylo v Toušeni naproti lázním, taková rohová budova je tam. Tak to byl ten lazaret na doléčení a pak ještě stál lazaretní vlak v Královicích. Ti, co tam umřeli (v houšteckém lazaretu), tak jejich těla už nikdo nenajde. Pak to byli lidi svázení z náletů, většinou beze jmen, když ta těla sbírali někde na polích, tak ti ostatní lidé utekli. Do dvou, tři hodin bylo po nich a nikdo těla neidentifikoval, to se ani nedalo.*

Houštce jsem se ale spíše věnoval okrajově, spíše jsem se zajímal o Hluchov, který je blíže k nám (Brandýsu nad Labem). Kdo se chtěl oběsit, tak šel do Hluchova nebo do té Houštky, ať to byl nějaký dragoun z nešťastné lásky, student a tak. Prostě si koupil pistoli a šel se zastřelit, protože tentokrát měly pistole ty ptáčnice, s čímž je možné se zastřelit, že ano, to je malorážka a ty bez zbrojáku byly v každém železářství. To bylo hlavně před rokem 1918. Vždycky mě zajímalo, proč se chodili zastřelit nebo oběsit do Houštky a pak mi to došlo – u nás (v Brandýse nad Labem) nejsou lesy. Když se měli rozhodnout pro nějaký motiv, tak utopení, to asi každý zavrhnul, nechtělo se mu do toho, tak se šel oběsit.

J. V.: Mohli potom takoví lidé být pohřbeni na hřbitově?

P. E.: *Kolem roku 1900 už ano, ale co mám třeba 1840, takové staré záznamy, tu první polovinu devatenáctého století, tak nešel na hřbitov ani náhodou, to si církev ohlížela, a jakmile se tam objevily pochybnosti, ale nakonec se došlo k závěru, že se jedná o sebevraždu, tak u hřbitovní zdi. Nikdo se s tím nemazlil. A u hřbitovních zdí jich je. Jsou známá i jména.*

Akorát že dnes je na tom místě ve Staré Boleslavi park a dokonce ta místa se zemřelými zasahují i na zahrádky dnešních domů a pod silnici.

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 5

*„Witej sem, kdož přirody jsi ctitel,
Tys nám w každé době milý přítel,
Spatř zde krásu její dlé swé libosti;
Zapud' každau žalost z srdce swého,
Wůkol hled', a jistě přítomného
Najdeš wssudy Boha s radosti.“*

*Poslyš ale žádost sprawedliwau;
Přiteli, ssetř mysli pozorliwau,
Krokem, rukau milé sadby té,
Nato neustále maje zřeni,
Země Pánu že jest k oblíbenj,
K ozdobě a ke cti wlati twé.*

*Wsseliké zde sidlo k vyraženj
Místo k tichému i pokwilenj;
Přitel s přítelem zde najde ráj:
Cti zde tedy vlasti nařizeni,
Žes se tu – bez zrostin ubliženj,
Swatý budiž tobě tento háj!²⁶¹*

²⁶¹ HORČICE, 1828, s. 65.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrazová příloha 1

Podobizna zakladatele lázní Josefa Neumanna (1757–1835). Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 2

Pohled na hlavní lázeňskou budovu houšteckých lázní. Výjev pochází odhadem z padesátých až sedmdesátých let devatenáctého století. Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 3

Stejný úhel pohledu jako v obrazové příloze číslo 2, akorát už z pozdější doby, roku 1903. Vidíme, že koruny stromů zhoustly, zmizela socha a proměnilo se i okolí pěšin. Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 4

Výhled od hlavního vstupu do lázeňské budovy, zhruba okolo roku 1900. V zadní části se nacházela restaurace. Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 5

Dopisnice s nejdůležitějšími lázeňskými stavbami. Arcivévodská vila a Dvořanka sloužily jako ubytovací prostor pro hosty (odhadem okolo roku 1900). Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 6

Pohled na starý lázeňský dům s restaurací. Stavba byla později nahrazena projektem „Slunečních lázní“. Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 7

Objekt tzv. Slunečních lázní s výraznými skleněnými kupolemi. Zdroj: archiv autora práce.

Obrazová příloha 8

Hlavní lázeňská budova po přestavbě. Fotografie pochází zhruba z období let 1946–1952. Zdroj: archiv autora práce. Zanedlouho začala sloužit jako internát pro korejské sirotky

Obrazová příloha 9

Kim Ir-sen v obležení korejských dětí při jeho návštěvě Houštky roku 1956. Zdroj: archiv Evy Kryškové, DiS.

Obrazová příloha 10

Aletický stadion v Houštce, 80. léta 20. století. Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 11

Současnost – pozůstatky po písmenech, které později dalo přezdívku celému objektu – Kim Ir-sen. Zdroj: archiv Jiřího Veselého.

Obrazová příloha 12

Nejstarší památkou, která se dochovala de facto až z doby začátků lázní, je památník, vztyčený na počest návštěvy Františka I. v roce 1824. Zdroj: archiv autora práce.

Obrazová příloha 13

Stejný památník jako v obrazové příloze 12, ještě v dobách provozu lázní. Zdroj: Oblastní muzeum Praha-východ.

Obrazová příloha 14

Pohled na hlavní lázeňskou budovu v současnosti. Zdroj: archiv autora práce.

Obrazová příloha 15

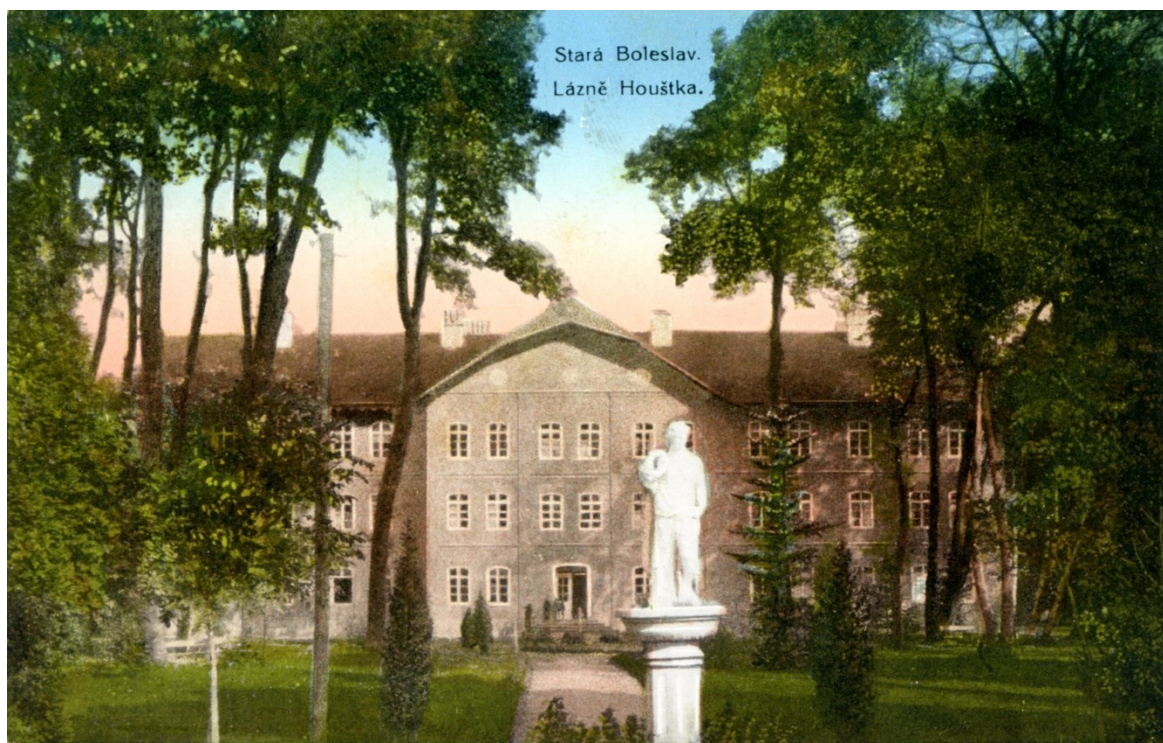
Detailnější pohled na hlavní lázeňskou budovu. Zdroj: archiv autora práce.

Obrazová příloha 16

Rozpadající se budova tzv. Slunečních lázní. Zdroj: archiv autora práce.

Obrazová příloha 1

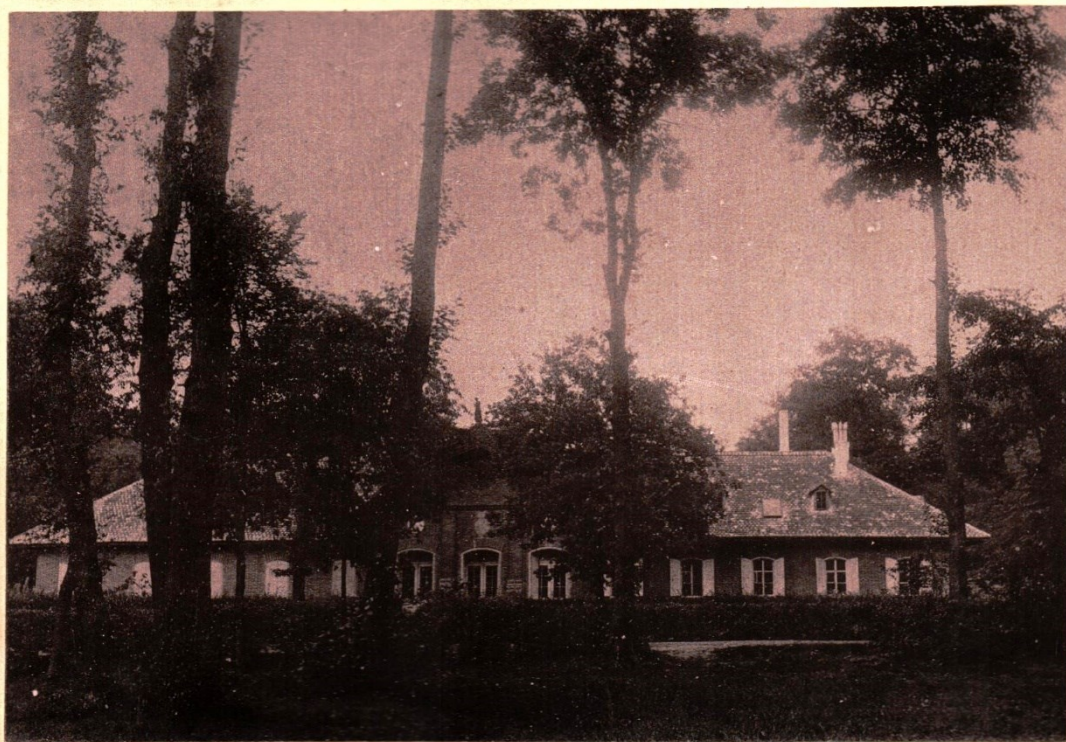

Obrazová příloha 2

Obrazová příloha 5

LÁZNĚ A HLAVNÍ RESTAURACE.

Badehaus und die Haupt-Restauratior.

Les bains et le grand restaurant.

Obrazová příloha 6

Obrazová příloha 7

Obrazová příloha 8

Obrazová příloha 9

Obrazová příloha 10

Obrazová příloha 11

Obrazová příloha 12

Obrazová příloha 13

Obrazová příloha 14

Obrazová příloha 15

Obrazová příloha 16